

LATVIJAS UNIVERSITĀTE  
EKONOMIKAS UN VADĪBAS FAKULTĀTE  
STATISTIKAS UN DEMOGRĀFIJAS KATEDRA

## **IEDZĪVOTĀJU NODARBINĀTĪBA LATVIJĀ**

BAKALaura DARBS

Autors: Ekonomikas bakalaura studiju programmas  
Sociāleconomiskās statistikas studiju  
virziena  
4.kursa studente  
**Kate Kauliņa – Mallere**  
Ekon 980227

Darba vadītāja: **Dr. oec., profesore Zigrīda Goša**

RĪGA 2007

## Saturs

<b>Anotācija .....</b>	<b>3</b>
<b>Annotation.....</b>	<b>4</b>
<b>Ievads.....</b>	<b>5</b>
<b>1. Nodarbinātības teorētiskie un ekonomiskie aspekti.....</b>	<b>7</b>
1.1. Darbaspēka sadalījums .....	7
1.2. Iedzīvotāju nodarbinātības rādītāji .....	9
1.3. Latvijas darba tirgus attīstība ekonomisko pārmaiņu periodā .....	12
<b>2. Latvijas nodarbinātības politika saskaņā ar Lisabonas programmas stratēģiju.....</b>	<b>16</b>
2.1. ES attīstības un izaugsmes politika .....	16
2.2. Latvijas nacionālā Lisabonas programma 2005. – 2008. gadam.....	17
2.3. ES un Latvijas indikatoru salīdzinājums .....	19
<b>3. Demogrāfiskās situācijas ietekme uz darbaspēka piedāvājumu.....</b>	<b>26</b>
3.1. Iedzīvotāju skaits.....	26
3.2. Dzimstība un mirstība .....	27
3.3. Imigrācija un emigrācija.....	28
3.4. Iedzīvotāju vecuma struktūra .....	32
<b>4. Nodarbinātības kvalitatīvais un kvantitatīvais raksturojums .....</b>	<b>35</b>
4.1. Ekonomiski aktīvie un ekonomiski neaktīvie iedzīvotāji.....	35
4.2. Nodarbināto struktūra.....	38
4.2.1. Nodarbināto sadalījums pa darbības veidiem .....	38
4.2.2. Sadalījums pēc nodarbināto statusa .....	39
4.2.3. Nodarbināto sadalījums pa profesijām un darba samaksas .....	40
4.2.4. Nodarbināto sadalījums pēc izglītības līmeņa.....	42
<b>5. Iedzīvotāju nodarbinātība Latvijas reģionos.....</b>	<b>46</b>
5.1. Iedzīvotāju kvalitatīvais un kvantitatīvais raksturojums .....	49
5.2. Nodarbinātības raksturojums.....	50
5.3. Bezdarba raksturojums .....	53
5.4. Iedzīvotāju nodarbinātības atšķirības reģionos.....	55
5.3.1. Rīgas reģions.....	55
5.3.2. Kurzemes reģions.....	56
5.3.3. Latgales reģions .....	58
5.3.4. Zemgales reģions .....	59
5.3.5. Vidzemes reģions.....	61
<b>6. Secinājumi.....</b>	<b>63</b>
<b>7. Priekšlikumi.....</b>	<b>67</b>
<b>8. Izmantotās literatūras saraksts .....</b>	<b>68</b>
<b>9. Pielikumi.....</b>	<b>71</b>

## Anotācija

Bakalaura darba temats ir „Iedzīvotāju nodarbinātība Latvijā”. Nodarbinātība ir ne tikai Latvijas, bet arī ES augsta līmeņa prioritāte. Lai kļūtu par konkurētspējīgu ekonomiku, ir jānodrošina vienlīdzīgas iespējas saņemt darbu visiem, kas vēlas strādāt, nodrošināt vairāk un labākas darbavietas. Nodarbinātība un valsts izaugsmes pieaugums ir galvenie izvirzītie mērķi nākotnes attīstībai. Tādēļ ir aktuāli apskatīt nodarbinātības situāciju Latvijā.

Darbam ir 5 nodaļas. Pirmajā nodaļā apskatīti nodarbinātības termini un nodarbinātības attīstība no 90. gadu sākuma līdz šodienai. Otrā nodaļā apskatītas ES galvenās nostādnes par nodarbinātības politikas attīstību. Trešajā nodaļā raksturoti iedzīvotāju skaitu ietekmējošos faktoros – demogrāfisko stāvokli valstī un tā izmaiņas. Ceturtajā un piektajā nodaļā ir raksturoti nodarbināto kvantitatīvais un kvalitatīvais sadalījums un struktūra Latvijā kopumā un reģionos, atspoguļojot reģionu esošās potences.

Darbā analizēti galvenie faktori, kas saistīti ar reģionālo un valsts darba tirgus attīstību – nodarbinātības līmenis, ekonomiskā aktivitāte, nodarbināto struktūra un iedzīvotāju skaita izmaiņas, kā arī apkopoti statistikas dati un analizēta situācija darba tirgū Latvijā. Var secināt, ka nodarbinātībā vērojama izaugsme, tomēr būtiski ir veikt ieguldījumus tās straujākai attīstībai. Darbu var izmantot, lai iepazītos ar nodarbinātības situāciju un problēmām Latvijā un tās reģionos.

Darbā lietotas ekonomiskās un statistiskās analīzes metodes. Izmantota literatūra latviešu un angļu valodā, valsts statistiskie dati, normatīvie akti, zinātniskās publikācijas, informācija no interneta portāliem un vairāku institūciju mājas lapām, kā arī sabiedriskie pētījumi un citi avoti.

Darbā lietoti nedzudz saīsinājumi, kas norādīti iekavās, pieminot saīsināmo jēdzienu pirmo reizi. Pieeja visiem interneta avotiem pēdējo reizi veikta 2007.gada februārī – maijā.

## **Annotation**

The theme of the Bachelor's Paper is "Employment of the Population in Latvia". Employment is a high priority both in Latvia and the EU countries. In order to become a competitive economy, there should be equal opportunities for everyone, who wants to work, more and better workplaces need to be ensured. Employment and the country's growth are the main set targets for the development in the future. Therefore, the employment situation in Latvia is a very topical issue.

The Paper consists of 5 chapters. Chapter 1 features the employment terminology and the development of employment from the beginning of 1990ies to the present day. Chapter 2 deals with the main EU considerations on the development of employment policies. Chapter 3 characterises the factors, which influence the number of population in the country: the demographical situation and its changes. Chapter 4 and Chapter 5 outline the quantitative and qualitative distribution and the employment structure in Latvia, both at national and regional levels, by representing the existing potentials of the regions.

The Paper analyses the main factors, which are related to the development of regional and national labour market: the employment level, economical activities, the structure of the employed and changes in the number of population, and the author has summarised the statistical data and analysed the situation in the labour market in Latvia. The author has come the conclusion that growth is evidenced in employment, however it is essential to make investments to accomplish rapid development. The Paper can be used in order to get acquainted with the situation and problems of employment in Latvia and its regions.

Methods of economic and statistic analysis have been applied in the work. The author has made the use of literature in Latvian and English languages, state statistical data, legal enactments, research publications, information from internet portals and homepages of several institutions, as well as sociological research and other sources.

## Ievads

Pilnīgas nodarbinātības sasniegšana ir viens no galvenajiem valsts makroekonomiskās politikas uzdevumiem. Nodarbinātība nodrošina cilvēkus ar iztikas līdzekļiem, profesionālo attīstību un socializācijas iespējām, vienlaicīgi sekmējot uzņēmējdarbības un valsts kopējo attīstību. Ar darba pieejamību ir tieši saistīta iedzīvotāju labklājība, demogrāfiskie procesi, valsts labklājība un tās attīstības pakāpe. Darbs ir valsts sociālās un ekonomiskās attīstības viena no visbūtiskākajām sastāvdaļām. Darba tirgus situācija mainās līdz ar valsts politiskajām, ekonomiskajām un sociālajām izmaiņām.

Latvijas iestāšanās Eiropas Savienības (ES) sastāvā ieviesa lielas izmaiņas vietējā darba tirgū. Darba tirgus problēmas, kas parādījās līdz ar valsts neatkarības atgūšanu un ieviesa jaunas nodarbinātības tendences, ir saasinājušās un izvērsušās darbaspēka trūkumā. Ja neatkarības atgūšanas laikā liela daļa iedzīvotāju bija spiesti kļūt par bezdarbniekiem, tad šobrīd darba devēji nespēj piemeklēt sev atbilstošu personālu. ES attīstības programma par prioritāti nosaka nodarbinātības un iedzīvotāju labklājības uzlabošanu. Galvenais mērķis ir izveidot efektīvu mehānismu katrā valstī, kas palielinātu nodarbinātību un darba produktivitāti, mazinātu bezdarbu un vienlaicīgi veidotu labvēlīgus apstākļus sociālajā un veselības aizsardzības jomā. Reģiona ekonomiskā attīstība ir atkarīga no iedzīvotāju darbības saražot kvalitatīvus un augstvērtīgus produktus. Šie faktori nosaka izvēlēta darba temata aktualitāti – ir svarīgi izprast Latvijas darba tirgus mehānismu, tā vājās un stiprās puses, lai noteiktu galvenās prioritātes valsts attīstības politikā.

Darba mērķis ir veikt Latvijas un tās reģionu ekonomiski aktīvo iedzīvotāju analīzi un noteikt nodarbinātības attīstības iespējas saskaņā ar ES noteiktajiem mērķiem.

Lai sasniegtu mērķi, veikti šādi uzdevumi:

1. teorētiski apskatīti galvenie nodarbinātības rādītāji un raksturota to mijiedarbība un vēsturiskā attīstības gaita;
2. noteiktas ES nostādnes nodarbinātības politikas jomā;
3. pamatojoties uz statistikas datiem, veikta iedzīvotāju nodarbinātības rādītāju analīze;
4. analizētas reģionu objektīvās attīstības potences;
5. sniegti problēmu apraksti un izstrādāti priekšlikumi to novēršanai.

Bakalaura darbs sastāv no piecām nodaļām. Pirmajā nodaļā apskatīti iedzīvotāju nodarbinātības jēdzieni un metodoloģija, vēsturiskā nodarbinātības attīstība un esošā situācija darba tirgū. Otrā nodaļa apskata ES noteiktās prioritātes nodarbinātības jomā un to ieviešanas programmdokumentus Latvijā. Trešā nodaļa veltīta darbaspēka tirgus būtiski ietekmējošo

faktoru raksturojumam – esošā demogrāfiskā situācija valstī. Savukārt, ceturtajā nodaļā tiek analizēta ekonomiskās aktivitātes un nodarbinātības struktūra. Piektā nodaļa sniedz pārskatu par situāciju Latvijas reģionos.

Darbā ir iekļauta informācija par laika posmu no valsts neatkarības atgūšanas, tomēr galvenais analizētais periods un apkopotie dati ir laika periodā no 2000. – 2006. gadam. Tas ir pietiekami ilgs laika posms, lai varētu saskatīt nodarbinātības un darba tirgus sakarības un tendences, kā arī tas ir laika posms, kad analīzes rezultātus vairs neiespaido deviņdesmito gadu sākuma un vidus ļoti zemie rādītāji, kas skaidrojami ar pāreju no plānveida uz tirgus ekonomikas apstākļiem, kā arī ar krīzi finanšu sektorā.

Vācot materiālus par Latvijas reģionālo statistiku, konstatēju, ka dati par 2006. gadu vēl nav pieejami, tāpēc veicot reģionālo analīzi, izmantoti dati par 2000. - 2005. gadu, kas tomēr spēj atspoguļot galvenās tendences. Apskatot reģionālo dalījumu, vērā tiek ņemti plānošanas reģioni, jo statistikas dati par šobrīd apstiprinātajiem statistiskiem reģioniem vēl nav pieejami.

Pēdējie darbaspēka apsekojuma dati ir apkopoti par vecuma grupu no 15–74 gadiem, tomēr daļa statistisko datu, to skaitā ES dati, ir sniegti par vecuma grupu 15-64 gadiem. Lai arī šo datu atšķirības veido rādītāju starpību, tomēr galvenās tendences ir nosakāmas un atšķirības ir novērtējamas.

# 1. Nodarbinātības teorētiskie un ekonomiskie aspekti

## 1.1. Darbaspēka sadalījums

Analizējot iedzīvotāju nodarbinātību ir nepieciešams definēt galvenās darba tirgus grupas un rādītājus, kuri ļauj veikt salīdzinājumus un attīstības tendences. Galvenie datu avoti, kas sniedz informāciju par iedzīvotāju nodarbinātību, ir tautas skaitīšanas dati, darbaspēka apsekojumi, pētījumi un citu institūciju dati par darba tirgus jautājumiem. Par pamatu iedzīvotāju nodarbinātības rādītāju raksturojumam tiks lietotas Centrālās Statistikas pārvaldes (CSP) darbaspēka apsekojumu definīcijas un metodoloģija. Darbaspēka izlases veida apsekojuma anketās iekļauti būtiski iedzīvotāju darbību raksturojošie jautājumi, un tās sagatavotas saskaņā ar Starptautiskās darba organizācijas (SDO, angl. ILO) izstrādāto un starptautiski pieņemto metodoloģiju darbaspēka apsekojumu jomā, kas nodrošina iegūtās informācijas salīdzināmību ar citām valstīm.<sup>1</sup> Līdz 2001. gadam aptaujas notika divreiz gadā, bet, sākot ar 2002. gadu, izlases veida apsekojums tiek veikts katru nedēļu visa gada laikā. Nepārtrauktā apsekojuma būtība ir tā, ka katru nedēļu intervētāji aptaujā mājāsaimniecībās dzīvojošās personas 15-74 gadu vecumā, pēc noteiktas sistēmas atlasītās adresēs. Darbaspēka apsekojumu mērķis ir iegūt informāciju par iedzīvotāju ekonomisko aktivitāti un situāciju darba tirgū.

Saskaņā ar SDO standartiem valsts iedzīvotāji tiek iedalīti ekonomiski aktīvajos un ekonomiski neaktīvajos.

**Ekonomiski aktīvie iedzīvotāji** jeb **darbaspēks**, ko veido personas, kuras ir nodarbinātas vai aktīvi meklē darbu.

**Ekonomiski neaktīvie iedzīvotāji** - abu dzimumu personas, neatkarīgi no vecuma, ieskaitot personas, kas jaunākas un vecākas par darbības vecumu, kuras nevar pieskaitīt ne pie nodarbinātajiem iedzīvotājiem, ne pie darba meklētājiem (mājāsaimnieces, nestrādājošie invalīdi, mācību iestāžu audzēkņi un studenti darbības vecumā, kuri nestrādā un nemeklē darbu, nestrādājošie pensionāri u.c.).

**Nodarbinātie iedzīvotāji** - visas tās personas 15–74 gadu vecumā, kas pārskata nedēļā vismaz vienu stundu veica jebkādu darbu par samaksu naudā vai arī par atlīdzību precēs vai pakalpojumos, neskatoties uz to, vai maksājumu saņēma nedēļā, kad darbs tika padarīts, vai nē. Personas, kuras atrodas pagaidu prombūtnē no darba sakarā ar grūtniecības vai dzemdību atvaļinājumu, kā arī bērna kopšanas atvaļinājumā līdz 3 mēnešiem, uzskata par nodarbinātām tikai tad, ja pēc atvaļinājuma beigšanās personai ir garantija atgriezties iepriekšējā darba vietā.

---

<sup>1</sup> Darbaspēka apsekojuma galvenie rādītāji 1996.-2005.gadā. LR SCP izdevums, 2006. 1.lpp

Par nodarbinātajiem uzskata arī pašnodarbinātās personas uzņēmējdarbībā, lauksaimniecībā vai profesionālajā praksē, ja izpildās vismaz viens nosacījums:

1. persona strādā ar mērķi gūt peļņu, pat, ja uzņēmums peļņu (pašlaik) nespēj gūt;
2. persona ziedo laiku uzņēmējdarbības, profesionālās prakses vai lauku saimniecības nodrošināšanai, pat, ja vēl nekas netika pārdots, pakalpojumi vēl netika sniegti vai nekas faktiski netika saražots;
3. persona ir savas uzņēmējdarbības, profesionālās prakses vai lauku saimniecības darbības uzsākšanas procesā.<sup>1</sup>

Nodarbināto skaitā ietver (atbilstoši SDO definīcijām) arī tās personas, kuras strādā savā lauku saimniecībā (zemnieku vai piemājas), lai saražotu produkciju tikai pašu patēriņam, ar nosacījumu, ka iegūtā produkcija personai vai tās ģimenei ir nozīmīgs iztikas avots.<sup>2</sup>

Personas, kuras atrodas Nacionālo Bruņoto spēku virsdienestā, saņemot par to atalgojumu, uzskata par nodarbinātām, bet obligātajā militārajā dienestā iesauktie netiek uzskatīti par nodarbinātajiem.

Visus nodarbinātos iedzīvotājus iedala pēc to nodarbinātības statusa jeb darbības veida:

**Darba ņēmējs** (algots strādnieks, darbinieks), persona, kura veic kādu darbu un no tā gūstot ienākumus vai peļņu sev (un ģimenei, ja tāda ir).

**Darba devējs** (īpašnieks) – persona, kura veic savu uzņēmējdarbību, profesionālo praksi vai vada lauku saimniecību ar mērķi gūt peļņu vai labumus, turklāt nodarbinot vismaz vienu vai vairākas personas par samaksu.

**Pašnodarbinātās personas** veic savu uzņēmējdarbību, nenodarbinot citas personas.

Izplatīts darbības veids lauku apvidos ir **neapmaksāta persona ģimenes uzņēmumā**, kura strādā ģimenes loceklim piederošā uzņēmumā vai lauku saimniecībā, tādējādi radot labumu ģimenei, bet nesaņemot par to atsevišķu darba samaksu, tikai nepieciešamo uzturu.

Otra grupa, kas veido darbaspēka skaitu ir **darba meklētāji** – visas tās personas (vecumā 15-74 gadi), kas vai nu ir vai nav reģistrētas Nodarbinātības Valsts aģentūrā, kuras pārskata nedēļā nestrādāja un nav pagaidu prombūtnē no darba, aktīvi meklē darbu un tā atrašanās gadījumā ir gatavas nekavējoties sākt strādāt. Darba meklētāju skaitā ietilpst arī tās personas, kuras darbu vairs nemeklē, jo ir to atradušas un uzsāks strādāt tuvāko trīs mēnešu laikā.

LR likumā „Par nodarbinātību” (23.12.1991. ar grozījumiem) ir teikts, ka par **bezdarbnieku** atzīstams darba spējīgs Latvijas Republikas pilsonis vai ārvalstnieks

<sup>1</sup> Darbaspēka apsekojuma galvenie rādītāji 2005.g. LR CSP datu krājums, Maijs 2006. 6.-7. lpp.

<sup>2</sup> Turpat.

(bezvalstnieks), kurš saņēmis pastāvīgās uzturēšanās atļauju vai kuram pasē ir Iedzīvotāju reģistra atzīme ar personas kodu un kurš nestrādā, ir darbības vecumā, kurš neveic uzņēmējdarbību, meklē darbu, ir reģistrēts nodarbinātības valsts dienestā pēc dzīvesvietas un vismaz reizi mēnesī griežas šajā dienestā.<sup>1</sup>

**Ilgstošie bezdarbnieki** ir personas, kuras nevar atrast darbu vairāk kā 12 mēnešu laikā.

Statistikā ir jāveic jēdzienu definēšana, jo, veicot tālākos pētījumus, ir nepieciešami precīzi un ticami sākotnējie dati, kas tiek apkopoti atbilstoši noteiktajām definīcijām. Pēc galvenajiem darba apsekojumu jēdzienu definējumiem, veicot respondentu aptaujas, tiek saņemti dati par iedzīvotāju ekonomisko aktivitāti vai pasivitāti. Apkopojot šos rezultātus, var aprēķināt kopējos raksturojošus nodarbinātības rādītājus, kas apskatīti nākošajā nodaļā.

## 1.2. Iedzīvotāju nodarbinātības rādītāji

Analizējot situāciju darba tirgū, parasti izmanto trīs galvenos rādītājus:

- **nodarbinātības līmenis**, kas parāda nodarbināto iedzīvotāju īpatsvaru iedzīvotāju kopskaitā vecumā 15-74 gadi. Tas parāda kāda daļa no darbības vecuma iedzīvotājiem patiešām ir reāli nodarbināti tautsaimniecībā attiecīgajā laika periodā. Tautsaimniecībā nodarbināto iedzīvotāju skaitā ietilpst sabiedriskajā sektorā (valsts iestādēs un uzņēmumos, uzņēmējdarbībās ar valsts kapitāla daļu), privātajā sektorā (visu veidu uzņēmējdarbībās bez valsts kapitālā daļas, individuālajos uzņēmumos, arī zemnieku saimniecībās, piemājas un personiskajās palīgsaimniecībās, individuālajā darbā) nodarbinātie. To skaitā neietilpst mācību iestāžu audzēkņi darbības vecumā, kas mācās un nestrādā algotu darbu.<sup>2</sup> Kopējo nodarbinātības līmeni rēķina, nodarbināto skaitu dalot ar kopējo iedzīvotāju skaitu. Tāpat aprēķina arī atsevišķus nodarbinātības rādītājus, piemēram, sieviešu vai jauniešu nodarbinātības līmeni valstī;
- **bezdarba līmenis** ir rādītājs, kas parāda tautsaimniecībā neizmantoto un jau īstermiņā pieejamo cilvēkresursu īpatsvaru ekonomiski aktīvo iedzīvotāju kopskaitā, vecuma grupā no 15 līdz 74 gadiem attiecīgajā laika periodā (tā kā Latvija, tāpat kā vairums pārējo ES dalībvalstu, tuvākajā laikā piedzīvos sabiedrības novecošanos un līdz ar to darbaspējīgo iedzīvotāju skaita samazinājumu, esam ieinteresēti paturēt darba tirgū cilvēkus pēc iespējas ilgāk).<sup>3</sup> Reģistrētais bezdarba līmenis ir Nodarbinātības valsts agentūrā reģistrēto un bezdarbnieku statusa ieguvušo īpatsvars ekonomiski aktīvo iedzīvotāju kopskaitā, konkrēta perioda beigās;

<sup>1</sup> Latvijas Republikas likums. Par nodarbinātību. [www.likumi.lv](http://www.likumi.lv).

<sup>2</sup> Z. Goša. Sociālo procesu analīze. LU Statistikas un demogrāfijas katedra. Rīga, 1996. 41. lpp.

<sup>3</sup> LR Labklājības ministrijas mājas lapa. Nodarbinātība. <http://www.lm.gov.lv/?sadala=292>.

➤ **ekonomiskās aktivitātes līmenis** - ekonomiski aktīvo iedzīvotāju (nodarbināto iedzīvotāju un bezdarbnieku summa) īpatsvars iedzīvotāju kopskaitā, vecumā 15-74 gadi. Ekonomiskās aktivitātes līmenis parāda sabiedrības gatavību nekavējoties iesaistīties tautsaimniecības attīstībā attiecīgajā laika periodā, ko sauc arī par iedzīvotāju līdzdalības līmeni darba tirgū.<sup>1</sup> Šis rādītājs ļauj izvērtēt bezdarba izmaiņas, jo ietver arī neregistrētos bezdarbniekus, tātad šis rādītājs parāda kopējo situāciju darba tirgū.

Apskatītie rādītāji raksturo darba tirgus esošo situāciju un sniedz salīdzinošus datus, tomēr, lai noteiktu darba tirgus attīstības tendences ir nepieciešams aprēķināt rādītājus, kas raksturo nodarbināto iedzīvotāju sadalījumu, ekonomiski aktīvo iedzīvotāju īpatsvarus, kā arī bezdarbnieku apjomus un bezdarbu izraisošos cēloņus.

Cilvēkam kā statistiskās novērošanas vienībai ir daudzas pazīmes: dzimums, vecums, tautība, izglītības līmenis, profesija, nodarbošanās veids utt. Cilvēkam piemīt spēja uz darbu.<sup>2</sup>

Iedzīvotājus var iedalīt vecumgrupās, kas tiek noteiktas atbilstoši attiecīgo gadu likumdošanā noteiktajam darbības un pensijas vecumam. Izdala trīs galvenās vecumgrupas:

**līdz darbības vecumam** – visi iedzīvotāji, kas jaunāki par 15 gadiem;

**darbības vecuma iedzīvotāji** ir tie, kuru vecums un fiziskais stāvoklis atļauj pilnvērtīgi piedalīties sabiedriski derīgajā darbā. Darbības vecuma robežas nosaka cilvēku fizioloģiskā attīstība, kā arī valsts sabiedriski ekonomiskie apstākļi, vēsturiskās tradīcijas un tiesiskās normas;<sup>3</sup>

**virs darbības vecuma** – visi pensijas vecuma iedzīvotāji (šobrīd pensijas vecums vīriešiem 62 un vairāk gadi, sievietēm – 61 un vairāk gadi).

Raksturojot iedzīvotāju nodarbinātību svarīgi apzināt darbības vecuma iedzīvotāju skaitu. Jāņem vērā, ka ir iedzīvotāji darbības vecumā, kuri nevar strādāt sava veselības stāvokļa dēļ. Tādēļ statistikā aprēķina darbības vecuma darbības iedzīvotāju skaitu, kurā no visiem darbības vecuma iedzīvotājiem atņem I un II grupas invalīdus un personas, kuras saņem pensiju ar atvieglotiem noteikumiem šajā vecumā. Darba nespējīgo iedzīvotāju skaits Latvijā ir aptuveni 70 tūkst., t.i. 5% no visiem darbības vecuma iedzīvotājiem. Pēc Nodarbinātības valsts aģentūras datiem strādājošo invalīdu īpatsvars ir tikai aptuveni 10% no invalīdu kopskaita.<sup>4</sup> Savukārt, nodarbinātības līmeni var aprēķināt arī katrai vecuma grupai, dalot vecuma grupas nodarbināto skaitu ar attiecīgās vecuma grupas iedzīvotāju skaitu. Nodarbināto iedzīvotāju daļa ir atkarīga no vecuma grupu īpatsvaram, kas raksturo vidējo

---

<sup>1</sup> LR Labklājības ministrijas mājas lapa. Nodarbinātība. <http://www.lm.gov.lv/?sadala=292>.

<sup>2</sup> Z. Goša. Sociālo procesu analīze. LU Statistikas un demogrāfijas katedra. Rīga, 1996. 39. lpp.

<sup>3</sup> Turpat.

<sup>4</sup> LR Labklājības ministrijas publikācija. LM speciālistu sagatavotās atbildes par plānotajiem pasākumiem invalīdāties jomā <http://www.lm.gov.lv/print.php?sadala=511>.

nodarbinātības līmeni valstī, kā arī var salīdzināt šo līmeni laukos un pilsētās.

Lai spriestu par iedzīvotāju nodarbinātību saistībā ar ekonomisko situāciju valstī un tās attīstību, nepieciešams apskatīt arī iedzīvotāju nodarbinātības sadalījumu pēc uzņēmējdarbības formas, pēc darbības veida un profesijas, pēc nodarbinātības statusa un izglītības, kā arī šo rādītāju sadalījumu starp dzimumiem – sievietēm un vīriešu skaitu un īpatsvaram.

Ekonomiski aktīvie iedzīvotāji veido tautsaimniecībā pieejamo nodarbināto skaitu ar rezervi, kur darba meklētāji sniedz nepieciešamo nodrošinājumu darba vietu aizpildīšanā. Sākotnēji ir nepieciešams noteikt nodarbināto iedzīvotāju skaitu, kā arī ekonomiski aktīvo iedzīvotāju potenciālu šobrīd un nākotnē. Statistikas uzdevums ir ne tikai aprēķināt ekonomiski aktīvo iedzīvotāju skaitu noteiktā laika momentā, bet arī veikt ekonomiski aktīvo iedzīvotāju sastāva vispusīgu analīzi, kas ietver to dzimuma, vecuma, izglītības līmeņa, nodarbošanās, kvalifikācijas u.c. rādītāju izpēti.<sup>1</sup> Svarīgi ir arī noteikt teritoriālās atšķirības. Lai paredzētu iespējamās ekonomiski aktīvo iedzīvotāju izmaiņas ir nepieciešama informācija par iedzīvotāju skaitu, to migrāciju, atražošanas un mobilitāti, kas cieši jāsaieta ar tautsaimniecības patreizējo stāvokli un attīstības iespējām.

Kā pēdējo grupu, kuru nepieciešams raksturot un analizēt apskatot darba tirgu un nodarbinātību, ir bezdarba rādītāji. Izvērtējot bezdarba līmeni un bezdarbnieku skaitu, jāņem vērā arī valstī pastāvošais neregistrētais un slēptais bezdarbs. Svarīgi ir analizēt bezdarba cēloņus un bezdarbniekus raksturojošās pazīmes – vecumu, dzimumu, izglītības līmeni, iepriekšējo nodarbinātību, dzīvesvietu u.c. Tā kā valstī notiek straujas ekonomiskās pārmaiņas, veidojas neatbilstība starp darbaspēka pieprasījumu un tā izglītības (sagatavotības) līmeni. Būtu nepieciešams izvērtēt profesiju pieprasījumus un nodrošināt bezdarbnieku pārkvalifikāciju. Tomēr jāatzīmē, ka liela daļa bezdarbnieku nav gatavi apgūt jaunas profesijas, tādēļ veidojas ilgstošie bezdarbnieki, kas ir viens no galvenajiem sociālās spriedzes pieauguma iemesliem, radot draudus politiskai nestabilitātei un noziegumu pieaugumam.<sup>2</sup>

Darba tirgus attīstības tendenču prognozēšanai, nepieciešams veikt gan esošo kvantitatīvo un kvalitatīvo darbaspēka rādītāju, gan arī iepriekšējo gadu nodarbinātības un tautsaimniecības attīstības analīzi, kuru sekas spēcīgi izpaužas šī brīža valsts ekonomiskajā situācijā. Šie rādītāji tiks analizēti nākošajās nodaļās.

---

<sup>1</sup> Z. Goša. Sociālo procesu analīze. LU Statistikas un demogrāfijas katedra. Rīga, 1996. 46. lpp.

<sup>2</sup> Turpat 52. lpp.

### 1.3. Latvijas darba tirgus attīstība ekonomisko pārmaiņu periodā

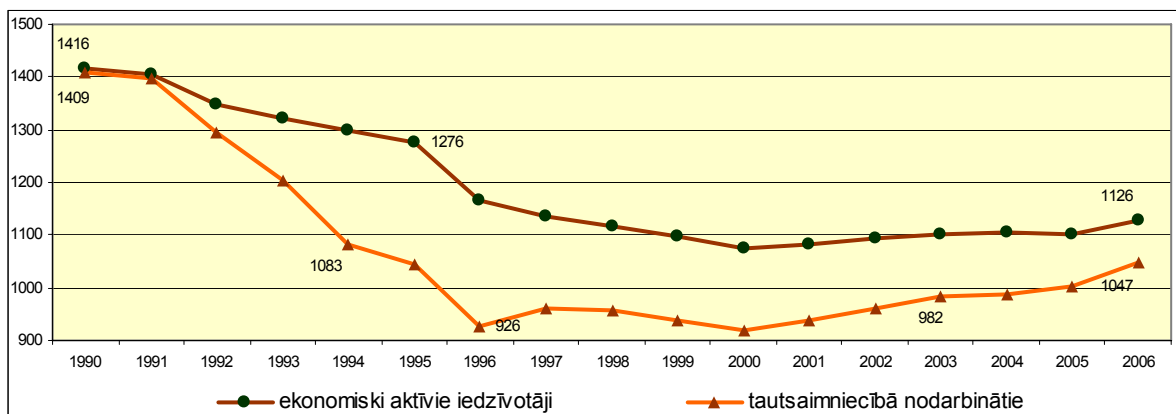
Izmaiņas valsts politiskajā sistēmā un ekonomikas vadībā, izraisa izmaiņas arī galvenajos tautsaimniecības darbības aspektos. 90-to gadu sākumā darba tirgum piemita trīs galvenās iezīmes: vispārēja nodarbinātības līmeņa pazemināšanās, darbaspēka pārdale starp tautsaimniecības nozarēm un darbaspēka pārdale no valsts uz privāto sektoru. Turklāt saasinājās neatbilstība starp darbaspēka pieprasījumu un piedāvājumu gan kvantitatīvā, gan kvalitatīvā aspektā, izraisot bezdarbu. Demogrāfiskā situācija, migrācija, bet galvenokārt strukturālās pārmaiņas, ko veicināja iepriekšējo ārējās tirdzniecības sakaru pārtrūkšana, ietekmēja tautsaimniecībā nodarbināto iedzīvotāju skaita samazināšanos.

LPSR pēc tās iekļaušanas bijušajā PSRS sastāvā tika nesamērīgi attīstīta smagā rūpniecība, un darbaspēka pieprasījums tautsaimniecībā kopumā gandrīz vienmēr pārsniedza darbaspēka piedāvājumu. Pēc PSRS sabrukuma Latvijai vajadzēja pārstrukturizēt ražošanu. Vispirms vajadzēja atteikties no tādas produkcijas ražošanas, kura bija paredzēta PSRS militāri rūpnieciskajam kompleksam, kā arī jāveic privatizācijas process. Privatizācijas rezultātā tika likvidēti daudz faktiski bankrotējuši uzņēmumi, līdz ar to notika darbaspēka samazināšana gandrīz visās tautsaimniecības nozarēs. 1990.g. Latvijas iedzīvotāji pārsvarā bija nodarbināti ražošanā, bet 1998.g. rūpniecības īpatsvars saruka un tajā nodarbināto skaits salīdzinājumā ar 1990.g. samazinājās. Zemes īpašumu atgūšana, ražošanas objektu privatizācija un valsts saimniecību sairšana izraisīja bezdarbu arī lauksaimniecībā, jo ne visiem bija iespēja kļūt par individuālajiem zemniekiem. Arī nodarbināto skaits lauksaimniecībā astoņu gadu laikā samazinājās. Straujais rūpniecības un lauksaimniecības apjomu samazinājums, kā arī valsts uzņēmumu likvidācija, darbaspēka tirgū radīja nopietnu spiedi. Pieauga to iedzīvotāju skaits, kuri zaudējuši darbu vai nevar to atrast, sociālisma apstākļos iegūtās darba iemaņas, kā arī agrāk lietotās tehnoloģijas kļuva nepiemērotas mūsdienu tirgus prasībām. Šajā laikā liela daļa ekonomiski aktīvo iedzīvotāju, zaudējot darbu iepriekš pieprasītā nozarē, nespēja mainīties un iekļauties jaunajā darba tirgū, tādējādi zaudējot savas iemaņas, veica mazkvalificētus darbus vai arī kļuva par ilgstošiem bezdarbniekiem, kas izraisa tādus negatīvus faktoros, kā cilvēku sociālo atstumtību un nabadzības līmeņa paaugstināšanos.

Nodarbināto skaita samazināšanos XX gs. 90-to gadu sākumā daļēji izraisīja liels emigrējošo skaits, kuri aktivizējās pēc Latvijas neatkarības atgūšanas. Tomēr tādi salīdzināmie rādītāji kā iedzīvotāju ekonomiskā aktivitāte un bezdarba līmenis parāda, ka tieši ekonomiskā situācija valstī vairāk ietekmēja nodarbinātību. 1994.g. atlaisto strādnieku skaits (galvenokārt rūpniecībā un lauksaimniecībā) bija tik liels, ka jaunizveidotais privātais sektors

vairs nespēja to absorbēt.<sup>1</sup> Darba meklētāju īpatsvars 1994.g. sastādīja gandrīz 20% no ekonomiski aktīvo iedzīvotāju skaita. Valstī no 1990.–1998.g. nodarbināto skaits ir pakāpeniski samazinājies no 1,4 milj. līdz 1 milj. cilvēku.

Sakarā ar ekonomikas aktivizēšanos nodarbināto skaits 1997.g. un 1998.g. sākumā pieauga (skat. 1. attēlu), taču Krievijas krīzes rezultātā nodarbināto skaits atkal sāka samazināties.<sup>2</sup>



1.1. att.<sup>3</sup> Ekonomiski aktīvo un nodarbināto iedzīvotāju skaita pārmaiņas (tūkst.)

Līdz 1998.g. LR tautsaimniecībai liela nozīme bija tirdzniecības sakariem ar Krieviju. Situācijas visvairāk pasliktinājās pilsētās un rajonos, kur liela iedzīvotāju daļa strādāja uz Krievijas tirgu orientētos uzņēmumos. Tie bija pārtikas un apģērba ražošanas, mašīnbūves un metālapstrādes uzņēmumi, kā arī ar zivsaimniecību saistītie uzņēmumi. Strauji pieauga bezdarbnieku skaits un sociālā spriedze Liepājā, Rēzeknē un Daugavpilī, kā arī ar zivsaimniecību saistītajās teritorijās – īpaši Salacgrīvā, Rojā, Lapmežciemā, Engurē un Ventspilī. Krievijas krīzes ietekme atspoguļojās arī strādājošo skaita pārmaiņās tautsaimniecības nozarēs. Nozares, kurās strādājošo skaits samazinājās visstraujāk, bija rūpniecība, īpaši apstrādes rūpniecība, finanšu starpniecība, zvejniecība, lauksaimniecība un transports, glabāšana un sakari.

Kopš 90-to gadu vidus Latvijā bija vērojama ekonomiskā izaugsme, tomēr nodarbināto skaits arī laika posmā līdz 2003.g. īpaši nepieauga. Tas būtu skaidrojams ar to, ka līdz ar privātā sektora attīstību, palielinājās uzņēmumu savstarpējā konkurence. Turpmākā izaugsme galvenokārt balstās uz produktivitātes pieauguma rēķina, mazāk radot strādājošo skaita palielinājumu.<sup>4</sup> Pāreja no sabiedriskā sektora uz privāto un pakalpojumu sektora straujā izaugsme, veicinājusi nodarbināto skaita palielināšanos atsevišķās pakalpojumu jomās.

<sup>1</sup> A. Zasova, A. Meļihovs. Latvijas darba tirgus elastības novērtējums. Pētījums 3/2005, Latvijas Banka 2005. R: Rīga, Premo 2005. 9. lpp.

<sup>2</sup> Latvija. Pārskats par tautas attīstību 1998. Rīga: ANO Attīstības programma, LU Sociālo un politisko pētījumu institūts 1998. 57. lpp.

<sup>3</sup> Datu avots par nodarbināto skaitu tautsaimniecībā periodā līdz 1995. gadam ir uzņēmumu pārskati, sākot ar 1996. gadu – darbaspēka apsekojumi CSP

<sup>4</sup> D.Barānova. Nodarbinātības tendences un politika Latvijā. LU raksti. 2006, 658. sēj.: Ekonomika, I, 7.-8.lpp

Būtiski pieaudzis finanšu starpniecībā nodarbināto skaits. Visvairāk palielinājies vairumtirdzniecībā un mazumtirdzniecībā nodarbināto īpatsvars.

Nodarbinātības līmeņa samazināšanās un bezdarba pieaugums ir raksturīga ekonomiskās pārveides procesa pazīme, kā ietekmē iezīmējās vairākas disproporcijas Latvijas darbaspēka tirgū.

**Pirmkārt** tie, kuriem darbs bija, tajā bija ļoti noslogoti, turpretim, kuriem tā nebija, bija ierobežotas iespējas to dabūt.<sup>1</sup> Lielās konkurences dēļ, uzņēmumiem bija jāmeklē iespējas izdevumu samazināšanai, kas bieži vien notika uz nodarbināto rēķina, meklējot iespējas samazināt darbinieku skaitu vai paplašinoties neveidot jaunas darba vietas. Strādnieki, baidoties zaudēt darbu, kā arī rodot iespēju palielināt savus ienākumus bieži strādāja virsstundas un vairākos darbos vienlaicīgi. Algu līmenis bija neatbilstošs lielajai darba slodzei. Orientācija uz „darbs ir dzīve” ir raksturīga valstīm, kuras nav sasniegušas augstu labklājības līmeni un kurās indivīdi visvairāk ir norūpējušies par materiālo vajadzību apmierināšanu, bieži vien tas notiek uz ģimenes, veselības un personīgā laika rēķina. Šāds darba ritms cilvēkam izraisa nedrošības sajūtu un stresu, kas būtiski ietekmē cilvēka dzīves kvalitāti.

**Otrkārt** - pastāvēja darba pieejamības nevienlīdzība starp vīriešiem un sievietēm, starp reģioniem, kā arī starp latviski runājošiem un tiem, kuri latviski neprot.<sup>2</sup> Bieži vien pieņemot darbā, vakanču sludinājumos atklāti tika aicināti pieteikties darbam tikai vīriešus vai arī jauniešus, neskatoties uz kandidāta kvalifikāciju un citām darbā nepieciešamajām īpašībām. Reģionos, jaunā tautsaimniecības struktūra neparedzēja jaunu darba vietu radīšanu, jo pakalpojumu sfēras straujo attīstību noteica pilsētu aktivitātes, savukārt attālākās teritorijas nepiesaistīja uzņēmēju un investoru interesi. Pēc LR neatkarības atjaunošanas, kad patriotisms sīta augstu vilni, lielu diskrimināciju izjuta iedzīvotāji, kuri dzīvojot PSRS režīmā nebija apguvuši latviešu valodu. Šis jautājums izraisīja asas diskusijas, kā arī veidoja sabiedrības šķelšanos un neiecietību, dažādu nacionalitāšu iedzīvotāju vidū.

**Treškārt** - izveidojās disproporcija starp darba devēju vajadzībām pēc kvalificētiem darbiniekiem un šādu darbinieku pieejamību, kā arī izglītības sistēmas spēju sagatavot kvalificētus darbiniekus specialitātēs un perspektīvajās nozarēs.<sup>3</sup> Būtiska lomu ieņēma valstī pieejamie izglītības virzieni un to kvalitāte. Izglītības programmas bija novecojušas, arī mācību spēki nespēja nodrošināt jaunāko zinātņu pieejamību. Augstskolu programmu piedāvājumu noteica pašas augstskolas, ko veidoja izejot no to prestiža sabiedrībā, nevis no

---

<sup>1</sup> Latvija. Pārskats par tautas attīstību 1998. Rīga: ANO Attīstības programma, LU Sociālo un politisko pētījumu institūts 1998. 56. lpp.

<sup>2</sup> Turpat.

<sup>3</sup> Turpat.

reālā darba tirgus pieprasījuma pēc konkrētām profesijām. Šī parādības rezultātā izveidojās studentu pārpalikums atsevišķās profesijās, tomēr mūsdienu cilvēki ir diezgan mobili un, uzsākot darba gaitas, ātri pārkvalificējās un apgūst nepieciešamās darba iemaņas. Darbaspēka mobilitāte būtiski šajā laikā noteica nodarbinātības radītājus.

90-to gadu vidū izveidojās sabiedrības slānis, kurš savas neveiksmes saistīja ar valsts politiskajām izmaiņām, pašiem nevēloties uzņemties iniciatīvu un atbildību par savu konkurētspēju darba tirgū. Pagāja ilgs laiks, kamēr sāka veidoties apziņa, ka labklājība ir atkarīga arī no paša cilvēka aktivitātes, nevis valsts iekārtas. Pāreja uz tirgus ekonomiku prasīja nopietnas strukturālās un institucionālās reformas, savukārt darbaspēka tirgum un izglītības sistēmai ir jāpielāgojas arvien straujāk pieaugošajai globalizācijai. Tā kā Latvijā nav pieejami nedz derīgas izejvielas, nedz enerģētiskie resursi, tad Latvijas konkurētspēju visvairāk noteiks tas, cik iedzīvotāji ir izglītoti un cik kvalificēts būs darbaspēks. Šie kvalitatīvie nodarbinātības radītāji un valsts iesaistīšanās politika arī noteiks tālākās darba tirgus attīstības tendences.

Šīs galvenās darbaspēka problēmas atspoguļo kopējās nodarbinātības tendences pārejas periodā. Tomēr, atskatoties uz šiem notikumiem, var secināt, ka darba tirgus funkcionālā elastība bija viens no svarīgākajiem faktoriem, kas noteica Latvijas tautsaimniecības spēju samērā ātri atgūties no spēcīgā šoka XX gs. 90-to gadu sākumā un sniedza iespēju tautsaimniecības iekšējai pārstrukturēšanai.<sup>1</sup>

---

<sup>1</sup> A. Zasova, A. Meļihovs. Latvijas darba tirgus elastības novērtējums. Pētījums 3/2005, Latvijas Banka 2005. R: Rīga, Premo 2005. 12. lpp.

## 2. Latvijas nodarbinātības politika saskaņā ar Lisabonas programmas stratēģiju

### 2.1. ES attīstības un izaugsmes politika

Eiropas Savienība ar 27 dalībvalstīm aizņem nozīmīgu Eiropas kontinenta daļu, tie ir 4 325 675 km<sup>2</sup>, ja to vērtē kā vienotu vienību, tā būtu 7. lielākā valsts pasaulē.<sup>1</sup> Pēc pēdējo divu valstu pievienošanās, ES iedzīvotāju skaits 2007. gadā sasniedza gandrīz pusmiljardu. ES savos pirmsākumos tika veidota ar mērķi liegt kādai no lielvalstīm izvērst savu dominanti un izvirzīt nosacījumus, šodien ES pamatnostādnes ir apvienot ekonomiskās un politiskās dalībvalstu intereses.

ES jākļūst par dinamiskāko un specīgāko ekonomiku pasaulē – tā 2000. gadā Lisabonas tikšanās laikā Eiropadomes līderi vienojās līdz 2010. gadam panākt, lai ES kļūtu par viskonkurētspējīgāko un dinamiskāko uz zināšanām balstīto ekonomiku pasaulē, kas spējīga nodrošināt noturīgu izaugsmi ar vairāk un labākām darba vietām un lielāku sociālo saliedētību.<sup>2</sup> Ņemot vērā nepietiekamo progresu un dalībvalstu ieguldījumu šo mērķu sasniegšanā, 2005. gadā Eiropadome pārskatīja Lisabonas stratēģiju. Stratēģiju loks tika sašaurināts, koncentrējoties uz svarīgāko - ekonomisko izaugsmi un nodarbinātību. ES nespēj centralizēti risināt daudzas problēmas un izpildīt izvirzītos uzdevumus, jo kopš 2004. gada ir pievienojušās 12 jaunas dalībvalstis ar zemiem ekonomiskajiem rādītājiem. Šī situācija nosaka to, ka ES politika un sadarbība turpmāk jābalsta nevis uz attīstības pieaugumu, bet uz atbalsta programmu izstrādi problēmu risināšanai.<sup>3</sup>

Nodarbinātība un darba ražīguma celšana kļūst it īpaši nozīmīga, ņemot vērā ES valstu demogrāfisko situāciju un globalizācijas spiedienu. Darbaspēks, visu dalībvalstu ietvaros noveco, bet tādu Āzijas valstu kā Ķīna un Indija konkurētspēja nemitīgi palielinās. Saskaņoties ar šādām grūtībām, Eiropai jāuzlabo tās produktivitāte un jānodarbina vairāk cilvēku. Vērojot ekonomiskās attīstības tendences, Eiropas Komisija atzīst, ka turpmākajā desmitgadēs ekonomiskā izaugsme samazināsies uz pusi un pieaugs tikai par 1% gadā.<sup>4</sup>

Atjaunotajā Lisabonas stratēģijā, Eiropas Komisija ierosina koncentrēties uz pamatuzdevumiem – īstenot lielāku un ilgstošāku izaugsmi, ieguldot pētniecībā un attīstībā, un palielināt darba vietu skaitu un kvalitāti, lai veidotu pievilcīgu vidi investīciju ieplūšanai, nepieciešama infrastruktūras paplašināšana un uzlabošana, iekšējās konkurences noteikumu

<sup>1</sup> Brīvā enciklopēdija Wikipedia. [http://lv.wikipedia.org/wiki/Eiropas\\_Savien%C4%ABba](http://lv.wikipedia.org/wiki/Eiropas_Savien%C4%ABba).

<sup>2</sup> LR Labklājības ministrijas mājas lapas publikācija. Nodarbinātība <http://www.lm.gov.lv/?sadala=292>.

<sup>3</sup> A. Lulle. Latvijas un visas ES izaugsmei. Latvija Eiropas Savienībā. Nr.2. ES informācijas aģentūra, 2006. gada maijs. 5. lpp.

<sup>4</sup> Eiropas Komisijas ziņojums. Sadarbība izaugsmes un darbavietu attīstībai, jauns posms Lisabonas stratēģijā. [http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/site/lv/com/2005/com2005\\_0024lv01.doc](http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/site/lv/com/2005/com2005_0024lv01.doc).

uzlabošana. Šajos regulējumos ir trūkumi, kas būtiski skāruši arī Latviju un citas jaunās dalībvalstis, piemēram, likvidējot tautsaimniecības nozari, kas neatbilst ES noteiktajām prasībām, kvotām vai konkurences noteikumiem. Būtisku lomu Lisabonas stratēģijā ieņem inovāciju un zinātnes loma ilgtermiņa skatījumā. Viens no iemesliem, kāpēc Japāna un ASV ekonomiskie rādītāji ir auguši straujāk, ir lieli ieguldījumi pētniecībā, kas nodrošina gan konkurētspēju, gan resursu ilglietojamības palielinājumu. Zinātniskajā attīstībā galveno lomu ieņem darbaspēks, kam jāklūst par galveno virzītājspēku kopējā attīstībā. Galvenais uzdevums nodrošināt darba tirgus elastību, palielināt darba ņēmēju un uzņēmumu pielāgošanās spējas, mobilitāti, investēt izglītībā, mūžizglītības iespēju palielināšana, izglītības programmu uzlabošana un jauniešu aktīvāka iesaistīšana darba tirgū. Līdz 2010. gadam ir iecerēts palielināt nodarbinātību par vismaz 6 milj. jaunām darbavietām. Visi šie uzdevumi ir jāveic vienlaikus nodrošinot ekonomisko, sociālo un politisko izaugsmi un stabilitāti. Šie stabilitātes kritēriji katrā valstī ir atšķirīgi, tādēļ, lai nodrošinātu dalībvalstu aktīvu līdzdalību Lisabonas stratēģijas mērķu sasniegšanā, katra dalībvalsts izstrādā savu nacionālo Lisabonas programmu, ietverot attiecīgajā dalībvalstī veicamos pasākumus kopīgo mērķu sasniegšanai. Nodarbinātības joma atrodas, galvenokārt, dalībvalstu kompetencē un ES to ietekmē, izmantojot atvērto koordinēšanas metodi - ES līmenī nosakot vienotus mērķus, izstrādājot pamatnostādnes un rekomendācijas, kā arī radot vienotu statistiskās informācijas apkopošanas sistēmu, padarot dalībvalstu sasniegtos rezultātus savstarpēji salīdzināmus.<sup>1</sup>

## **2.2. Latvijas nacionālā Lisabonas programma 2005. – 2008. gadam**

Lai varētu noskaidrot Latvijas nodarbinātības politikas īstenošanas plānu, jāskata valsts kopējā attīstības programma, kas paredz nodarbinātības pieaugumu un jaunu darbavietu veidošanu. Šīs programmas pamatnostādnes ir ietvertas Latvijas nacionālajā Lisabonas programmā 2005. – 2008. gadam.

Atbilstoši Lisabonas stratēģijas noteiktajiem pamatvirzieniem, Latvijas Nacionālā Lisabonas programma nosaka piecus būtiskākos ekonomiskās politikas pamatvirzienus:

1. makroekonomiskās stabilitātes nodrošināšana;
2. zināšanu un inovāciju stimulēšana;
3. investīcijām un darbam labvēlīgas un piesaistošas vides veidošana;
4. nodarbinātības veicināšana;
5. izglītības un prasmju uzlabošana.<sup>2</sup>

<sup>1</sup> LR Labklājības ministrijas mājas lapas publikācija. Eiropas Savienība. <http://www.lm.gov.lv/?sadala=256>

<sup>2</sup> LR Ekonomikas ministrijas publikācija. Latvijas nacionālā Lisabonas programma 2005.–2008.gadam. [http://www.em.gov.lv/em/images/modules/items/item\\_file\\_11631\\_2.pdf](http://www.em.gov.lv/em/images/modules/items/item_file_11631_2.pdf)

Uzdevumu izpildei noteiktie pasākumi ir iedalīti trijās lielās grupās:

- **makroekonomikas politikas izaugsmes un darbavietu nodrošināšanai;**
- **mikroekonomikas reformas;**
- **nodarbinātības politikas pamatnostādnes.<sup>1</sup>**

Katrā no šīm grupām ir izteiktas pamatnostādnes un atbildīgās institūcijas par to izpildes ieviešanu un kontroli. Autore ir veikusi katrai paredzamo pasākumu grupas izvilkumu no Latvijas nacionālās Lisabonas programmas.

Makroekonomikas politikas jomā pamatnostādnes nosaka ievērot Māstrihtas kritēriju un nodrošināt valdības budžeta deficīta samazināšanos, ieviest vidēja termiņa budžeta plānošanu, kā arī sadarbībā ar Latvijas Banku nodrošināt sekmīgu pievienošanos eirozonai un veicināt darba samaksas un darba ražīguma samērotu pieaugumu, palielinot neapliekamo minimumu un veicinot arodbiedrību līdzdalību.

Īstenojot mikroekonomikas reformas, plānots efektīvāk ieguldīt valsts līdzekļus pētniecībā un attīstībā un sekmēt pētniecības attīstību privātajā sektorā, sekmēt Latvijas zinātnes līdzdalību starptautiskajos sadarbības projektos, uzlabot inovāciju atbalsta struktūras un valsts atbalsta programmas, sekmēt pētniecības, izglītības un privātā sektora sadarbību, veicināt jaunu produktu un tehnoloģiju izstrādi, kā arī resursu ilgtspējas un atjaunošanas iespēju attīstīšanu, sekmēt plašu informācijas un komunikāciju tehnoloģiju izmantojumu valsts un pašvaldību dienestos un sabiedrībā.

Iekšējā tirgus jomā Latvija plāno apzināt un novērst administratīvos ierobežojumus, kas kavē brīvu pakalpojumu apriti, un efektīvi piemērot ES publiskā iepirkuma noteikumus. Uzņēmējdarbības vides un reģionālās attīstības jomā Latvija plāno uzturēt valdības/uzņēmēju dialogu, samazināt administratīvo slogu, veicināt pašvaldību attīstību un nodrošināt to kapacitātes celšanos. Transporta jomā Latvijā plāno attīstīt starptautisko transporta koridoru kvalitāti, nodrošināt valsts autoceļu tīkla stāvokļa uzlabošanos, paaugstināt ceļu segumu un tiltu nestspēju atbilstoši ES prasībām, uzlabot satiksmes drošību.

Vairāk un labākām darbavietām Latvija plāno sagatavot jauniešus darba tirgum, informēt un izglītēt sabiedrību par dzimuma līdztiesību darba tirgū, atbalstīt personu pēc bērna kopšanas atvaļinājuma iekļaušanu darba tirgū, iesaistīt pirmspensijas vecuma cilvēkus darba tirgū, uzlabot un dažādot aktīvos nodarbinātības un bezdarba samazināšanas preventīvos pasākumus, attīstīt sociālo pakalpojumu sistēmu, izveidot darba tirgus ilgtermiņa prognozēšanas sistēmu, veikt pētījumus par darba tirgu un darbaspēka ģeogrāfisko mobilitāti,

---

<sup>1</sup> LR Ekonomikas ministrijas publikācija. Latvijas nacionālā Lisabonas programma 2005.–2008. gadam.  
[http://www.em.gov.lv/em/images/modules/items/item\\_file\\_11631\\_2.pdf](http://www.em.gov.lv/em/images/modules/items/item_file_11631_2.pdf)

stiprināt nodarbinātības partnerības un sociālo dialogu nozaru un uzņēmumu līmeni, pilnveidot sistēmu darba drošībai un veselības aizsardzībai darbā, samazināt nedeklarēto nodarbinātību, novērst darba drošības nepilnības, veicināt uzņēmējdarbības uzsākšanu un ģeogrāfisko mobilitāti vāji attīstītos reģionos, modernizēt profesionālās izglītības iestāžu materiāli tehnisko nodrošinājumu, palielināt augstākās izglītības atbilstību darba tirgus vajadzībām, pilnveidot mūžizglītības sistēmu, pilnveidot mācību programmas atbilstoši darba tirgus vajadzībām, izveidot profesionālās izglītības kvalitātes nodrošināšanas sistēmu, palielināt studentu mobilitātes iespējas, nodrošināt kvalitatīvas pedagogu tālākizglītošanas iespējas, nodrošināt visaptverošus profesionālās orientācijas pakalpojumus, piemērot izglītības pakalpojumus sociāli atstumtajām iedzīvotāju grupām.

Noteiktās pamatnostādnes aptver visus valsts attīstības aspektus perspektīvā. Programma ir izstrādāta, lai tiktu veicināta pāreja no darbietilpīgas ekonomikas uz zināšanām bagātu ekonomiku. Tomēr, jāsecina, ka uzstādītie mērķi dotajos apstākļos nav īstenoti un sasniegti nepilnīgi, bet dažos jautājumos risinājumi netiek piemēroti. Piemēram, darbaspēka izbraukšana izraisīja nesamērotu ar produktivitāti darba samaksas pieaugumu, kas noteica inflācijas pieaugumu, kas ir viens no ekonomikas nestabilitātes faktoriem. Līdz ar to šī brīža prioritātes ir mainījušās – jāspēj noturēt un papildināt esošais darbaspēks, uzlabojot darba vidi un apstākļus, t.i., nepieciešams veikt neapliekamā minimuma un minimālās algas paaugstināšanu, cīnīties ar nelegālo nodarbinātību un „aplokšņu algām”, veikt būtiskas izmaiņas kredītu izsniegšanas jomā un aktīvi attīstīt reģionālo ekonomiku.

Lisabonas stratēģija definē uzdevumus, bet mehānismus, kā to realizēt nenosauc, tas paliek valsts ziņā. Neapšaubāmi, ka pieredzes trūkums un vājā valsts attīstība noteiks daudzas atkāpes no uzdevumu izpildes termiņiem, kvalitātes un apjomiem. Eiropa ir uzstādījusi mērķus, bet kādas ir iespējas tos sasniegt, paliek valsts institūciju, sabiedrības kopumā un katra cilvēka personīgās iniciatīvas ziņā.

### **2.3. ES un Latvijas indikātoru salīdzinājums**

Līdz ar iestāšanos ES 2004.g. noslēdzās svarīgs posms LR ekonomikas attīstībā. Pēc vairāk nekā desmit mērķtiecīgiem darba gadiem tika sasniegti tie kritēriji, uz kuriem savā darbā tiecās daudzas valdības. Latvija ir kļuvusi par NATO dalībvalsti un ES pilntiesīgu locekli, kas paver tai jaunas iespējas ekonomikas attīstībai un ļauj izmantot priekšrocības, ko sniedz plašs un stabils tirgus, brīva preču, pakalpojumu, darbaspēka un kapitāla kustība. Gatavojoties dalībai ES, tika veiktas strukturālās reformas, kas nosaka tautsaimniecības tālākās izaugsmes stabilitāti un ilgtspēju ES sastāvā, kā arī to, vai valdībai izdosies sasniegt

savus jaunus mērķus, t.i., 20-30 gadu laikā panākt ES vidējam standartam atbilstošu iedzīvotāju labklājības līmeni un īstenot pāreju no darbietilpīgas un zināšanu ietilpīgu ekonomiku.

Nodarbinātības politika ir neatņemama jebkuras valsts sociālās un ekonomiskās politikas sastāvdaļa. Tai jāstimulē darbaspējīgo iedzīvotāju mērķtiecīgāku iekļaušanu darba tirgū, paplašinot to, radot jaunas darba vietas, tādējādi, palielinot ikgadējo iekšzemes kopproduktu (IKP), kā arī jāpalīdz darbaspēkam pielāgoties ekonomikas strukturālajām pārmaiņām. Latvijas aktīvās nodarbinātības politikas ilgtermiņa mērķis ir nodrošināt visiem valsts iedzīvotājiem, kas vēlas strādāt, iespēju atrast darbu un stāties darba attiecībās, tajā pat laikā nodrošinot iedzīvotāju ekonomisko un sociālo mobilitāti.<sup>1</sup> Rezultātā saprātīgi un mērķtiecīgi regulējot darba tirgu, valsts ne tikai vairo pievienoto vērtību, bet arī pašu iedzīvotāju labklājību. Nodarbinātības līmenis atspoguļo pieejamā ražošanas resursa – darbaspēka – izmantošanas efektivitāti. Pieaugot nodarbinātības līmenim, palielinās kopējā produkcijas izlaide un iedzīvotāju ienākumi, pieaug nodokļu ieņēmumi un sarūk izdevumi sociālajiem pabalstiem. Tādējādi valstis ar augstāku nodarbinātības līmeni teorētiski var atļauties samazināt nodarbināto nodokļu slogu.<sup>2</sup>

Cik lielā mērā Latvija ir attīstījusi savu labklājību, var noteikt, salīdzinot to ar attīstīto valstu sasniegumiem. Sagatavotā Latvijas nacionālā Lisabonas programma 2005.-2008.g. ir politisks plānošanas dokuments, kas norāda, ko Latvija vidējā termiņa periodā darīs mērķa – valsts izaugsmes un nodarbinātības veicināšanas – sasniegšanai un kā ieviesīs ES Padomes 2005.g. jūlijā apstiprinātās Integrētās pamatnostādnes. Mērķa sasniegšanai 2005.-2008.g. jānodrošina ikgadējais IKP pieaugums 6-8% apmērā un jāpaaugstina nodarbinātības līmenis līdz 65%, tajā skaitā sieviešu līdz 61% un vecākiem cilvēkiem līdz 48%.<sup>3</sup> 2010.g. šie nodarbinātības rādītāji paredzami atbilstoši 67%, 62% un 50%. Visas ES valstis ir iedalītas 8 grupās, ņemot vērā izvirzīto mērķu realizācijas pakāpi, kur Baltijas valstis pārstāv grupu, kurā kopš 2001.g. ir novērojama stabila visu trīs nodarbinātības līmeņu pieauguma tendence.<sup>4</sup>

Izvērtējot ES dalībvalstu kvantitatīvos un kvalitatīvos rādītājus, ir izstrādāti daudzi indikatori, kas spēj atspoguļot esošo situāciju un salīdzināt ar citu valstu rādītājiem. Kopā ir 44 indikatori, kas tiek piemēroti šādās jomās:

- ekonomikas sasniegumi;
- nodarbinātība;

---

<sup>1</sup> LR Vides ministrija. Latvijas ilgtspējas attīstības indikatoru pārskats 2003. Latvijas vides aģentūra Rīga, 2003, 131. – 135.lpp.

<sup>2</sup> A. Zasova, A. Meļihovs. Latvijas darba tirgus elastības novērtējums. Pētījums 3/2005, Latvijas Banka 2005. R: Rīga, Premo 2005. 16. lpp.

<sup>3</sup> LR Ekonomikas ministrijas publikācija. Latvijas nacionālā Lisabonas programma 2005. - 2008. gadam  
[http://www.em.gov.lv/em/images/modules/items/item\\_file\\_11629\\_1.doc](http://www.em.gov.lv/em/images/modules/items/item_file_11629_1.doc)

<sup>4</sup> Turpat

- izglītība;
- pētījumi un inovācijas;
- ekonomiskās reformas;
- sociālā saliedētība;
- apkārtējā vide.

Lai saprastu Latvijas pozīciju visu ES un Baltijas valstu kontekstā, kā arī mūsu izredzes izpildīt Lisabonas stratēģijas nospraustos kritērijus, Eiropas Savienības Informācijas Aģentūras veiktajā pētījumā, ir apskatīti seši indikatori, kas vislabāk raksturo valsts konkurētspēju un tās iedzīvotāju dzīves līmeni:

- 1) iekšzemes kopprodukts (IKP) uz vienu iedzīvotāju;
- 2) nodarbināto produktivitāte;
- 3) darbaspēka izmaksas;
- 4) izdevumu apjoms pētniecībai un attīstībai;
- 5) uzņēmuma ienākuma nodokļa (UIN) likme;
- 6) nodarbinātības un bezdarba līmenis.<sup>1</sup>

1) Lai gan Latvijā un Baltijas valstīs kopumā ekonomiskās izaugsmes tempi ir bijuši straujāki nekā vecajās ES dalībvalstīs, to daļēji izskaidro zemais IKP apjoms bāzes gadā. Vidējais Baltijas valstu iedzīvotāju labklājības līmenis sasniedz apmēram pusi no ES vidējā līmeņa. Baltijas valstu vidū vislabākais rādītājs ir Igaunijai (60%)<sup>2</sup>, tai seko Lietuva (52%), savukārt, Latvijas rādītājs (49%) ir visvājākais starp 25 ES dalībvalstīm. Jāņem vērā arī tas, ka paplašināšanās rezultātā ES vidējais labklājības līmenis ir krities, tāpēc, salīdzinājumā ar vecajām ES dalībvalstīm, mūsu rādītāji būtu vēl sliktāki. Jāatceras arī, ka Latvijas IKP pieaugumu galvenokārt nodrošina patēriņa palielināšanās, mazākā mērā darba ražīguma paaugstināšanās. Tāpēc ir būtiski novērtēt nodarbināto produktivitāti un tās pieauguma veicināšanu, jo zema nodarbināto produktivitāte ir viens no galvenajiem iemesliem, kas kavē Latvijas konkurētspēju.

2) Lai gan viena nodarbinātā produktivitātes pieaugumi ir bijuši līdzvērtīgi visās trijās Baltijas valstīs, strādājošo ražīgumā vērojamas atšķirības. Igaunijā un Lietuvā šis rādītājs atbilst attiecīgi 58% un 53% no ES – 25 valstu vidējā līmeņa, turpretī Latvijā tas ir tikai 48%. Kā viens no iemesliem jānosauc augsto tehnoloģiju izmantošanas zemais līmenis, kā arī nepietiekama inovatīvā darbība uzņēmumos.

3) Baltijas valstu darbaspēks salīdzinājumā ar ES – 15 valstīm vērtējams kā lēts. ES –

<sup>1</sup> S. Fatjanovs. Lisabonas stratēģijas indikatori: kur esam? Latvija Eiropas savienībā. Nr.2 ES Informācijas aģentūra, 2006. gada maijs. 30. - 31. lpp.

<sup>2</sup> Indikatoru rādītāju dati no EUROSTAT mājas lapas <http://epp.eurostat.ec.eu>

15 valstīs vidējā darba algas likme stundā ir 22 eiro, taču Baltijas valstīs tā ir gandrīz desmit reizi mazāka (2,77 eiro), turklāt Latvijā stundas izmaksas uz vienu nodarbināto ir viszemākās Baltijas valstu vidū, Igaunijas darba algas likme stundā pārsniedz Latvijas gandrīz divas reizes. Lai gan zemās darbaspēka izmaksas piesaista investorus, zemas algas negatīvi ietekmē strādājošo darba kvalitāti.

4) Lai nodrošinātu valsts konkurētspēju starptautiskā mērogā, būtiski ir veicināt uz zināšanām balstītas ekonomikas attīstību, kurā tiktu ražota produkcija ar augstu pievienoto vērtību. Tādēļ, jo īpaši nozīmīgi ir ieguldījumi pētniecības nozarē. ES – 15 valstis šajā nozarē iegulda apmēram 2% no IKP apjoma, turpretim ASV šis apjoms sasniedz 2,6%.<sup>1</sup> Baltijas valstīs izdevumu daļa, kas tiek novirzīta pētniecības sektoram, ir mazāka par 1%. Vislielākais atbalsts šai nozarei starp Baltijas valstīm ir Igaunijai (0,8% no IKP), kas gandrīz divreiz pārsniedz to izdevumu apjomu, ko šim sektoram atvēl Latvija (0,48%). Nedaudz labāki rādītāji Latvijai ir biznesa investīciju jomā – ar 22,9% no IKP, mēs apsteidzam Lietuvu (17,8%), tomēr atpaliekam no Igaunijas (25%), kurai šis rādītājs ir labākais starp jaunajām ES dalībvalstīm. Runājot par inovācijām, vairums rādītāju Latvijai ir virs ES vidējā, tomēr ir ievērojami izņēmumi tādās jomās kā valsts izdevumi pētniecībai un attīstībai, informācijas un komunikācijas tehnoloģijām. Viens no lielākajiem trūkumiem ir tas, ka valsts izdevumi pētniecībai un attīstībai ir vienmērīgi samazinājušies no tāpat jau zemā 0,32% līmeņa 1998. gadā līdz 0,25% 2003. gadā, turklāt uzņēmējdarbības pētniecība un attīstība paliek zemā līmenī – 11% no ES vidējā rādītāja. Izglītības rādītāju tendence ir pozitīva, taču tikai mazliet pārsniedz ES vidējo. Noturīgāka tendence redzama inovāciju piemērošanas aspektā, jo ir pieaugusi nodarbinātība augsto tehnoloģiju pakalpojumos, augsto tehnoloģiju eksports un nodarbinātība ražošanā, kur izmanto vidēji augstās un augstās tehnoloģijas. Pēc kopējiem sasniegumiem inovāciju jomā Latvija atpaliek no Baltijas kaimiņiem.

5) Pēdējos desmit gados Eiropā vērojama UIN likmes samazināšanās. ES valstīs kopš 1996. gada vidējā UIN likme ir samazinājusies par aptuveni vienu piekto daļu (pašlaik 31,7%). Lai piesaistītu investīcijas un ātrāk sasniegtu ES vidējo labklājības līmeni, Baltijas valstis ir pozicionējušas sevi kā valstis ar zemu UIN likmi: Latvijā un Lietuvā tā ir 15%, Igaunijā – 0%. Turklāt Latvijā un Lietuvā UIN likmi ir samazinājušas tikai pēdējo gadu laikā, turpretim Igaunija jau ilgstoši sevi pozicionējusi kā biznesam pievilcīgu valsti. Rezultātā Igaunija spējusi nodrošināt augstāku konkurētspēju nekā pārējās Baltijas valstis, ko apliecina arī ārvalstu tiešo investīciju apjomi, kas Igaunijā ir visaugstākie Baltijas valstu vidū (3,2% no

---

<sup>1</sup> S. Fatjanovs. Lisabonas stratēģijas indikātori: kur esam? Latvija Eiropas savienībā. Nr.2 ES Informācijas aģentūra, 2006. gada maijs. 30. - 31. lpp.

IKP, turpretī Lietuvā 2,6%, Latvijā 2,4% no IKP).<sup>1</sup>

1. tabulā ir apkopoti galvenie Latvijas un ES rādītāji un Lisabonas programmas prognozējamie nodarbinātības dati.

2.1. tab.<sup>2</sup>

Latvijas un ES galvenie nodarbinātības un bezdarba rādītāji

	Latvija						ES vidēji	LV mērķi	ES mērķi
	2000.	2001.	2002.	2003.	2004.	2005.	2005.	2010.	2010.
Nodarbinātības līmenis (%)	<b>57,5</b>	<b>58,6</b>	<b>60,4</b>	<b>61,8</b>	<b>62,3</b>	<b>63,3</b>	<b>63,8</b>	<b>67,0</b>	<b>70,0</b>
Nodarbinātības līmenis sievietēm (%)	<b>53,8</b>	<b>55,7</b>	<b>56,8</b>	<b>57,9</b>	<b>58,5</b>	<b>59,3</b>	<b>56,3</b>	<b>62,0</b>	<b>60,0</b>
Nodarbinātības līmenis vīriešiem (%)	<b>61,5</b>	<b>61,9</b>	<b>64,3</b>	<b>66,1</b>	<b>66,4</b>	<b>67,6</b>	<b>71,3</b>	<b>68,0</b>	-
Nodarbinātības līmenis 55-64 g.(%)	<b>36,0</b>	<b>36,9</b>	<b>41,7</b>	<b>44,1</b>	<b>47,9</b>	<b>49,5</b>	<b>42,5</b>	<b>50,0</b>	<b>50,0</b>
Bezdarba līmenis (%)	<b>13,7</b>	<b>12,9</b>	<b>12,2</b>	<b>10,5</b>	<b>10,4</b>	<b>8,9</b>	<b>8,7</b>	-	<b>&lt;10</b>
Ilgtermiņa bezdarba līmenis (%)	<b>7,9</b>	<b>7,2</b>	<b>5,5</b>	<b>4,4</b>	<b>4,6</b>	<b>4,1</b>	<b>3,9</b>	<b>3,8</b>	-

Šī brīža situācija ļauj secināt, ka Lisabonas stratēģijas izvirzītie mērķi līdz 2010.g. (nodarbinātības līmenis ES - 70%, sieviešu nodarbinātības līmenis 60%) un ES Padomes Stokholmā pieņemtie starpposma mērķi 2005.g. (nodarbinātības līmenis 67%, sievietēm 57%), kas ir Lisabonas mērķu papildinājumi, kopā ar izvirzīto jauno rādītāju - sasniegt 2010.g. nodarbinātības līmeni personām vecumā 55-64 gadi 50% apmērā, Latvijā tiks sasniegti tikai daļēji.

Tātad pēdējo piecu gadu laikā (2001.-2005.g.) nodarbinātības un bezdarbu raksturojošie rādītāji ir uzlabojušies, nodarbinātības līmenis ir palielinājies par 6,1 procentpunktu, bet bezdarba līmenis samazinājies par 4 procentpunktiem. Sieviešu nodarbinātības līmenis ir augstāks nekā vidēji ES. Šī parādība ir cieši saistīta ar ekonomikas pārstrukturēšanos, jo straujāk ir attīstījušās tās nozares, kurās nodarbināto skaitā ir augstāks sieviešu īpatsvars - tirdzniecība, viesnīcas un restorāni u.c. pakalpojumi. Vīriešu nodarbinātības rādītāji atpaliek no ES vidējiem rādītājiem, tomēr tie ar katru gadu pieaug.

Bezdarba līmenis ir samazinājies līdz 8,9% 2005.g., tomēr jāatzīmē, ka tas daļēji ir noticis uz darbaspēka migrācijas rēķina. Līdz ar to arī parādījās jauna tendence Latvijas darba tirgū – veidojās atsevišķu nozaru darbaspēka trūkums, piem., celtniecībā.

Nodarbinātības tendenču raksturojumā jāņem vērā slēptā nodarbinātība un slēptais

<sup>1</sup> S. Fatjanovs. Lisabonas stratēģijas indikātori: kur esam? Latvija Eiropas savienībā. Nr.2 ES Informācijas aģentūra, 2006. gada maijs. 30. - 31. lpp.

<sup>2</sup> LR Labklājības ministrijas mājas lapa. Nodarbinātība. <http://www.lm.gov.lv/?sadala=292>.

bezdarbs. Saskaņā ar Centrālās statistikas parvaldes aplēsēm Latvijas mērogā ēnu ekonomikas daļa IKP ir 16–17%. Apmēram 50% no tās ir saistīta ar neregistrēto nodarbinātību. Visvairāk nodarbināto netiek oficiāli noformēti celtniecībā, tirdzniecībā un sabiedriskās ēdināšanas uzņēmumos.

Statistiskie dati liecina, ka nodarbināto skaits tautsaimniecībā aug lēnām un ekonomika pamatā attīstās uz produktivitātes pieauguma rēķina - tautsaimniecībā nodarbināto skaits kopš 2000.g. Latvijā ir pieaudzis par 9,4%, tajā pašā laikā IKP apjoms – 1,5 reizes. Latvijas Nacionālajā attīstības plānā 2007.-2013.g. ir izvirzīts uzdevums - radīt priekšnoteikumus pārejai no šodien ekonomikā valdošā modeļa, kuru raksturo mazkvalificēta darbaspēka izmantošana un produkcijas ar zemu pievienoto vērtību ražošana, uz inovatīvu (zināšanās balstītu) attīstības modeli. Augsti produktīvas un ekonomiski efektīvas ražošanas nepieciešamība ir saistīta arī ar straujiem globalizācijas tempiem un konkurences saasināšanos noieta tirgos.

Ekonomikas ministrijas veiktie aprēķini liecina, ka sakarā ar demogrāfisko situāciju un produktivitātes pieaugumu turpmākajos 10 gados Latvijā būs vērojams tikai neliels nodarbināto skaita pieaugums. 2015.g. tas varētu būt aptuveni par 3% vairāk nekā 2005.g. Sākot ar 2016.g., nodarbināto skaits pakāpeniski samazināsies un 2025.g., salīdzinot ar 2015.g., būs par 14% mazāks. Kopumā tiek prognozēts, ka nākamo 20 gadu laikā IKP pieaugs nedaudz vairāk kā trīskārtīgi, bet produktivitāte 3,4 reizes. Rezultātā nodarbināto skaits tautsaimniecībā 2025. g. varētu samazināties par 12% mazāk nekā 2005.g.<sup>1</sup>

Latvijas izvirzītie nodarbinātības mērķi 2010.g. nedaudz atpaliiek no ES noteiktā līmeņa, jo vairākas problēmas LR darba tirgū liedz noteikt augstākus mērķus. Galvenās no tām ir - izteiktas nodarbinātības un bezdarba reģionālās atšķirības, augsts nedeklarētās nodarbinātības līmenis atsevišķās tautsaimniecības nozarēs. Pastāv arī paaugstināts bezdarba risks vairākām sociālās atstumtības grupām - jauniešiem, personām pēc bērna kopšanas atvaļinājuma, iedzīvotājiem ar vājām latviešu valodas zināšanām u.c., kā arī joprojām aktuāla ir darbaspēka kvalifikācijas neatbilstība darba tirgus prasībām.

Tāpēc LR nodarbinātības politikas **prioritātes** ir šādas:

- iekļaujoša darba tirgus veicināšana, paplašinot aktīvo nodarbinātības pasākumu klāstu, lai uzlabotu bezdarbnieku, īpaši sociālās atstumtības riska grupu, tai skaitā iedzīvotājiem ar vājām latviešu valodas zināšanām konkurētspēju darba tirgū, uzlabojot Nodarbinātības valsts aģentūras un darba devēju sadarbību;

---

<sup>1</sup> Pilsonības un migrācijas lietu pārvaldes publikācija. Konceptija par iedzīvotāju migrāciju nodarbinātības kontekstā [http://www.pmlp.gov.lv/images/documents/lem\\_koncepcija.doc#\\_Toc156699056](http://www.pmlp.gov.lv/images/documents/lem_koncepcija.doc#_Toc156699056)

- veicināt ekonomiskās aktivitātes vāji attīstītos reģionos, pilnveidojot uzņēmējdarbības vidi, veicinot komercdarbības un pašnodarbinātības attīstību, sniedzot valsts atbalstu, lai mazinātu reģionālās atšķirības;
- intensīvāk risināt nedeklarētā darba problēmu un stimulēt iedzīvotājus darboties formālajā ekonomikā, palielinot neto darba algu strādājošiem, paaugstinot minimālo algu un palielinot neapliekamā minimuma apmēru, nostiprinot kā valsts kontroles institūcijas, tā sociālo partneru apvienības (arodbiedrības, profesiju apvienības u.tml.);
- paplašināt izglītības un apmācību iespējas, attīstīt mūžizglītību, vienlaicīgi uzlabojot izglītības kvalitāti un attīstot profesionālās orientācijas pasākumus.<sup>1</sup>

Tomēr jāpiebilst, ka Lisabonas stratēģijas mērķi ir nedaudz pretrunīgi, jo daļa mērķu ir orientēta uz konkurētspējas un ekonomikas attīstības veicināšanu, daļa – uz sociālo vajadzību īstenošanu. Piemēram, vienota tirgus attīstība var būt pretrunā ar mērķi veicināt nodarbinātības palielināšanu un vides aizsardzību.<sup>2</sup> Lai gan katrs Lisabonas stratēģijā var atrast un akcentēt sev vēlamo vai atbilstošo, tomēr apskatītie indikatori pietiekami skaidri parāda katras valsts pozīciju vājumu vai stiprumu globālajā konkurencē. Latvijas pozīcijas pašreiz ir visai pieticīgas, tāpēc pārbaudījums sasniegt Lisabonas stratēģijas nospraustos mērķus paredzētajā laikā būs vēl jo lielāks.

---

<sup>1</sup> LR Ekonomikas ministrijas mājas lapa. Latvijas nacionālā Lisabonas programma 2005. - 2008. gadam [http://www.em.gov.lv/em/images/modules/items/item\\_file\\_11629\\_1.doc](http://www.em.gov.lv/em/images/modules/items/item_file_11629_1.doc).

<sup>2</sup> S. Fatjanovs. Lisabonas stratēģijas indikātori: kur esam? Latvija Eiropas savienībā. Nr.2 ES Informācijas aģentūra, 2006. gada maijs. 30. - 31. lpp.

### 3. Demogrāfiskās situācijas ietekme uz darbaspēka piedāvājumu

#### 3.1. Iedzīvotāju skaits

Darbaspēka tendences virza demogrāfisko faktoru un ekonomiskās aktivitātes tendenču kombinācija. Demogrāfiskā situācija atspoguļo kopīgās populācija attīstības tendences valstī, kas parāda arī tautas attīstības potenciālu no cilvēkresursu aspekta. Demogrāfiskie rādītāji tiek interpretēti kā statistiskas informācija, taču tie parāda arī tautas un dzīves kvalitātes attīstības aspektus. Piemēram, kopš Latvijas neatkarības atgūšanas uzskatāmākais rādītājs, kas atspoguļo ne īpaši labvēlīgās demogrāfijas tendences, ir dzimstības lejupslīde. Tas lielā mērā saistīts ar nestabilajiem sociālekonomiskajiem apstākļiem un cilvēku nedrošību par savu un savu bērnu nākotni. Demogrāfiskās tendences ir kā summējošais rādītājs, kurš atspoguļo valsts ekonomisko attīstību, sabiedrībā valdošās vērtības, izglītības līmeni, veselības, morāles un citus rādītājus. Turklāt demogrāfiskās tendences ļauj vērtēt tautas attīstības norises ilgstošā laika posmā, kas savukārt dod pietiekamu pamatu prognozēt progresu.

Viena no tendencēm ir saistīta ar iedzīvotāju reproduktīvās veselības pasliktināšanos un dzimstības samazināšanos. Šo tendenci no dažādiem aspektiem atspoguļo tādi rādītāji kā kopējā dzimstība un mirstība, kas pamatā nosaka kopīgo valsts iedzīvotāju skaitu, respektīvi tautas atražošanās spēju.

Daudzi speciālisti demogrāfisko situāciju Latvijā vērtē kā vissliktāko salīdzinājumā ar pārējām Baltijas un Ziemeļvalstīm. Kāds starptautiska līmeņa demogrāfs, aplūkojot Latvijas dzimstības un mirstības līkni pēdējos 15 gados, nezinādams, par kuru valsti ir runa, iesaucies: „Pie jums taču notiek karš!” Kad paskaidroja, ka Latvija nav karstātvoklī, viņš precizēja: „Tādā gadījumā pie jums notiek pilsoņu karš!” Diemžēl, Latvijas dzimstības - mirstības līkne ļauj izdarīt šādu secinājumu.

Atbilstoši iedzīvotāju skaita prognožu aprēķiniem, visticamāk, ka iedzīvotāju skaits Latvijā samazināsies no 2,29 milj. 2006.g. līdz 2,12 milj. 2020.g. un 2,02 milj. 2030.g. Prognožu aprēķinus 2004.g. veica EUROSTAT (Eiropas statistikas organizācija) sadarbībā ar Centrālās statistikas pārvaldes un Latvijas Universitātes Demogrāfijas centra speciālistiem. Pat prognožu optimistiskajā variantā, kurā iekļauts būtisks dzimstības pieaugums gandrīz līdz pilnam paaudžu nomaiņas līmenim un visai ievērojami pozitīvi migrācijas saldo rādītāji, aprēķini rāda, ka iedzīvotāju skaits Latvijā līdz 2030.g. nepārsniegs patreizējo.<sup>1</sup>

---

<sup>1</sup> Demogrāfija. CSP, 2006, 15. lpp.

**Iedzīvotāju skaits Latvijā** (tūkst. cilvēku, gada sākumā)

2000.	2001.	2002.	2003.	2004.	2005.	2006.	2006. dec.
<b>2 381,7</b>	<b>2 364,3</b>	<b>2 345,8</b>	<b>2 331,5</b>	<b>2 319,2</b>	<b>2 306,4</b>	<b>2 294,6</b>	<b>2 283,3</b>

Kā liecina Centrālās Statistikas pārvaldes dati. 2006.g. sākumā pastāvīgo iedzīvotāju skaits bija 2 294,6 tūkst., bet gada beigās tas ir samazinājies līdz 2 283,3 tūkst. Demogrāfiskā situācija Latvijā joprojām ir ļoti nelabvēlīga. Tās iemesls ir zemā dzimstība, relatīvi augstais mirstības līmenis un emigrācija. Iedzīvotāju dabiskās migrācijas procesu rezultātā iedzīvotāju skaits valstī no 2000.g. līdz 2006.g. samazinājies par 87,1 tūkstoti. Lai gan iedzīvotāju skaits samazinās, pozitīvi ir tas, ka samazinājuma tempi pēdējos gados kļuvuši lēnāki.

**3.2. Dzimstība un mirstība**

Jau kopš 90-iem gadiem demogrāfiskā situācija Latvijā pasliktinās. Mirušo skaits ievērojami pārsniedz dzimušo skaitu. Bērnu dzimst mazāk, nekā būtu nepieciešams, un viens no iemesliem ir jauno ģimeņu nestabilā ekonomiskā situācija. Daudzi savu nevēlēšanos audzināt bērnus pamato ar to, ka vispirms ir vajadzīgs stabils materiālais pamats - darbs, regulārs, pietiekams atalgojums un mājoklis.

Jaunajiem cilvēkiem, kuri darba tirgū jau nostiprinājuši savas pozīcijas un var runāt par karjeras attīstību, nav viegli izlemt, veidot ģimeni un audzināt bērnus, vai attīstīties pa karjeras kāpnēm. Tam ir nepieciešama finansiāla stabilitāte, bet neviens nevar pateikt, kas būs pēc dažiem gadiem, un cilvēki sāk šaubīties.

Vecākiem, kuriem ir atbildības izjūta, visas ar mazuli saistītās problēmas vairāk vai mazāk risina paši. Daudzas sievietes zīdaiņa audzināšanas periodā viegli var „izkrist” no darba ritma, bet darba devējam ir vajadzīgs darbinieks, kas ir ierindā visu laiku.

Šodien jēdziens „ģimene un karjera” tiek interpretēts dažādi. Vieni ir pārliecināti, ja vēlas veltīt sevi ģimenei, tad karjerai vienkārši neatliks laika un spēka, jo tā prasa pārāk daudz laika un enerģijas. Kādam ir jāpaliek zaudētājos. Parasti tie ir bērni un mājas dzīve. Otri apgalvo, ka viņiem šobrīd ir izdevies sabalansēt savu darbu ar ģimenes dzīvi un bērnu audzināšanu. Tā kā darba laiks parasti ir no deviņiem rītā līdz pieciem pēcpusdienā, šajā laikā bērns esot bērnudārzā. Bet, ja darba devējs mainīs noteikumus, ko tad izvēlēties - ģimeni vai darbu? Trešais tips - veiksmīgs uzņēmējs vai tāds, kurš sekmīgi „kāpj pa karjeras kāpnēm”, apgalvo, ka agrāk bērns un karjera šķituši nesavienojami, bet šodien ir pietiekoši līdzekļi, lai nebūtu atkarīgi no bērnudārza un valsts piešķirtā bērnu pabalsta, jo var atļauties algot auklīti,

<sup>1</sup> CSP mājaslapas dati [www.csp.lv](http://www.csp.lv)

sūītīt bērnu(s) labās skolās, kurās iespējams iegūt vislabāko izglītību.

Savukārt, ja bērni ģimenē ir vairāki – trīs, četri, tad viņu izglītības iespējas nākotnē, materiālais nodrošinājums būs atkarīgs tikai no vecāku maciņa biezuma. Labi nodrošinātu ģimeņu ar bērniem nav daudz. Vairumam ir tādi ienākumi, ka tikai var runāt par paša nepieciešamākā nodrošināšanu.

Kopš 1990.g. iedzīvotāju dabiskais pieaugums ir negatīvs. Pagājušajā gadā Latvijā pieauga dzimušo bērnu skaits (22,17 tūkst.) salīdzinot ar iepriekšējiem gadiem, tomēr iedzīvotāju skaits Latvijā turpina samazināties. Dzimstības līmenis turpina samazināties gan pilsētās, gan laukos.

3.2. tab. <sup>1</sup>

**Dzimušo un mirušo skaits Latvijā (cilvēku skaits, gada sākumā)**

	1990.	2000.	2001.	2002.	2003.	2004.	2005.	2006.
Dzimstība	<b>37918</b>	<b>20248</b>	<b>19664</b>	<b>20044</b>	<b>21006</b>	<b>20334</b>	<b>21497</b>	<b>22170</b>
Mirstība	<b>34812</b>	<b>32205</b>	<b>32991</b>	<b>32498</b>	<b>32437</b>	<b>32024</b>	<b>32777</b>	<b>33070</b>
Iedzīvotāju dabiskais pieaugums	<b>3106</b>	<b>-11957</b>	<b>-13327</b>	<b>-12454</b>	<b>-11431</b>	<b>-11690</b>	<b>-11280</b>	<b>-10900</b>

Analizējot datus, varam secināt, ka pēdējos gados turpina nedaudz pieaugt dzimstība, tomēr mirušo skaits pārsniedz dzimušo gandrīz par 11 tūkstošiem, bet tomēr dabiskais pieaugums 2006.g. ir bijis +380, salīdzinot ar iepriekšējo gadu. Tuvākajos gados dzimstības līmenis varētu stabilizēties vai pat pieaugt, jo pēdējos gados lēnāk samazinās sieviešu skaits fertīlajā (produktīvajā) vecumā (15–49 gadi), tā kā šo vecumu ir sasniegušas sievietes, kuras dzimušas 80-jos gados, kad dzimstības līmenis bija vidēji 1,8 reizes augstāks nekā pēdējos gados.<sup>2</sup>

Mirstības līmenis pēdējos gados bija samērā nemainīgs, taču 2005.g. tas pieauga. Arī 2006.g. dati liecina par tālāku mirstības pieaugumu. Mirstība uz 1000 iedzīvotājiem salīdzinājumā ar pagājušā gada pirmo pusi pieaugusi par 4,1%, kas varētu būt uz 50-70-jos gados masveidā iebraukušo rēķina.

### 3.3. Imigrācija un emigrācija

Iedzīvotāju skaita izmaiņas kāda periodā ietver iedzīvotāju dabisko pieaugumu un iedzīvotāju ilgtermiņa migrācijas saldo. Tātad, kā otrs apstākļis iedzīvotāju skaita samazinājumam, jāmin negatīvais migrācijas saldo.

<sup>1</sup> CSP mājaslapas dati [www.csp.lv](http://www.csp.lv)

<sup>2</sup> CSP mājas lapas preses izlaidums. Par demogrāfisko procesu attīstību 2006. gada 1. pusgadā. [www.csp.lv](http://www.csp.lv)

Pašreiz par vienu no aktuālākajiem jautājumiem Latvijā ir kļuvusi darbaspēka emigrācija, īpaši uz ES valstīm Lielbritāniju un Īriju.

Pirmais darbaspēka emigrācijas vilnis sākās 2004.g. 1. maijā līdz ar Latvijas pievienošanos ES. Latvijas pilsoņiem pavērās iespējas bez ierobežojumiem doties strādāt uz jaunajām ES dalībvalstīm un trim „vecajām” dalībvalstīm - Īriju (ap 20-70 tūkst. Latvijas iedzīvotāju ar tendenci pieaugt), Lielbritāniju (ap 23 tūkst. Latvijas iedzīvotāju), Zviedriju (ap 5-7 tūkst.).<sup>1</sup>

Līdz ar lielo darbaspēka emigrācijas apjomu, sabiedrībā arvien lielāka uzmanība tiek pievērsta arī imigrācijas jautājumiem, izvērtējot nepieciešamību ievest darbaspēku no trešajām valstīm. Ņemot vērā arī iedzīvotāju novecošanos, Latvijai šobrīd ir ļoti būtiski koordinēti un saskaņoti veidot darbaspēka migrācijas politiku, pievēršot uzmanību tādu jautājumu risināšanai kā Latvijas emigrējušo pilsoņu atpakaļ atgriešanai, to reintegrācijai, apmaksas uzlabošanai un darba apstākļiem Latvijā u.c.

Kā liecina Eiropas Sociālā Fonda Nacionālās programmas „Darba tirgus pētījumi”, projekta „Labklājības ministrijas pētījumi” ietvaros veiktā pētījuma „Darbaspēka ģeogrāfiskā mobilitāte” (turpmāk – pētījums) iedzīvotāju aptaujas rezultāti, tad aptaujāto respondentu radnieku un paziņu skaits, vecumā no 15 līdz 65 gadiem, kuri strādā vai mācās ārvalstīs, sastāda ap 86 tūkst., no kuriem vairums ir izbraukuši uz Lielbritāniju, Krievijas Federāciju, Īriju, Vāciju. Pētījuma aptaujas rezultāti parāda, ka svarīgākie iemesli, kas veicina iedzīvotāju vēlēšanos doties strādāt uz ārvalstīm, ir: augstāks atalgojums (84,7%), labāki darba apstākļi (30,8%), iespēja iegūt jaunu pieredzi (25,4%).<sup>2</sup>

Latvijas darbaspēka aizplūde uz ārzemēm ir kļuvusi par svarīgu faktoru, ar kuru ir un būs jārēķinās gan valdībai un citām valsts institūcijām, veidojot politiku ekonomikas, nodarbinātības, izglītības, sociālās aizsardzības, reģionālās attīstības un migrācijas jomā, gan darba devējiem, izstrādājot uzņēmumu attīstības plānus, darba samaksas principus, personāla atlases kritērijus, personāla kvalifikācijas celšanas stratēģiju.<sup>3</sup>

Šai negatīvajai iezīmei ir arī pozitīvā puse, jo atbrīvojās jaunas darbavietas palicējiem. Tomēr jāpiemin arī tas, ka arvien biežāk ir dzirdams par kvalificēta darbaspēka ieplūšanu no mazāk attīstītām valstīm, kas varētu saasināt bezdarba problēmu Latvijā.

Iepriekšējo gadu desmitā lielākās migrācijas plūsmas bija 1993. un 1994. gados, kas skaidrojams ar Krievijas armijas aiziešanu no Latvijas, kā rezultātā uz dzīvi Krievijas Federācijā pārcēlās daudzas krievu militārpersonas ar ģimenēm (kopā ap 180-200 tūkst.).

---

<sup>1</sup> LR Labklājības ministrijas mājas lapa. Darbaspēka kustība. <http://www.lm.gov.lv/?sadala=710>

<sup>2</sup> Turpat

<sup>3</sup> Turpat

CSP apkopotie dati par iedzīvotāju ilgtermiņa migrāciju Latvijā liecina, ka iedzīvotāju aizbraukšana no Latvijas 2001.g., lai iekārtotos uz pastāvīgu dzīvi citās valstīs, ir bijusi ievērojami mazāka nekā iepriekšējās desmitgades sākumā. Ja, piem., 1992.g. no Latvijas aizbrauca gandrīz 60 tūkst. cilvēku un 1993.g. gandrīz 37 tūkst. cilvēku, tad pēdējos 5 gados vidēji izbrauc 3 tūkst. cilvēku gadā.

3.3. tab. <sup>1</sup>

**Iedzīvotāju starpvalstu migrācija (iedz. skaits)**

	Iebrauca Latvijā	Izbrauca no Latvijas	Migrācijas saldo
2000.	<b>1627</b>	<b>7131</b>	<b>-5504</b>
2001.	<b>1443</b>	<b>6602</b>	<b>-5159</b>
2002.	<b>1428</b>	<b>3262</b>	<b>-1834</b>
2003.	<b>1364</b>	<b>2210</b>	<b>-846</b>
2004.	<b>1665</b>	<b>2744</b>	<b>-1079</b>
2005.	<b>1886</b>	<b>2450</b>	<b>-564</b>
2006.	<b>2801</b>	<b>5252</b>	<b>-2451</b>

Iedzīvotāju migrācijas procesu rezultātā iedzīvotāju skaits valstī no 2000.- 2005.g. samazinājies par 24,4 tūkstošiem. Lai gan samazinājuma tempi pēdējos gados kļuvuši lēnāki, tomēr 2006. gadā šis rādītājs atkal ir pieaudzis. Pagājušajā gadā no Latvijas uz pastāvīgu dzīvi citās valstīs oficiāli pārcēlās 5,25 tūkst. cilvēki, tomēr jāatzīmē, ka neoficiālie skaitļi ir krietni lielāki. Daudzi, izmantojot brīvās darba kustības iespējas, dodoties uz citām valstīm studēt, nedeklarē savu dzīvesvietu ārpus Latvijas, kā arī liela daļa iedzīvotāju neizmanto oficiālās darba iespējas. Tas nozīmē, ka izbraukušo iedzīvotāju skaits noteikti ir lielāks par oficiālo informāciju.

Lai gan kā svarīgākie iedzīvotāju emigrācijas iemesli tiek minēti darba samaksa un darba apstākļi, jāatzīmē arī tādi būtiski aspekti kā nepietiekami attīstītā infrastruktūra – transporta sistēma, bērnu darzu trūkums u.c., kas apgrūtina darbaspēka iekšējo mobilitāti un pilnvērtīgu iesaistīšanos darba tirgū.<sup>2</sup>

Jāatzīmē, ka Latvijas darbaspēka emigrācija ir rosinājusi darba devējus pievērst lielāku uzmanību uzņēmumu personāla politikai un darbinieku noturēšanai. Uzņēmēji ir spiesti uzlabot darba apstākļus un palielināt darba algas, lai arī izskan bažas par to, ka darba algu pieauguma tempi apsteidz darba ražīguma pieauguma tempus.

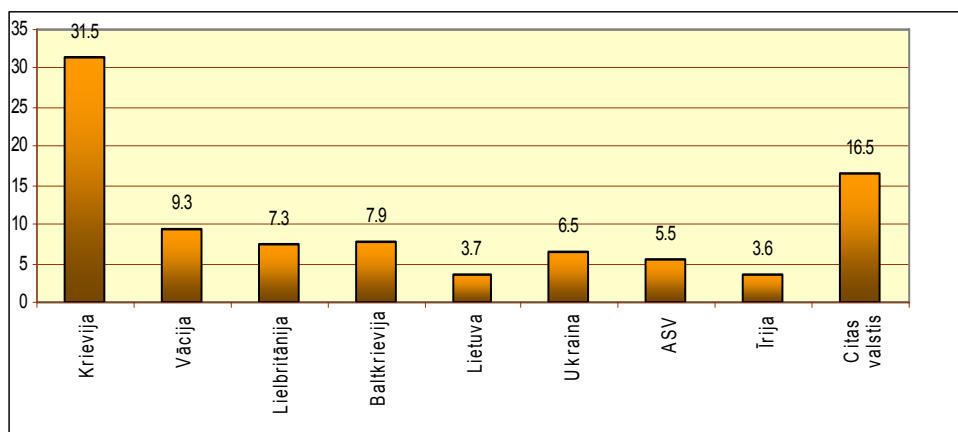
2006.g. LR no citām valstīm ieradās uz dzīvi 2801 cilvēki (par gandrīz 49% vairāk, nekā gadu iepriekš), bet uz pastāvīgu dzīvi citās valstīs aizbrauca 5252 cilvēki, kas ir divas

<sup>1</sup> CSP mājaslapas dati [www.csp.lv](http://www.csp.lv)

<sup>2</sup> Pilsonības un migrācijas lietu pārvaldes publikācija. Konceptija par iedzīvotāju migrāciju nodarbinātības kontekstā [http://www.pmlp.gov.lv/images/documents/Iem\\_koncepcija.doc#\\_Toc156699056](http://www.pmlp.gov.lv/images/documents/Iem_koncepcija.doc#_Toc156699056)

reizes vairāk salīdzinot ar 2005. gadu, tas liecina par to, ka iespējams vairāk iedzīvotāju ir deklarējuši jauno dzīvesvietu.

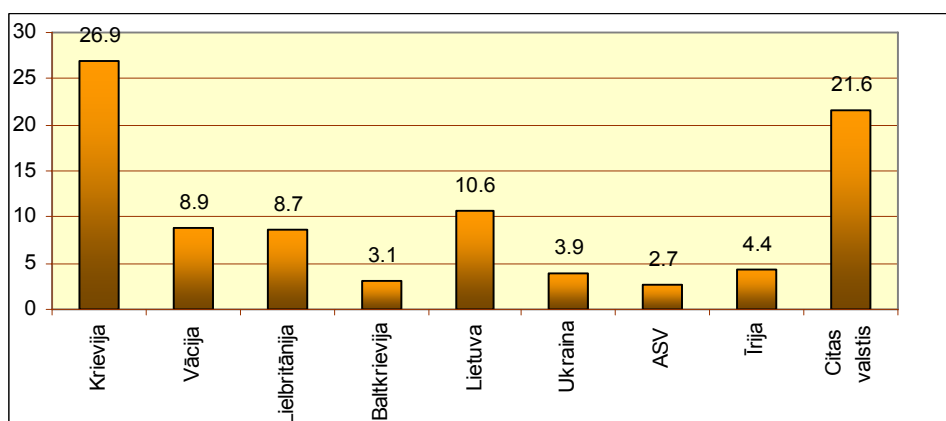
No emigrējušajiem 31,5% par savu nākamās dzīvesvietas valsti izvēlējās KF, Vācijas 9,3%, Lielbritāniju 7,3%, ASV 5,5%, Ukrainu 6,8%, Baltkrieviju 7,9%, Lietuvu 3,7% un Īriju 3,6%.



3.1. att. <sup>1</sup> Valstis, uz kurām bijusi vislielākā emigrācija no Latvijas 2006.g. (procentos)

Emigrantu vidū Latvijas pilsoņu un Latvijas nepilsoņu īpatsvars bija attiecīgi 36,6% un 26,2%. Tas tādēļ, ka nepilsoņiem ir daudz sarežģītāk apmesties uz dzīvi gan ES valstīs, gan arī Krievijā. Notikusī iedzīvotāju starpvalstu migrācija ietekmē arī Latvijas iedzīvotāju nacionālo sastāvu.

Migrācijas teritoriālais skatījums liecina, ka Rīgai ir ievērojami intensīvāki migrācijas sakari ar ārvalstīm nekā pārējām pilsētām un rajoniem. Rīgas īpatsvars Latvijas valsts iedzīvotāju kopskaitā ir nepilni 32%, turpretī no starpvalstu imigrācijas 2006. gadā Rīgu par savu dzīvesvietu izvēlējās 55,8% imigrantu. Arī vairāk nekā puse (51,4%) no starpvalstu emigrantu kopskaita 2006. gadā bija rīdzinieki.



3.2. att. <sup>2</sup> Valstis, no kurām bijusi vislielākā imigrācija uz Latviju 2006.g. (procentos)

<sup>1</sup> CSP mājaslapas dati. Par iedzīvotāju ilgtermiņa migrāciju Latvijā 2006. g. [www.csp.lv](http://www.csp.lv)

<sup>2</sup> Turpat

No visiem starpvalstu imigrantiem Latvijas pilsonība bija 32,7%, Latvijas nepilsoņu īpatsvars imigrantu vidū bija 1,2%. Jauna iezīme starpvalstu migrācijā ir mazgadīgu bērnu imigrācija. 2006. gadā imigrantu vidū bija 615 bērni līdz 5 gadu vecumam (22% no visiem imigrantiem). Tas liecina, ka daudzos gadījumos ārzemēs strādājošajiem Latvijas iedzīvotājiem piedzimušie bērni tiek nodoti Latvijā palikušo ģimenes locekļu vai citu radnieku aprūpē.<sup>1</sup>

2006.g. starpvalstu imigrācijas plūsmā ES valstu iedzīvotāju īpatsvars bija 52,9%, bet pārējo valstu - 47,1%. Savukārt, no Latvijas emigrējušajiem 38,7% devās uz kādu no ES valstīm, bet pārējie uz citām. Latvija nav uzskatāma par iecienītu imigrantu mērķa valsti, jo, lai gan ik gadu ieceļojušo ārzemnieku skaits palielinās, tas joprojām ir mazs zemā dzīves līmeņa dēļ. Galvenie ieceļošanas iemesli ir ģimenes apvienošana, nodarbinātība un studijas.

### 3.4. Iedzīvotāju vecuma struktūra

Negatīvais dabiskais pieaugums un migrācijas saldo Latvijā rada būtiskas izmaiņas iedzīvotāju vecumsastāvā. Iedzīvotāju vecuma struktūras izmaiņu prognožu raksturīgākā iezīme ir straujš bērnu skaita absolūts un relatīvs samazinājums. Bērnu un pusaudžu skaits 0-14 gadu vecumā kopš 2000.g. samazinājies par 99,5 tūkstošiem, un to īpatsvars kopējā iedzīvotāju skaitā sarucis no 18,0 % 2000.g. sākumā līdz 14,3 % 2006.g. sākumā. Vēl 90-to gadu sākumā bērni sastādīja 22% no iedzīvotāju kopskaita, bet jau 2005.gadā šis īpatsvars sastādīja tikai 14%, ar tendenci samazināties arī turpmāk. Iedzīvotāju skaits vecumā virs 65 gadiem šajā periodā pieaudzis par 32,3 tūkst. un to īpatsvars kopējā iedzīvotāju skaitā cēlies no 14,8 % līdz 16,8 %.<sup>2</sup>

3.4. tab.<sup>3</sup>

Latvijas iedzīvotāju vecumstruktūra (gada sākumā)

	2000.	2001.	2002.	2003.	2004.	2005.	2006.
Bērni 0-14 g.	<b>30288</b>	<b>409 760</b>	<b>390 478</b>	<b>372 641</b>	<b>356 505</b>	<b>341 415</b>	<b>328 547</b>
% no kopskaita	<b>18,0</b>	<b>17,3</b>	<b>16,6</b>	<b>16,0</b>	<b>15,4</b>	<b>14,8</b>	<b>14,3</b>
Darbspējas vec. 15-64 g.	<b>1600 317</b>	<b>1594 224</b>	<b>1591 401</b>	<b>1589 291</b>	<b>1587 310</b>	<b>1583 843</b>	<b>1580 414</b>
% no kopskaita	<b>67,2</b>	<b>67,4</b>	<b>67,8</b>	<b>68,2</b>	<b>68,4</b>	<b>68,7</b>	<b>68,9</b>
Pensijas vec. 65+ g.	<b>353 316</b>	<b>360 270</b>	<b>363 889</b>	<b>369 548</b>	<b>375 388</b>	<b>381 176</b>	<b>385 629</b>
% no kopskaita	<b>14,8</b>	<b>15,2</b>	<b>15,5</b>	<b>15,9</b>	<b>16,2</b>	<b>16,5</b>	<b>16,8</b>

<sup>1</sup> CSP mājaslapas dati. Par iedzīvotāju ilgtermiņa migrāciju Latvijā 2006. g. [www.csp.lv](http://www.csp.lv)

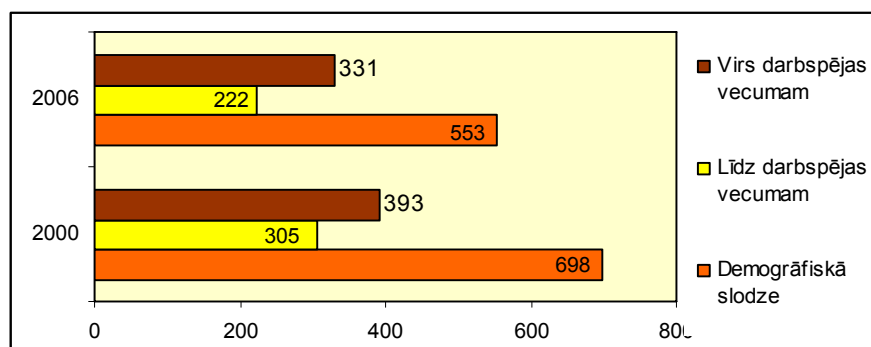
<sup>2</sup> CSP mājaslapas dati [www.csp.lv](http://www.csp.lv)

<sup>3</sup> Turpat

Iedzīvotāju vecumsastāvs ir būtisks rādītājs, kas raksturo ne tikai valsts vai atsevišķa reģiona demogrāfisko situāciju, bet arī liecina par sociālekonomiskās attīstības potenciālu un iespējām. No reģionālās attīstības viedokļa īpaši svarīgi iedzīvotāju sadalījums pēc darbības vecuma, kas liecina par nodarbinātības attīstības perspektīvām. To parāda dati par iedzīvotāju nodarbinātības līmeni un darbības iedzīvotāju īpatsvaru iedzīvotāju kopskaitā Latvijas pilsētās un rajonos. Savukārt proporcijas starp iedzīvotāju skaitu līdz darbības vecumam un pensijas vecuma cilvēku skaitu raksturo paaudžu nomaiņas tendences.

Prognozes rāda, ka Latvijā drīz sāks sarukt darbības vecuma iedzīvotāju skaits. Tuvākajos gados situācija vēl būs labvēlīga un strādājošo skaits nesamazināsies, jo 20 gadu vecumu, kad vidēji jaunieši iekļaujas darba tirgū, sasniegs salīdzinoši daudzskaitlīgais 80-to gadu otrajā pusē dzimušie jaunieši. Līdz 2011.g. darbības vecuma iedzīvotāju īpatsvars pat nedaudz pieaugs uz bērnu skaita samazinājuma rēķina. Taču turpmāk straujš darbības vecuma iedzīvotāju skaita samazinājums dabiskā ceļā nav novēršams.

Iedzīvotāju vecumstruktūras apkopojošs rādītājs ir demogrāfiskā slodze (bērnu un pensijas vecuma iedzīvotāju skaits uz 1000 darbības vecuma iedzīvotājiem), kas pēdējos gados samazinās. Daļēji to var izskaidrot ar pensijas vecuma palielināšanu. 4. attēlā ir redzamas demogrāfiskās slodzes izmaiņas 2000. un 2006. gados.



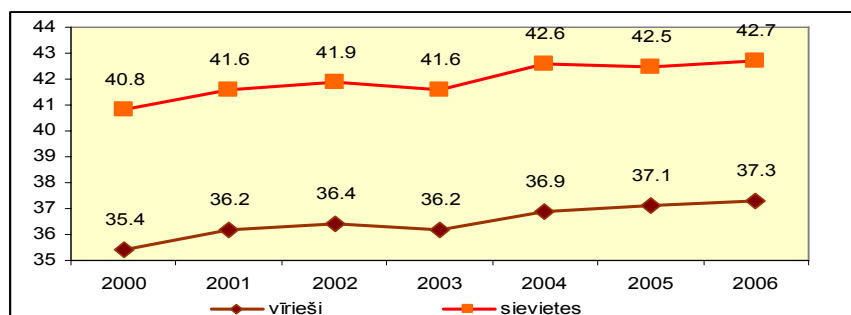
**3.3. att. <sup>1</sup> Demogrāfiskās slodzes līmenis Latvijā**  
(gada sākumā, uz 1000 darbības vecuma iedzīvotājiem)

Kaut arī demogrāfiskā slodze kopumā nedaudz samazinās (2002.g. bija 646, bet 2006.g. - 553 bērnu un pensijas vecuma iedzīvotāju uz 1000 darbības vecuma iedzīvotājiem), valstī kopumā iedzīvotāju līdz darbības vecumam īpatsvars ir mazāks, savukārt, iedzīvotāju virs darbības vecumam īpatsvars – lielāks. Sevišķi negatīvi vērtējams fakts, ka iedzīvotāju līdz darbības vecumam grupas īpatsvars katru gadu samazinās. No tā var secināt, ka demogrāfiskai situācijai ir negatīva attīstības tendence, kas negatīvi ietekmēs darbaspēka resursu pieejamību, un līdzīgi kā Eiropā un ES kopumā, Latvija saskaras ar sabiedrības

<sup>1</sup> Demogrāfija, CSP, 2006, 22. lpp.

novecošanas problēmām, tāpēc arvien pieaug nepieciešamība pēc jauniem sociālajiem un veselības pakalpojumiem veciem cilvēkiem, pēc papildus līdzekļiem pensijām un atbalstam programmām dzimstības veicināšanai.

Latvijā turpinās arī iedzīvotāju novecošanās process. Iedzīvotāju vidējā vecuma izmaiņas var redzēt 4. attēlā. Vecuma pieaugumu var skaidrot gan ar zemu dzimstību, gan arī ar vidējā mūža ilguma pieaugumu, kas gan ir mazāks kā vidējais ES.



3.4. att. <sup>1</sup> Iedzīvotāju vidējais vecums Latvijā (gada sākumā)

Demogrāfiskās tendences norāda uz to, ka pensijas vecuma iedzīvotāju skaits strauji pieaug attiecībā pret darbspējas vecuma iedzīvotāju skaitu, radot spiedienu uz valsts budžetu un pensiju sistēmu. EUROSTAT prognozes rāda, ka arī perspektīvā Latvijā visai strauji turpināsies iedzīvotāju vidējā vecuma pieaugums. Saskaņā ar šo prognožu pamatvariantu, tas pieaug no vidēji 40 gadiem pašlaik līdz 44 gadiem 2030.g.<sup>2</sup>

Nedaudz samazināsies starpība starp sieviešu un vīriešu vidējo vecumu. Ir pamats prognozēt, jo jaundzimušo zēnu vidēji pa gadiem ir gandrīz 7% vairāk kā meiteņu un paaugstinātā vīriešu mirstība nebūs vairs tik izteikta kā pēdējās desmitgadēs.

Noslēdzot demogrāfisko problēmu apskatu, autore secina, ka šobrīd demogrāfiskā situācija valstī ir tuvu vai pat kritiska. Neskatoties uz nelieliem dzimstības radītāju uzlabojumiem, negatīvais dabiskais pieaugums ar katru gadu pieaug, tādējādi, ik gadu samazinot par 11-13 tūkst. valsts iedzīvotāju. Būtiski iedzīvotāju skaitu valstī samazina arī negatīvais migrācijas saldo, kad daļa Latvijas pilsoņu dodas darba meklējumos uz ārzemēm. Abu šo faktoru mijiedarbībā notiek strauja iedzīvotāju novecošanās. Iedzīvotāju skaita samazināšanās un novecošanās tieši ietekmē nodarbinātību un darba efektivitātes pieaugumu, ka arī atstāj iespaidu uz valsti kopumā. Šīs problēmas kavē tautsaimniecības attīstības iespējas, būtiski novēršot iespējas īstenot ekonomiskās pārmaiņas un izaugsmi. Nepieciešams veidot labvēlīgus apstākļus dzimstības un iedzīvotāju labklājības paaugstināšanai, darba samaksas un darba vides konkurētspējas paaugstināšanai, un tas ir jāveic nekavējoties.

<sup>1</sup> CSP mājaslapas dati [www.csp.lv](http://www.csp.lv).

<sup>2</sup> Pilsonības un migrācijas lietu pārvaldes publikācija. Konceptija par iedzīvotāju migrāciju nodarbinātības kontekstā [http://www.pmlp.gov.lv/images/documents/Iem\\_koncepcija.doc#\\_Toc156699056](http://www.pmlp.gov.lv/images/documents/Iem_koncepcija.doc#_Toc156699056).

## 4. Nodarbinātības kvalitatīvais un kvantitatīvais raksturojums

### 4.1. Ekonomiski aktīvie un ekonomiski neaktīvie iedzīvotāji

Ekonomiski aktīvo iedzīvotāju skaitā ietilpst nodarbinātie iedzīvotāji un nestrādājošie darba meklētāji, kas veido faktisko kopējo darbaspēka piedāvājumu.

Latvijā pēdējos gados vērojamā straujā ekonomikas attīstība pozitīvi ietekmē situāciju darba tirgū. Lai gan iedzīvotāju skaits 15-74 gadu vecumā turpina samazināties, ekonomiski aktīvo iedzīvotāju skaits palielinās, un pieaug līdzdalības jeb ekonomiskās aktivitātes līmenis. Ekonomiski aktīvo iedzīvotāju īpatsvars šajā vecuma grupā 2003. gadā bija 62%, bet 2006. gadā tas sasniedza 64,5% (skat. 5. tabulu).

4.1. tab. <sup>1</sup>

Iedzīvotāju ekonomiskās aktivitātes galvenie rādītāji

	2000.	2001.	2002.	2003.	2004.	2005.	2006.
Iedzīvotāji 15-74 gadi (tūkst.)	<b>1825,6</b>	<b>1820,8</b>	<b>1817,8</b>	<b>1816,3</b>	<b>1815,1</b>	<b>1813,2</b>	<b>1809,6</b>
Ekonomiski aktīvie iedzīvotāji vecumā 15-74 gadi (tūkst.)	<b>1097,3</b>	<b>1104,7</b>	<b>1123,5</b>	<b>1126,0</b>	<b>1136,3</b>	<b>1135,0</b>	<b>1167,5</b>
Ekonomiski neaktīvie iedzīvotāji vecumā 15-74 gadi (tūkst.)	<b>728,3</b>	<b>716,2</b>	<b>694,4</b>	<b>690,3</b>	<b>678,7</b>	<b>678,2</b>	<b>642,1</b>
Nodarbināto skaits (tūkst.)	<b>939,0</b>	<b>960,0</b>	<b>989,0</b>	<b>1006,9</b>	<b>1017,7</b>	<b>1035,9</b>	<b>1087,6</b>
Līdzdalības līmenis (%)	<b>60,1</b>	<b>60,7</b>	<b>61,8</b>	<b>62,0</b>	<b>62,6</b>	<b>62,6</b>	<b>64,5</b>
Nodarbinātības līmenis (%)	<b>51,4</b>	<b>52,7</b>	<b>54,4</b>	<b>55,4</b>	<b>56,1</b>	<b>57,1</b>	<b>60,1</b>

Salīdzinājumā ar ES valstu vidējiem rādītājiem, gan ekonomiskā aktivitāte, gan nodarbinātība ir zemāka, un tie ir salīdzināmi ar jauno ES dalībvalstu rādītājiem, tādu kā Poliju, Ungāriju, Lietuvu, Beļģiju un Slovākiju. Savukārt, attīstīto dalībvalstu rādītāji pārsniedz Latvijas rādītājus par 10 un vairāk procentpunktiem

Neskatoties uz pozitīvo pieaugumu, Latvijā ir izveidojusies situācija, kad trūkst darbaspēka, nav līdzsvara starp pieprasījumu un piedāvājumu. Darbaspēka skaitu jeb piedāvājumu nosaka gan iedzīvotāju skaits noteiktās vecuma grupās, gan valsts likumdošana, kā arī iespēja iegūt alternatīvu ienākumus, piemēram, šobrīd tās ir iespējas strādāt ārzemēs.<sup>1</sup> Tāpēc ekonomiski aktīvo iedzīvotāju skaitu nosaka ne tikai demogrāfiskais faktors, bet arī mehāniskā kustība jeb migrācijas procesi. Uz ārzemēm dodas mazkvalificēts ekonomiski aktīvais darbaspēks, kas izraisa darbinieku trūkumu un kavē Latvijas uzņēmumu attīstību. Izbraucošo darbaspēku interesē galvenokārt darbs apkalpojošā sfērā, vienkāršajās profesijās, kā arī sezonas darbs. Tieši šī darbaspēka aizplūšana rada vislielākas bažas, jo līdz ar to valstī

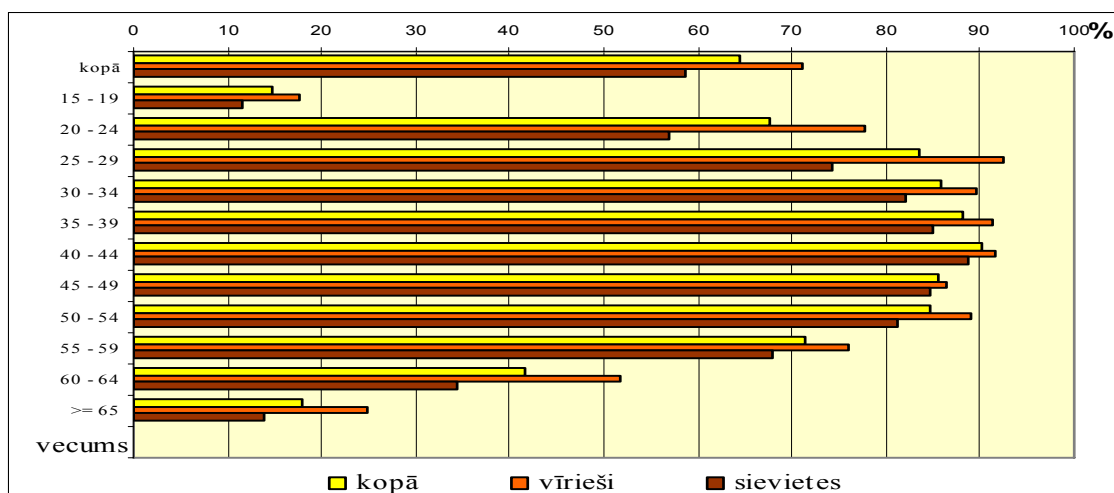
<sup>1</sup> Darbaspēka apsekojuma galvenie rādītāji 1996.-2005.gadā. LR SCP izdevums, 2006. 3. – 5. lpp)

<sup>2</sup> Darba algas un to faktoru ietekmējošie faktori. „Darba tirgus pētījumi” projekts. Rīga, 2006. 7. lpp

samazinās ekonomiski aktīvo iedzīvotāju skaits.<sup>1</sup>

Darba tirgus pētījuma projekta „Darba algas un to ietekmējošie faktori” rezultātā tika noskaidrots, ka darbaspēka izbraukšana zemā atalgojuma dēļ nav vienīgais iemesls darba roku trūcumam. Trūkst potenciālā darbaspēka darba motivācija un spējām neatbilstošas prasības, kā arī intereses trūkums par noteiktām nozarēm.

Analizējot iedzīvotāju ekonomiskās aktivitātes īpatsvaru dažādās dzimumvecumgrupās, var noteikt galvenās problēmas un iespējamās darbības darbaspēka trūkuma novēršanai.



4.1. att.<sup>2</sup> Ekonomiski aktīvo iedzīvotāju īpatsvars iedzīvotāju kopskaitā Latvijā 2006.g.

Salīdzinājumā ar ES valstu vidējo rādītāju, Latvijas iedzīvotāju ekonomiskā aktivitāte ir zemāka, ko galvenokārt nosaka zemāka vīriešu aktivitāte vecumā 25-54 gadi, kā arī zemāka abu dzimumu jauniešu ekonomiskā aktivitāte. Vienlaikus sieviešu ekonomiskā aktivitāte vecumā 15-64 gadi pārsniedz attiecīgo ES rādītāju. To varētu skaidrot ar to, ka Latvijā sieviešu īpatsvars iedzīvotāju kopskaitā pilsētās, īpaši Rīgā, pārsniedz sieviešu īpatsvaru vidēji valstī. Tā kā reģionālās attīstības atšķirības ir izteiktas, tas varētu būt viens no iemesliem, kāpēc ir relatīvi augsta sieviešu un relatīvi zema vīriešu ekonomiskā aktivitāte.<sup>3</sup>

2006.g. 64,5% iedzīvotāju 15-74 gadu vecumā bija ekonomiski aktīvi. Vīriešiem šis rādītājs bija 71,1%, bet sievietēm 58,7%. Jauniešu 15-24 gadu vecuma grupā līdzdalība darba tirgū bija zema, tie pārsvarā ir studenti, kuri mācās un to ir grūti savienot ar regulāru darbu. Mācības 2006.g. bija ekonomiskās pasivitātes iemesls 29,4% jeb 187 tūkst. iedzīvotāju. Mācības varētu savienot ar nepilnu darba laiku, taču Latvijā samērā grūti atrast pusslodzes darbu. Šo iespēju ierobežo arī tas, ka darba devēji priekšroku parasti dod cilvēkiem ar darba pieredzi. Lai veiksmīgi iesaistītu jauniešus, nepieciešams valsts un likumdošanas atbalsts,

<sup>1</sup> I. Indāns, M. Roze, Latvijas migrācijas politika pēc ES paplašināšanās. Demogrāfijas situācija šodien un rīt 3 (4)/2005. Zinātne, 2005. 118. lpp.

<sup>2</sup> CSP mājaslapas dati [www.csp.lv](http://www.csp.lv)

<sup>3</sup> A. Zasova, A. Meļihovs. Latvijas darba tirgus elastības novērtējums. Pētījums 3/2005, Latvijas Banka 2005. R: Rīga, Premo 2005. 14. lpp

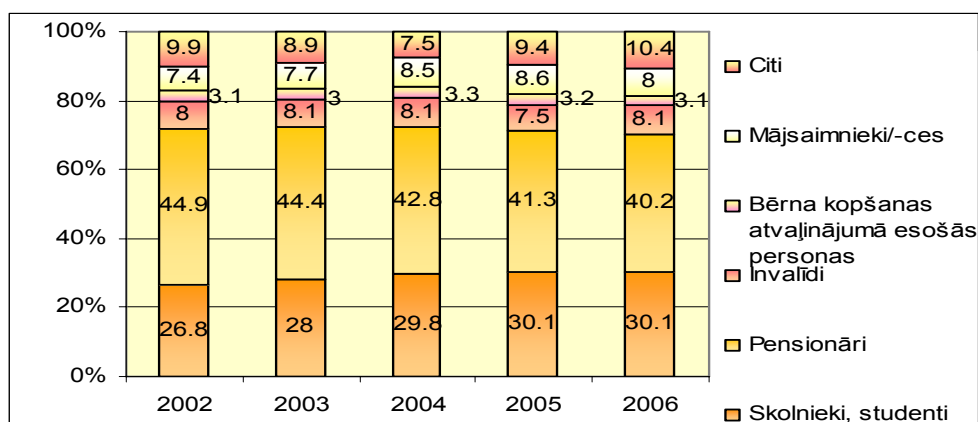
rosinot darba devējus, veidot pusslodzes darbu vai apmācīt jauniešus, piem., nosakot nodokļu atvieglojumus.

2006.g. turpināja pieaugt pirmspensijas vecuma iedzīvotāju (55-64 gadi) līdzdalība darba tirgū, kas 2006.g., salīdzinot ar 2005.g. (54,2%), pieauga par 2,3 procentpunktiem, taču, it īpaši sieviešu vidū, tā joprojām bija zema (51,1%). Pirmspensijas vecuma ekonomiskā aktivitāte pieaug galvenokārt pensionēšanās vecuma palielināšanas un priekšlaicīgas pensionēšanās iespēju ierobežošanas dēļ. Latvijā, salīdzinot ar citām ES valstīm, pensijas vecums ir noteikts nedaudz agrāk, tas nozīmē, ka darbības vecuma robeža ir noteikta zemāka. Pensijas vecums vīriešiem ir 62 gadi un turpmāk vairs neplāno to paaugstināt, bet sievietēm līdz 2008.g. tas tiks paaugstināts līdz 62 gadiem. „Veco” ES dalībvalstu pensijas vecums gan sievietēm, gan vīriešiem ir 65 gadi (Vācija, Zviedrija, Dānija, Īrija u.c.). Kopš 1995.g. tiek realizēta pensiju reforma, kas balstās uz principiem, ejot vēlāk pensijā un veicot vairāk sociālās iemaksas, ir iespēja saņemt lielāku pensiju.<sup>1</sup> Šis pamatprincips nosaka vīrs darbības vecuma iedzīvotāju izvēli, turpināt strādāt pēc pensijas vecuma iestāšanās vai nē.

Vērojamas arī atšķirības iedzīvotāju ekonomiskās aktivitātes līmeņos starp reģioniem: augstākais ekonomiskās aktivitātes līmenis 2006.g. bija Rīgas reģionā – 69,4%, turpretī zemākais Latgales reģionā – 57,9%, tomēr ar katru gadu šajā reģionā ekonomiski aktīvo iedzīvotāju īpatsvars pieaug.<sup>2</sup> Nelabvēlīga situācija ir veidojusies Kurzemē un Vidzemē, kur ekonomiskās aktivitātes līmenis salīdzinoši ar iepriekšējo gadu ir samazinājies, kas varētu būt saistīts ar iedzīvotāju lielo migrāciju.

Līdzvērtīgi ir pieaudzis ekonomiskās aktivitātes līmenis pilsētās no 64,4% 2005.g. līdz 66,4% 2006.g., attiecīgi laukos no 58,5% līdz 60,3%.

Bez nodarbinātajiem un darba meklētājiem ir daļa iedzīvotāju, kas netiek uzskatīti par darbaspēku, un tie arī ir ekonomiski neaktīvi.



4.2. att.<sup>2</sup> Ekonomiski neaktīvās personas pēc statusa Latvijā%

<sup>1</sup> LR Labklājības ministrijas mājas lapa. <http://www.lm.gov.lv/?sadala=252>

<sup>2</sup> CSP mājaslapas dati [www.csp.lv](http://www.csp.lv)

2006.g. ekonomiski neaktīvi bija 642,1 tūkst. cilvēku, un, salīdzinot ar iepriekšējo gadu (2005.g. rādītājs bija 678,2 tūkst.), to skaits ir samazinājies par 5,3%.

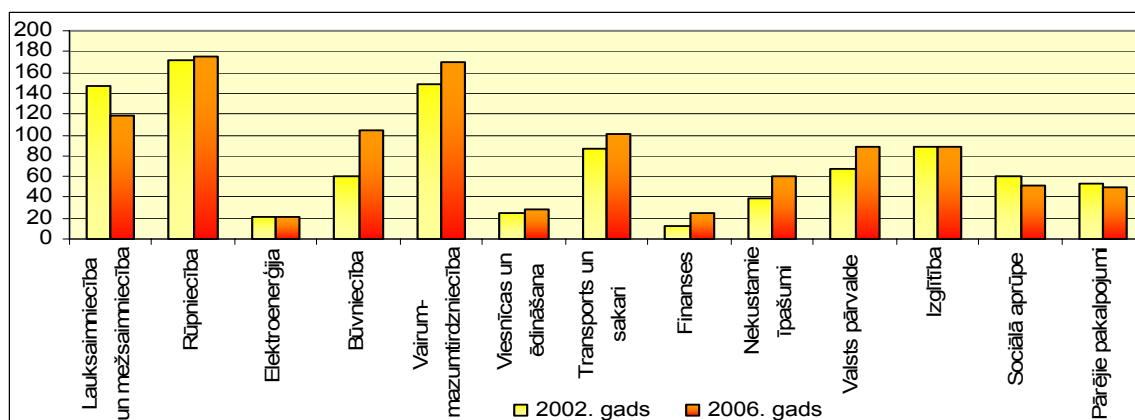
6. attēlā parādīts ekonomiski neaktīvo iedzīvotāju sadalījums pēc statusa. 2006.g. 40,2% no tiem veidoja pensionāri, gandrīz trešo daļu (30,1 %) skolnieki un studenti, kas mācījās klātienē, 8,1% ekonomiski neaktīvo iedzīvotāju bija ilgstoši slimojoši vai invalīdi, nedaudz mazāk (8%) sevi uzskatīja par mājsaimnieku/-ci.

Īpaša uzmanība ekonomiski pasīvo grupā jāpievērš personām, kas ir potenciālie darba meklētāji, bet kuri ir zaudējuši cerības atrast darbu vai arī nezina, kur un kā to meklēt. Apsekojuma rezultāti liecina, ka 2006.g. valstī tādu cilvēku, kas ir zaudējuši cerības atrast darbu, bija 25,5 tūkst.jeb 4% no ekonomiski neaktīvo iedzīvotāju skaita. To skaits, salīdzinot ar 2005.g. ir samazinājies par 5,8 tūkst.

## 4.2. Nodarbināto struktūra

### 4.2.1. Nodarbināto sadalījums pa darbības veidiem

Nodarbināto iedzīvotāju sadalījums pa darbības veidiem pēdējo gadu laikā ir nedaudz izmainījies. Straujāk palielinājies pakalpojumu nozarēs nodarbināto skaits, it īpaši tirdzniecībā un sakaros. Savukārt, lauksaimniecībā un mazāk apmaksātās izglītības un sociālas aprūpes jomās, strādājošo skaits ir samazinājies.<sup>1</sup>



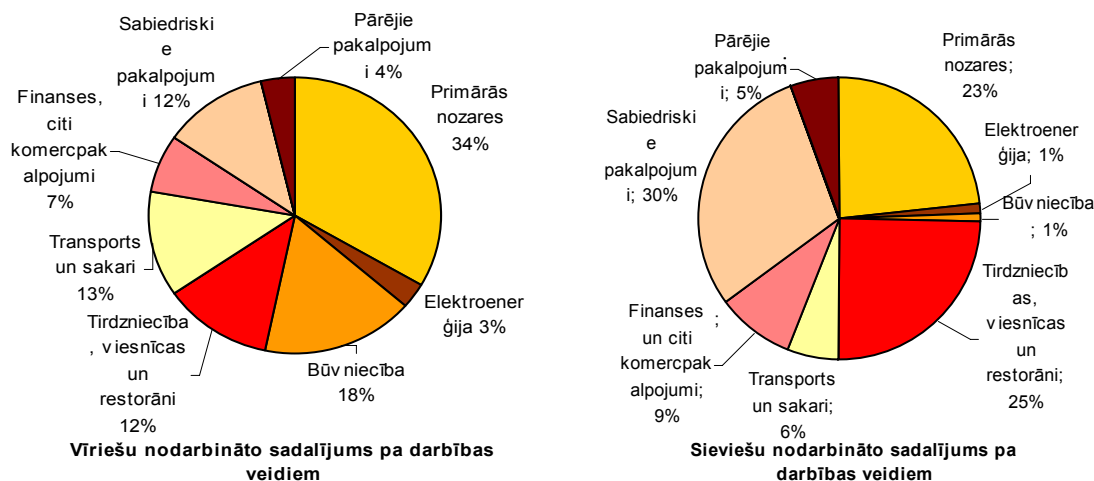
### 4.3. att.<sup>2</sup> Pamatdarbā nodarbināto iedzīvotāju skaits (tūkst.)

Galvenās nodarbināto iedzīvotāju darbības sfēras ir rūpniecība, vairumtirdzniecība un mazumtirdzniecība, lauksaimniecība un mežsaimniecība, būvniecība, transports un sakari, kurā tiek nodarbināti 60% no kopējā nodarbināto skaita. No visiem nodarbinātajiem katrs sestais (15,6%) strādāja tirdzniecībā, tikpat daudz bija nodarbināti apstrādes rūpniecībā, katrs devītais (10,8%) - lauksaimniecībā, medniecībā un mežsaimniecībā, katrs desmitais (9,5%) –

<sup>1</sup> Ziņojums par Latvijas tautsaimniecības attīstību. LR Ekonomikas ministrija, 1998.gada decembris, 87. lpp.

<sup>2</sup> CSP mājaslapas dati [www.csp.lv](http://www.csp.lv)

būvniecībā, katrs vienpadsmitais (9,3%) strādāja transporta un sakaru nozarē, katrs divpadsmitais (8,1%) - valsts pārvaldē un aizsardzībā, obligātajā sociālajā apdrošināšanā, tikpat daudz bija nodarbināti izglītības jomā, katrs astoņpadsmitais (5,6%) strādāja operāciju ar nekustamo īpašumu, nomas, datorpakalpojumu, zinātnes un citu komercpakalpojumu jomā, tikai 4,7% bija nodarbināti veselības un sociālas aprūpes sfērā, nedaudz mazāk (4,5%) strādāja sabiedrisko, sociālo un individuālo pakalpojumu sfērā.<sup>1</sup>



#### 4.4. att.<sup>2</sup> Sieviešu un vīriešu nodarbināto sadalījums pa darbības veidiem (procentos)

Latvijā tautsaimniecībā nodarbināto vīriešu īpatsvars ir lielāks gandrīz visās tautsaimniecības nozarēs. Izņēmums ir tirdzniecībā un apkalpojošajā sfērā nodarbināto sieviešu nospiedošs īpatsvars, kā arī izglītības un sociālās aprūpes jomās, kur tas ir ievērojami lielāks kā vīriešiem. Vīriešu nodarbinātība strauji pieaugusi būvniecībā, kā arī valsts pārvaldes struktūrās. Lielākās darbības jomas, kurās nodarbināti vīrieši ir rūpniecība un būvniecība, savukārt sievietēm – tirdzniecība, rūpniecība un izglītība.

#### 4.2.2. Sadalījums pēc nodarbināto statusa

Nodarbināto iedzīvotāju struktūra pēc nodarbinātības statusa rāda, ka 2005.g. 65,8% strādājošo darbojās privātajā sektorā, tomēr situācija ir ļoti atšķirīga reģionos. Ja Pierīgas un Rīgas reģionā privātais sektors nodarbina 71% no strādājošo kopskaita, tad Latgales un Zemgales reģionā tikai 51%-54%. Tomēr ir vērojams neliels nodarbināto palielinājums, sakarā ar pilsētu centru – Daugavpils un Rēzeknes ekonomisko aktivitāšu attīstību un investīciju ieplūdi reģionos. Valsts loma kā darba devējai tagad aprobežojas ar komunālajiem pakalpojumiem (elektroapgādi, gāzes un ūdens aprūpi), sabiedriskiem pakalpojumiem (administrācijas, izglītības un veselības aprūpe), kā arī daļēji transporta un sakaru jomā.<sup>3</sup>

<sup>1</sup> CSP mājaslapas dati. Par darbaspēka apsekojuma rezultātiem 2006. gadā. [www.csp.lv](http://www.csp.lv)

<sup>2</sup> CSP mājas lapas dati. [www.csp.lv](http://www.csp.lv)

<sup>3</sup> LR Labklājības ministrijas publikācija. Latvijas valdības un Eiropas Komisijas kopējā deklarācija par Latvijas nodarbinātības politikas prioritātēm. [http://www.nva.lv/docs/11\\_442a8218e869c5.32037218.doc](http://www.nva.lv/docs/11_442a8218e869c5.32037218.doc)

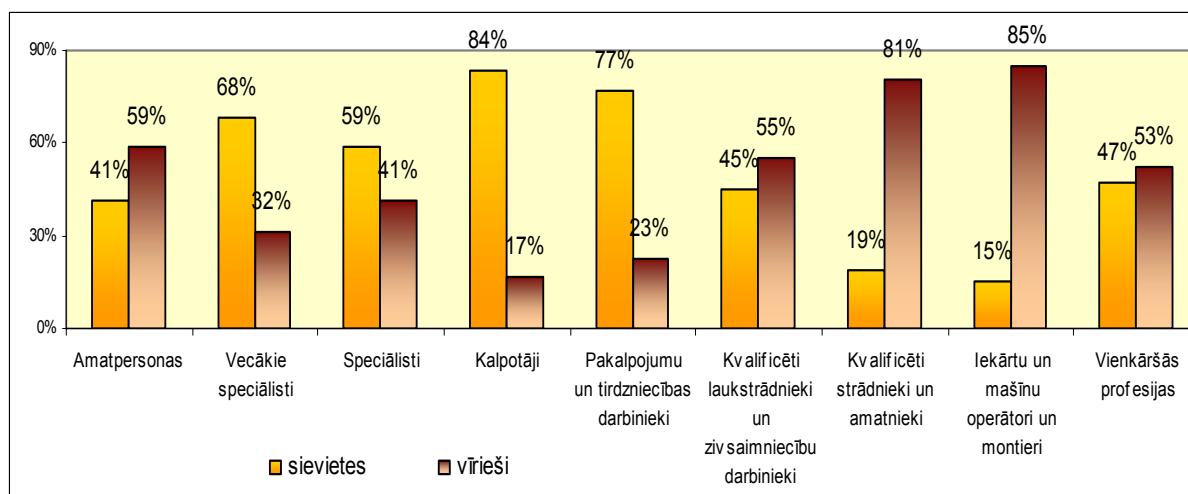
Trešā daļa sieviešu strādā privātajā sektorā (pārsvarā zemāk apmaksātās pakalpojumu jomās), 2/3 strādā sabiedriskajā sektorā, kurā pastāv stabilas sociālās garantijas.<sup>1</sup>

Salīdzinot ar ES vidējiem rādītājiem, Latvijā nodarbināto skaitā mazāks ir darba devēju un pašnodarbināto īpatsvars. 2005.g. 88,4% bija darba ņēmēji, turpretī darba devēji 3,5%, bet pašnodarbinātie tikai 5,9% no visiem nodarbinātajiem. ES valstīs darba devēju un pašnodarbināto skaits sasniedz 30% no nodarbinātajiem. Sieviešu skaits darba ņēmējas sastāda 90% no visām nodarbinātajām. Nepieciešams veikt pasākumus, kas dotu iespēju iedzīvotājiem uzsākt savu uzņēmējdarbību, piemēram, nodokļu atlaides un radīt labvēlīgus konkurences apstākļus vietējiem darba devējiem vai pašnodarbinātajām personām.

#### 4.2.3. Nodarbināto sadalījums pa profesijām un darba samaksas

Centrālās statistikas pārvaldes apkopotajā informācijā par 2006.g. uzņēmumos, uzņēmējdarbības, iestādēs un organizācijās ir veikts profesiju apsekojums pēc skaita, dzimuma un atalgojuma rādītājiem.

Darbinieku skaita sadalījums pa profesijām liecina, ka lielāko grupu veido kvalificēti strādnieki un amatnieki – 185,8 tūkst. 17,1% no kopskaita, kā arī dažādu nozaru speciālisti – 151,8 tūkst. jeb 14%. Tālāk izvirzījušies vecākie speciālisti ar 140,5 tūkst. nodarbināto un pakalpojumu un tirdzniecības darbinieki – 138,6 tūkst. Lielākais nodarbināto pieaugums 2006.g., salīdzinot ar 2005.g., bija vecāko speciālistu profesijās (par 20 tūkst. nodarbināto vairāk).



#### 4.5. att.<sup>2</sup> Sieviešu un vīriešu īpatsvars atsevišķās profesijās nodarbināto skaitā 2006. gadā (%)

Sievietes visvairāk nodarbinātas pakalpojumu sfērā un tirdzniecībā – 107,1 tūkst. un nozares vecākās speciālistes – 96,2 tūkst. Vislielākais sieviešu īpatsvars ir nodarbinātības kategorijās kalpotāji (83,5%), pakalpojumu un tirdzniecības darbinieki (77,3%), kā arī

<sup>1</sup> Kā dzīvosim Latvijā 2015. gadā? Ziņojums par tūkstošgades attīstības merķiem Latvijā. Rīga, 2005. 27. lpp.

<sup>2</sup> CSP mājaslapas dati [www.csp.lv](http://www.csp.lv)

vecākie speciālisti nozarē (68,5%).

Vīrieši visvairāk nodarbināti profesiju kategorijās kvalificēti strādnieki un amatnieki – 150,2 tūkst., iekārtu un mašīnu operatori un izstrādājumu montieri – 96 tūkst.. Vislielākais vīriešu īpatsvars profesijās iekārtu un mašīnu operatori un izstrādājumu montieri (85%), kvalificēti strādnieki un amatnieki (80,8%), likumdevēji un valsts amatpersonas, ierēdņi vadītāja amatā, vadītāji (58,7%). Jāatzīmē, ka pēdējā nosauktajā profesijā vīriešu īpatsvars pēdējos gados samazinās, bet sieviešu pieaug. Vīrieši galvenokārt ir nodarbināti tehniskajās profesijās un vadībā, savukārt sievietes pakalpojumu un apkalpojošās profesijās.

Darba samaksa ir maksa par darbaspēka pakalpojumiem. Tās līmeni nosaka darbaspēka piedāvājuma un pieprasījuma mijiedarbība:

**Pirmkārt**, darba samaksas līmeni nosaka konkurences apstākļi.

**Otrkārt**, darba samaksa ir vienāda ar darba robežproduktu naudas izteiksmē – tā ir viena papildus cilvēkstunda dotajā uzņēmumā.

**Treškārt**, darba algas līmeni nosaka investīcijas cilvēkkapitālā (gan individuālā, gan uzņēmuma līmenī).

**Ceturtkārt**, to ietekmē dažādi politiski, institucionāli, sociāli un psiholoģiskie faktori.

**Piektkārt**, darba samaksas nobīdi no tirgus līmeņa nosaka uzņēmuma lielums, konkurences darbaspēka situācijā un personāla vadības stratēģija.<sup>1</sup>

Viens no svarīgākajiem darba samaksas noteicošajiem faktoriem ir darbinieka izglītības līmenis un pieredze. Darba samaksas augstākais punkts visos izglītības līmeņos Latvijā tiek sasniegts samērā agri – vidēji tas ir no 30 līdz 35 gadu vecumā.<sup>2</sup> Salīdzinoši ar ES valstu vidējiem rādītājiem tas ir būtiski agrāks, kas norāda, ka Latvijā gados jauni cilvēki uzsāk darbu paralēli vai mazāk veltot laiku izglītības iegūšanai. Jāatzīmē, ka Eiropā jaunieši daudz vēlāk uzsāk savu profesionālo karjeru, cenšoties jaunības gadus pavadīt ceļojumos un iesaistīties dažādos nekomerciālos projektos.

Visaugstākā darba samaksa Latvijā ir novērota šādās tautsaimniecības nozarēs: būvniecība, enerģija un elektroapgāde, finanses, valsts pārvalde un sociālā apdrošināšana. Tām seko transporta un sakaru nozare un apstrādes rūpniecība. Sabiedriskajā sektorā darba samaksa kopumā ir zemāka par atalgojumu privātajā sektorā.<sup>3</sup>

2006. gada dati par darba algām parāda, ka visaugstākā darba samaksa bija šādām profesijām: likumdevējiem, valsts amatpersonām, ierēdņiem vadītāja amatā, vadītājiem Ls 368,-, tai skaitā valsts amatpersonām un ierēdņiem vadītāja amatā Ls 457,-, vietējo pašvaldību

<sup>1</sup> Darba algas un to faktoru ietekmējošie faktori. Rīga, 2006. 7. lpp.

<sup>2</sup> Turpat 3. lpp

<sup>3</sup> Turpat 4. lpp

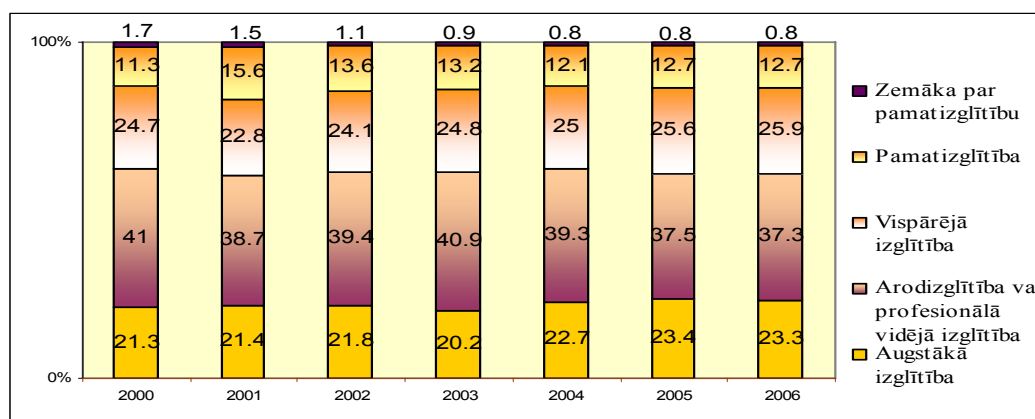
vadītājiem Ls 340,-, pašvaldību amatpersonām Ls 409,-, komercsabiedrību un iestāžu vadītājiem Ls 684,-. Otrajā vietā pēc darba algas lieluma bija pieprasītākās profesijas pārstāvjiem vecākie speciālisti Ls 313,-. Jāatzīmē, ka šajā pamatgrupā lielāka darba samaksa bija vecākajiem datorspeciālistiem Ls 466,-, matemātiķiem, statistiķiem un tiem radniecīgu profesiju vecākajiem speciālistiem Ls 387,-, vecākiem veselības aprūpes speciālistiem (izņemot slimnieku kopējus) Ls 375,-, tai skaitā ārstiem Ls 425,-, augstāko mācību iestāžu akadēmiskajiem amatiem Ls 422,-. Valsts civildienesta ierēdņiem vidēja alga bija Ls 270,-. Zemākā darba samaksa bija sociālajiem darbiniekiem Ls 186,-, mākslas, sporta un atpūtas speciālistiem Ls 187,-.<sup>1</sup>

Gandrīz visās profesiju pamatgrupās strādājošo vīriešu vidējā stundas darba samaksa pārsniedza sieviešu vidējo darba samaksu. Vēl aizvien sievietes tiek vairāk pakļautas diskriminācijai kā vīrieši, jo tiek vērtētas pēc vecuma, ģimenes statusa vai izskata kritērijiem.<sup>2</sup>

Salīdzinot darba samaksu pa profesiju grupām Rīgā un vidējos rādītājus par visiem rajoniem un 6 republikas pilsētām kopā, tā atšķiras būtiski. Visās profesiju pamatgrupās strādājošie pārejā Latvijas teritorijā saņēma zemāku darba samaksu un tā bija 61-80% no darba samaksas Rīgā.

#### 4.2.4. Nodarbināto sadalījums pēc izglītības līmeņa

Kā liecina Latvijas un citu ES valstu dati, nodarbinātība ir saistīta ar iedzīvotāju izglītības līmeni - augstāko izglītību ieguvušo iedzīvotāju skaitā ir vismazākais bezdarbnieku īpatsvars. Izglītots cilvēks var viegāk atrast darbu, kā arī ir elastīgāks attiecīgi pret darba tirgus prasībām.<sup>3</sup> Iedzīvotāju izglītības līmeņa paaugstināšana, palielinot iesaisti visās izglītības pakāpēs un iegūstot darba tirgum nepieciešamo kvalifikāciju, ir ļoti nozīmīgs uzdevums LR sociāli ekonomiskajai attīstībai un darbaspēka konkurētspējas paaugstināšanai.



4.6. att.<sup>4</sup> Nodarbināto sadalījums pēc izglītības līmeņa (%)

<sup>1</sup> CSP mājaslapas dati. Profesiju apsekojumu rezultāti 2005. gada oktobrī. [www.csp.lv](http://www.csp.lv)

<sup>2</sup> Kā dzīvosim Latvijā 2015. gadā? Ziņojums par tūkstošgades attīstības mērķiem Latvijā. Rīga 2005, 27. lpp.

<sup>3</sup> Z. Goša. Iedzīvotāju izglītības līmenis un nodarbinātība Latvijā. LU raksti. 2005, 689. sēj.: Ekonomika, IV, 121.lpp

<sup>4</sup> CSP mājaslapas dati. [www.csp.lv](http://www.csp.lv)

2006.g. 23,3% nodarbināto ir augstākā izglītība, rādītājam ir tendence palielināties, 37,3% vidējā profesionālā vai arodizglītība, 25,9% vidējā izglītība, bet 13,5% - pamatskolas vai zemāka līmeņa izglītība. Pozitīvi vērtējams ir nodarbināto ar vidējo un augstāko izglītību skaita pieaugums kopējā pamatdarbā strādājošo skaitā.

Izglītības līmenim ir jāaug kopā ar valsts ekonomiku un iedzīvotāju labklājības līmeni. Pretējā gadījumā var saskarties ar tādiem negatīviem aspektiem, kā kvalificēta darbaspēka aizplūdi uz ekonomiski specīgākām valstīm, tādējādi bremsējot tautsaimniecības izaugsmi jaunās nozarēs. Izglītības līmeņa pieaugums var izraisīt arī dzimstības līmeņa samazināšanos – izglītoti cilvēki veido savu karjeru, kura Latvijas apstākļos prasa lielus personīgos ieguldījumus, mazāk laika var veltīt ģimenes plānošanai. Sievietēm ir vieglāk zaudēt savu sabiedrības statusu bērna kopšanas atvaļinājuma laikā. Visas šīs parādības būtiski ietekmē valsts iedzīvotāju dzīves kvalitāti, tādējādi ir jā rūpējās par materiālo pieaugumu izglīto, bet varbūt nepieprasīto nozaru speciālistiem, kā arī jānovērš iedzīvotāju noslāņošanās, novēršot nabadzību un bezdarbu. Latvijas pieejamie dabas resursi un ekonomiskie apstākļi nosaka, ka valsts attīstība jābalsta zinātņu ietilpīgo, tehnoloģisko inovāciju nozaru ieviešanā un attīstībā.

4.2. tab.<sup>1</sup>

**Pamatdarbā nodarbināto un darba meklētāju izglītības līmenis Latvijā 2006.g.**

(uz 1000 attiecīgās ekonomiskās aktivitātes veida vīriešiem un sievietēm)

Izglītības līmenis	Pamatdarbā nodarbināti		Darba meklētāji	
	vīrieši	sievietes	vīrieši	sievietes
Augstākā	<b>173</b>	<b>296</b>	<b>89</b>	<b>185</b>
Arodizglītība	<b>392</b>	<b>352</b>	<b>332</b>	<b>298</b>
Vispārējā	<b>250</b>	<b>269</b>	<b>222</b>	<b>298</b>
Pamatizglītība	<b>174</b>	<b>78</b>	<b>357</b>	<b>215</b>
Nepilna pamatizglītība	<b>11</b>	<b>4</b>	-	-

Nodarbinātajām sievietēm izglītības līmenis ir ievērojami augstāks nekā vīriešiem. Nodarbināto skaits ar arodizglītību ir praktiski vienāds gan sievietēm, gan vīriešiem. Nodarbināto sieviešu skaits ar augstāko izglītību pārsniedz vīriešu skaitu apmēram 1,7 reizes. Liels ir nodarbināto vīriešu skaits ar pamatizglītību un zemāku izglītību, gandrīz 20% no nodarbināto skaita.

Darba meklētāju izglītības līmenis ir zemāks par nodarbināto izglītības līmeni, tas nozīmē, ka bezdarbs pārsvarā skar iedzīvotājus ar zemāku izglītības līmeni. Tomēr, pēdējā laikā parādās arī tendence, ka darba meklētājiem ar augstāko izglītību ir grūti atrast sev

<sup>1</sup> CSP mājaslapas dati. [www.csp.lv](http://www.csp.lv)

piemērotu darbu, jo šobrīd darba tirgū ir liels pieprasījums pēc darba rokām, tātad mazkvalificētiem darbiniekiem. Tā, piem., darba meklētāju skaits ar augstāko izglītību 2003.g. bija 7,6% vīriešiem un sievietēm 10%, tad 2006. g. šie rādītāji bija attiecīgi 8,9% un 18,5%. Būtiski ir krities darba meklētāju vīriešu skaits ar vispārējo un pamatizglītību, bet pieaudzis ir sieviešu darba meklētāju skaits ar augstāko izglītību.

Tāpat bija novērojamas ievērojamas atšķirības nodarbinātības līmeņos starp iedzīvotājiem dažādos regionos izglītības līmeni. Nodarbinātības līmenis iedzīvotājiem ar augstāko izglītību Rīgas reģionā bija 84,8%, kamēr iedzīvotājiem ar pamata izglītību tas svārstījās robežās no 40,3% Pierīgas reģionā līdz 24,1% Latgales reģionā. Kopumā 2005.g. 23,2% nodarbinātajiem vecuma grupā 15-64 gadi bija augstākā izglītība, 37,8% arodizglītība vai vidējā profesionālā, 26,1% vispārējā vidējā un 12,9% pamatizglītība vai zemāka.<sup>1</sup>

Lai nodrošinātu savu konkurētspēju darba tirgū, arvien nozīmīgāka loma tiek piešķirta mūžizglītībai – izglītībai mūža garumā, taču 2005.g. tikai 7,6% iedzīvotāju vecuma grupā 25-64 gadi bija iesaistījušies izglītības un apmācības aktivitātēs, 2004.g. šis rādītājs vēl bija 9,1%.<sup>2</sup> Varam secināt, ka dažādas mūžizglītības aktivitātes nav populāras un netiek novērtētas, kā spēcīgs attīstības faktors, kurš spēj ietekmēt cilvēka spēju un zināšanu pilnveidošanu, konkurētspēju darba tirgū un materiālā stāvokļa uzlabošanu. Tas tādēļ, ka Latvijā, atšķirībā no daudzām Eiropas valstīm, pirmkārt, tiek vērtēta personības individuālās spējas, nevis iegūtā izglītība, jo izglītības iestādes sniedz galvenokārt tikai teorētiskas zināšanas, bet maz praktisko iemaņu. Bieži vien darba devējs augstāk vērtē cilvēku pēc viņa atraktivitātes, spējām organizēt, argumentēt un pārliecināt, neskatoties uz iegūto izglītību. Ja rodas nepieciešamība, darba devējam ir vieglāk apmācīt darbinieku pēc savas darba specifikas. Jānorāda, ka vietējā tirgū darba devēji nelabprāt iegulda darbinieku attīstībā, lai gan tomēr kursu un dažādu apmācību iestādes ar katru gadu kļūst pieprasītākas. Tomēr, pēc manām domām, bieži vien šīs apmācības tiek vērtētas kā formāls pasākums, mazāk kā darba produktivitātes palielināšanas iespējas.

Mūžizglītības aktivitātēs biežāk iesaistās sievietes un gados jaunāki cilvēki, turpretī vecāka gadu gājuma cilvēki reti pilnveido sevi dažādosursos, semināros vai pašmācības ceļā, kas norāda uz viņu ne-elastīgumu un nespēju piemēroties jaunajam izaicinājumam.

Kopējais valsts darba tirgus raksturojums sniedz priekšstatu par valsts attīstības tendencēm, tomēr nespēj pilnībā atsegt galveno problēmu cēloņus.

<sup>1</sup> CSP mājaslapas dati. [www.csp.lv](http://www.csp.lv)

<sup>2</sup> EUROSTAT dati. <http://epp.eurostat.ec.eu>

Vidējie valsts nodarbinātības rādītāji ar katru gadu uzlabojās. Tomēr, kā jau atzīmēju, atšķirīgas situācijas pastāv dažādos Latvijas reģionos. Lai būtu iespējams noteikt galvenos uzdevumus un priekšnosacījumus situācijas uzlabošanai ir būtiski izvērtēt darba tirgus problēmas un iespējas reģionālā skatījumā.

## 5. Iedzīvotāju nodarbinātība Latvijas reģionos

Latvijā pēdējos gados vērojamā straujā ekonomikas attīstība pozitīvi ietekmē situāciju darba tirgū. Lai gan iedzīvotāju skaits darbspējas vecumā turpina samazināties, ekonomiski aktīvo iedzīvotāju skaits palielinās. Ir pieaudzis nodarbinātības līmenis, tomēr pastāv atšķirība starp faktisko un reģistrēto bezdarbu. Pēc oficiālās statistikas 2005.g. 8,7% no ekonomiski aktīvajiem iedzīvotājiem (faktiskais bezdarbs) aktīvi meklēja darbu, bet oficiāli reģistrējušies bija tikai 7,4%.<sup>1</sup> Tomēr šie vispārīgie skaitļi, kuri attiecas uz visu valsti kopumā, neatspoguļo nozīmīgas atšķirības attiecībā uz vecumu, dzimumu un izglītības līmeni, kā arī tās, kuras eksistē starp atsevišķiem valsts reģioniem. Latvija, kaut arī ir neliela valsts, raksturojas ar ļoti lielām teritoriālajām atšķirībām sociāli ekonomiskās attīstības ziņā. Kontrasti starp pilsētām un lauku rajoniem ir tik lieli, ka rodas nepieciešamība pēc diferencētiem pētījumiem. Pilsētās darba meklētāju īpatsvars ir augstāks nekā laukos. Daļējs izskaidrojums tam varētu būt tas, ka par nodarbinātām tiek uzskatītas arī tās personas, kurām ir darbs zemnieku saimniecībās, piemājas vai personīgajās palīgsaimniecībās. Turpretim oficiāli reģistrējušies bezdarbnieki pilsētās ir mazāk nekā laukos. Tas varētu liecināt, ka pilsētās un sevišķi Rīgā darba meklētāji daudz mazāk izmanto Nodarbinātības valsts agentūras pakalpojumus, lai atrastu darbu.

Atbilstoši 2002.g. Reģionālās attīstības likumam, lai nodrošinātu reģionālās attīstības plānošanu, koordināciju un pašvaldību savstarpējo sadarbību, ar Ministru kabineta lēmumu līdztekus jau esošajiem statistiskajiem reģioniem tika izveidoti pieci plānošanas reģioni, kuros iekļāva 26 LR administratīvos rajonus.

5.1. tab. <sup>2</sup>

		Plānošanas reģioni LR				
		Plānošanas reģioni				
		Rīgas reģions	Vidzemes reģions	Kurzemes reģions	Zemgales reģions	Latgales reģions
Reģionos ietilpstošie rajoni un republikas pilsētas	<b>Rīga</b>	<b>Alūksnes raj.</b>	<b>Liepāja</b>	<b>Jelgava</b>	<b>Daugavpils</b>	
	<b>Jūrmala</b>	<b>Cēsu raj.</b>	<b>Ventspils</b>	<b>Aizkraukles raj.</b>	<b>Rēzekne</b>	
	<b>Limbažu raj.</b>	<b>Gulbenes raj.</b>	<b>Kuldīgas raj.</b>	<b>Bauskas raj.</b>	<b>Balvu raj.</b>	
	<b>Ogres raj.</b>	<b>Madonas raj.</b>	<b>Liepājas raj.</b>	<b>Dobeles raj.</b>	<b>Daugavpils raj.</b>	
	<b>Rīgas raj.</b>	<b>Valkas raj.</b>	<b>Saldus raj.</b>	<b>Jēkabpils raj.</b>	<b>Krāslavas raj.</b>	
	<b>Tukuma raj.</b>	<b>Valmieras raj.</b>	<b>Talsu raj.</b>	<b>Jelgavas raj.</b>	<b>Ludzas raj.</b>	
			<b>Ventspils raj.</b>		<b>Preiļu raj.</b>	
					<b>Rēzeknes raj.</b>	

<sup>1</sup> LR Ekonomikas ministrija. Ziņojums par Latvijas tautsaimniecības attīstību. Rīga, 2006.g. jūlijs, 87. lpp.

<sup>2</sup> LR likums. Par reģionālo attīstību. [www.likumi.lv](http://www.likumi.lv)

Likuma mērķis ir veicināt un nodrošināt līdzsvarotu un ilgtspējīgu valsts attīstību, ievērojot visas valsts teritorijas un atsevišķu tās daļu īpatnības un iespējas, samazināt nelabvēlīgās atšķirības starp tām, kā arī saglabāt un attīstīt katras teritorijas dabai un kultūrvidei raksturīgās iezīmes un attīstības potenciālu.<sup>1</sup>

Tā kā plānošanas reģioni teritoriāli atšķiras no statistiskajiem reģioniem, veiksmīgas informācijas apmaiņas nodrošināšanai valsts iekšienē, kā arī starp LR un ES institūcijām, bija nepieciešams izveidot vienotu valsts reģionālo iedalījumu. Uz EUROSTAT tika nosūtīts priekšlikums par statistisko reģionu robežu pielīdzināšanu plānošanas reģionu robežām. Šis priekšlikums tika noraidīts Rīgas plānošanas reģiona lielā iedzīvotāju skaita dēļ.

2003.g. 26.maijā Eiropas Parlaments un Padome pieņēma regulu Nr.1059/2003 „Par kopējas statistiski teritoriālo vienību klasifikācijas (NUTS) izveidi”. Ievērojot regulā noteiktās prasības dažādu NUTS līmeņu (NUTS I, NUTS II un NUTS III) reģionu noteikšanas kritērijiem, Centrālās statistikas pārvaldes, Reģionālās attīstības ministrijas un plānošanas reģionu pārstāvji vienojās par jaunu statistisko reģionu sastāvu uz plānošanas reģionu bāzes, kas tika apstiprināts ar 2004.g. 28. aprīļa Ministru Kabineta rīkojumu Nr.271 “Par LR statistiskajiem reģioniem un tajos ietilpstošajām administratīvajām vienībām”<sup>2</sup> (skat. 2. tabulu).

5.2. tab.<sup>3</sup>

Statistiskie teritoriālie reģioni LR

		Statistiskie reģioni					
		Rīga	Pierīga	Vidzemes reģions	Kurzemes reģions	Zemgales reģions	Latgales reģions
Reģionos ietilpstošie rajoni un republikas pilsētas	<b>Rīga</b>	<b>Jūrmala</b>	<b>Alūksnes raj.</b>	<b>Liepāja</b>	<b>Jelgava</b>	<b>Daugavpils</b>	
		<b>Limbažu raj.</b>	<b>Cēsu raj.</b>	<b>Ventspils</b>	<b>Aizkraukles raj.</b>	<b>Rēzekne</b>	
		<b>Ogres raj.</b>	<b>Gulbenes raj.</b>	<b>Kuldīgas raj.</b>	<b>Bauskas raj.</b>	<b>Balvu raj.</b>	
		<b>Tukuma raj.</b>	<b>Madonas raj.</b>	<b>Liepājas raj.</b>	<b>Dobeles raj.</b>	<b>Daugavpils raj.</b>	
		<b>Rīgas raj.</b>	<b>Valkas raj.</b>	<b>Saldus raj.</b>	<b>Jēkabpils raj.</b>	<b>Krāslavas raj.</b>	
			<b>Valmieras raj.</b>	<b>Talsu raj.</b>	<b>Jelgavas raj.</b>	<b>Ludzas raj.</b>	
				<b>Ventspils raj.</b>		<b>Preiļu raj.</b>	
						<b>Rēzeknes raj.</b>	

<sup>1</sup> LR likums. Par reģionālo attīstību. www.likumi.lv

<sup>2</sup> Latvijas Pašvaldību Savienības mājas lapas publikācija. Dažādie reģioni. <http://www.lps.lv/faili/Nodarbinatiba/DazadieReģioni.doc>

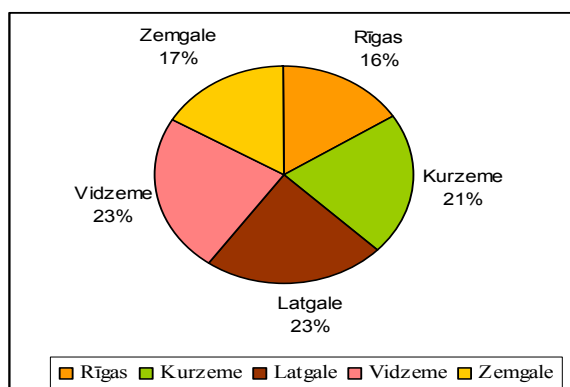
<sup>3</sup> CSP mājas lapa [www.csp.lv](http://www.csp.lv)

Dažādās publikācijās tiek apkopoti dati gan pēc plānošanas, gan statistiskā reģionu sadalījuma. Tomēr pieejamā statistika ir par plānošanas reģioniem, tādēļ tuvāk izskatīti reģioni tiks tieši pēc šī sadalījuma.

Latvijas plānošanas reģioni pēc teritoriju platības ir savstarpēji līdzīgi. Mazākie ir Rīgas un Zemgales reģioni. Rīgas reģiona īpatsvars visas Latvijas teritorijas platībā ir 16,2%, bet Zemgales reģions aizņem 16,6% no Latvijas teritorijas. Pārējo trīs reģionu platības īpatsvars nedaudz pārsniedz 20%. Lielākais ir Vidzemes reģions, kas aizņem 23,6% no Latvijas kopplatības.

Pēc teritorijas platības 2005.g. 1. janvārī plānošanas reģioni sarindojās šādā secībā:

Vidzemes plānošanas reģions	(15257,6 kv.km)
Latgales plānošanas reģions	(14547,2 kv.km)
Kurzemes plānošanas reģions	(13600,8 kv.km)
Zemgales plānošanas reģions	(10741,6 kv.km)
Rīgas plānošanas reģions	(10441,5 kv.km) <sup>1</sup>



5.1. att. <sup>2</sup> Reģionu teritorijas īpatsvars LR kopējā teritorijā (%)

Kaut gan Latvija ir salīdzinoši neliela Eiropas valsts, katram no pieciem reģioniem piemīt savas specifiskas teritoriju raksturojošās īpašības. Gan Kurzemes, gan Vidzemes reģionā ir ievērojami mežu resursi. Tas ir būtisks faktors gan kokapstrādes rūpniecības attīstībai, gan ārvalstu tūristu piesaistīšanai, tā kā Eiropā sastopamas tikai nedaudzas līdzvērtīgas dabas ainavas. Latvijas Statistikas gadagrāmatas dati liecina, ka Latgales reģionā ietilpst 34% no kopējā Latvijas ūdens tilpņu skaita. Kurzemē atrodas 45,3% no visiem valsts zivju dīķiem.

Lauksaimniecībā izmantotās zemes īpatsvara ziņā starp reģioniem nepastāv būtiskas atšķirības. Lai gan Latgalē ir visaugstākais lauksaimniecībā izmantoto zemju procents, jāatzīst, ka vislabvēlīgākā situācija šajā jomā ir Zemgalē, kur augsne ir ļoti auglīga, kas

<sup>1</sup> Reģionu attīstība Latvijā 2005. Valsts reģionālās attīstības aģentūra. SIA Domus Arcus, 2006. 22. lpp.

<sup>2</sup> Veikti aprēķini pēc VRAA uzrādītajiem datiem par teritorijas platību.

veicina lauksaimniecības attīstību.

Krūmāji neietilpst lauksaimniecībā izmantojamo zemju platībā. Šajā ziņā jāpiemin Latgale, tā kā šeit krūmāji veido ~3% no teritorijas (35,7% no kopējās krūmāju platības Latvijā).

Reģionu teritorijas raksturo liels īpaši aizsargājamo dabas teritoriju skaits, kas zināmā mērā ierobežo rūpnieciskās un uzņēmējdarbības aktivitātes šajās teritorijās. Visos Latvijas reģionos atrodami tautsaimniecībā izmantojami minerāli (kaļķakmens, smiltis, grants, kvarca smiltis, kvartāra māls, kūdra, sapropelis, ģipšakmens, dolomīts).

Autoceļu blīvuma ziņā, starp reģionāliem nav vērojamas lielas atšķirības. Lielākais autoceļu garums (ieskaitot mežu ceļus) uz 100 km<sup>2</sup> ir Rīgas un Latgales reģionos – attiecīgi 7,452 un 7,442 km/100km<sup>2</sup>. Visretākais autoceļu tīkls ir Vidzemē, kur vidēji uz katriem 100 km<sup>2</sup> ir 6,6 km autoceļu. Dzelzceļu tīkla centrs atrodas Rīgā. Pateicoties tam, vērojama zināma sakarība, ka Rīgas un kaimiņu reģionos šis tīkls ir blīvāks, t.i., vidējais dzelzceļa garums uz 100 km<sup>2</sup> ir lielāks – 4,487, bet Latgales, Kurzemes un Vidzemes reģionos – attiecīgi 3,978, 3,305 un 3,061 km/100 km<sup>2</sup> (šajos rādītājos nav iekļautas ielas un dzelzceļi blīvi apdzīvotās vietās (valsts galvaspilsētā un lielpilsētās)).<sup>1</sup>

### 5.1. Iedzīvotāju kvalitatīvais un kvantitatīvais raksturojums

Kaut gan platības ziņā visi Latvijas reģioni ir līdzīgi, reģistrētais iedzīvotāju skaits ir ļoti atšķirīgs. Galvenokārt to nosaka lielais Rīgas plānošanas reģiona iedzīvotāju skaita īpatsvars, proti, gandrīz puse no iedzīvotājiem dzīvo Rīgas reģionā (skat. 2. tabulu), kur platība ir vismazākā, bet tikai ~1/10 valsts iedzīvotāju dzīvo teritorijas ziņā lielākajā reģionā (Vidzemē).

5.3. tab. <sup>2</sup>

#### Reģionus raksturojošie rādītāji 2005. gada sākumā

	Rīgas reģ.	Kurzeme	Latgale	Vidzeme	Zemgale	Kopā
Iedzīvotāju skaits	<b>1 098 524</b>	<b>313 334</b>	<b>369 151</b>	<b>248 204</b>	<b>289 990</b>	<b>2 319 203</b>
No kopskaita (%)	<b>47,4</b>	<b>13,5</b>	<b>15,9</b>	<b>10,7</b>	<b>12,5</b>	<b>100</b>
Iedzīvotāju skaits / km <sup>2</sup>	<b>105,2</b>	<b>23,0</b>	<b>25,4</b>	<b>16,3</b>	<b>27,0</b>	<b>35,9</b>
Pilsētu iedz. īpatsvars, no iedz. kopskaita reģionā (%)	<b>84,0</b>	<b>62,1</b>	<b>57,6</b>	<b>42,1</b>	<b>47,8</b>	<b>67,8</b>
Lauku iedz. īpatsvars, no iedz. kopskaita reģionā (%)	<b>16,0</b>	<b>37,9</b>	<b>42,4</b>	<b>57,9</b>	<b>52,2</b>	<b>32,2</b>
Ekon. aktīvo iedz. īpatsvars, no iedz. kopsk. reģionā (%)	<b>66,3</b>	<b>62,9</b>	<b>54,3</b>	<b>59,5</b>	<b>58,5</b>	<b>63,4</b>

<sup>1</sup> LR Ekonomikas ministrija Ziņojums par Latvijas tautsaimniecības attīstību. Rīga, 2001.g. decembris, 54. lpp.

<sup>2</sup> Reģionu attīstība Latvijā 2005. Valsts reģionālās attīstības aģentūra, Rīga 2006, 22. – 31. lpp.

Atšķirības starp pārējiem četriem reģioniem nav lielas. Latgales reģions ir otrs lielākais (pēc Rīgas), tajā dzīvo 369,2 tūkst. iedzīvotāju.

Iedzīvotāju blīvums reģionos kā rādītājs ir netieši saistīts ar reģionu sociālekonomiskās attīstības perspektīvi. Jo lielāks iedzīvotāju blīvums, jo lētāk nodrošināt satiksmes un citu pakalpojumu infrastruktūru. Šis rādītājs būtiski ietekmē pieņemtos lēmumus par teritoriju attīstību. Rīgas reģiona iedzīvotāju blīvums ~3 reizes pārsniedz vidējo valstī, bet Vidzemes reģiona iedzīvotāju blīvumu pat 6,5 reizes.

Lai raksturotu reģionus, nepieciešams apskatīt rādītājus, kuri atsevišķi raksturo pilsētu un lauku iedzīvotājus. Iedzīvotāju sadalījums laukos un pilsētās raksturo teritorijas urbanizācijas pakāpi, kā arī netieši – saimnieciskos apstākļus un struktūru. Pēdējos gados mainās iedzīvotāju sadalījums pilsētās un laukos - nedaudz pieaudzis lauku iedzīvotāju īpatsvars (2000.g. 31,9%, bet 2004.g. 32,2%), savukārt pilsētās samazinājās attiecīgi no 68,1% uz 67,8%, taču tas nenorāda uz deurbanizāciju, bet drīzāk uz dažādu depopulizācijas ātrumu pilsētās un laukos.

Latvijai raksturīga ir augsta iedzīvotāju koncentrācija galvaspilsētā. Pilsētu un lauku iedzīvotāju īpatsvara, kā arī pilsētu un lauku iedzīvotāju pieauguma vai samazinājuma kopējos rādītājus reģionos ietekmē republikas pilsētas. Rīgas reģionā ir divas republikas nozīmes pilsētas - galvaspilsēta Rīga un Jūrmala. Kurzemes un Latgales reģionos katrā ir pa divām republikas nozīmes pilsētām, bet Zemgales reģionā tikai viena - Jelgava. Vidzemes reģionā šādu pilsētu vispār nav, bet ļoti strauja attīstība ir vērojama Valmierā, tādēļ pēc daudziem rādītājiem tā jau varētu tikt pieskaitīta lielo pilsētu grupai.

Ekonomiski aktīvo iedzīvotāju īpatsvars norāda uz darbaspēka potenciālu. Šajā ziņā vislabvēlīgākā situācija ir Rīgas reģionā. To lielākoties nosaka Rīgas pilsēta, kur ekonomiski aktīvo iedzīvotāju kategorijā iekļaujas gandrīz 70% no visiem iedzīvotājiem, bet pārējā teritorijā šis rādītājs svārstās ap 55 - 60%, ko var izskaidrot ar ekonomiski aktīvo iedzīvotāju migrāciju reģionu robežās. Līdzīga situācija vērojama Latgalē, kur abās republikas nozīmes pilsētās ir lielākais ekonomiski aktīvo iedzīvotāju īpatsvars valstī (Daugavpilī – 60% un Rēzeknē pat 64%), bet reģionā kopumā šis īpatsvars ir zemākais valstī, proti, tikai 54,3%.

## **5.2. Nodarbinātības raksturojums**

Nodarbinātības situāciju nosaka visu darba tirgus elementu - darba devēju, darba ņēmēju, visu tajā iesaistīto publisko un privāto institūciju mijiedarbība. Darba devēja un darba ņēmēja attiecības veidojas konkrētās vietās, nozarēs, uzņēmumos un katrā konkrētā gadījumā darba iegūšanai, saglabāšanai vai zaudēšanai ir savas īpatnības.

Galvenie faktori, kas saistīti ar reģionālo darba tirgu ir ekonomiskās aktivitātes līmenis, nodarbinātība, izglītības līmenis, daļējā nodarbinātība, ilgtermiņa bezdarbs un iedzīvotāju skaita izmaiņas.<sup>1</sup>

Latvijā notiek procesi, kas liecina par neapmierinātību ar darba tirgus piedāvātajām iespējām gan no darba ņēmēju, gan darba devēju puses. Darba ņēmēji arvien biežāk dodas darba meklējumos uz citām valstīm, bet darba devēji meklē lētāku un kvalificētāku darbaspēku ārpus Latvijas.

Nodarbinātība raksturo iedzīvotāju rīcību, bet par nodarbinātības iespējām liecina ekonomiski aktīvo iedzīvotāju īpatsvars reģionos, kas ietver ne tikai nodarbinātos, bet arī aktīvos darba meklētājus (Starptautiskās Darba organizācijas sniegtā definīcija).<sup>2</sup>

Statistikā ar jēdzienu „ekonomiski aktīvie iedzīvotāji” apzīmē gan šobrīd nodarbinātos, gan tos, kuri aktīvi meklē darbu.

5.4. tab.<sup>3</sup>

Iedzīvotāju ekonomiskās aktivitātes līmenis Latvijas reģionos (%)

	1999.	2000.	2001.	2002.	2003.	2004.	Izmaiņas 1999.-2004.gg.
Latvijā vidēji	57,9	56,3	56,6	61,8	62,0	63,5	5,6
Rīgas	59,9	58,8	58,5	65,0	66,0	67,3	7,4
Kurzeme	57,7	55,0	55,4	60,5	60,7	62,9	5,2
Latgale	51,9	48,8	50,9	55,5	54,6	54,3	2,4
Vidzeme	60,5	58,2	57,4	65,1	59,1	59,5	-0,5
Zemgale	56,6	56,5	56,5	58,9	59,8	58,5	1,9

Kā parāda apkopotie dati, vislielākās pārmaiņas iedzīvotāju ekonomiskās aktivitātes rādītājos ir notikušas Rīgas un Kurzemes reģionos, bet Vidzemes ekonomiskās aktivitātes līmenis ir samazinājies, to var saistīt ar to, ka Vidzemē nav nevienas republikas pilsētas.

Latvijā ir būtiskas atšķirības nodarbinātības jomā saistītas ar pilsētu un lauku attīstības nevienmērību. Laika gaitā atšķirības starp darba meklētājiem pilsētās un laukos samazinās, 2004.g. Latvijas pilsētās starp 15–74 gadus veciem iedzīvotājiem bija 11,3% aktīvo darba meklētāju, bet laukos 8,4%.<sup>4</sup> Iespējams tādēļ, ka daudzi laucinieki devās darba meklējumos uz pilsētām. Tā kā jaunāka un vidēja gadagājuma cilvēki koncentrējas pilsētās, kur ir plašākas darba un dzīves iespējas, darbības vecuma iedzīvotāju īpatsvars visu reģionu pilsētās ir daudz lielāks nekā laukos. Centrālās statistikas pārvaldes un LR Izglītības un zinātnes

<sup>1</sup> Regions: Statistical Yearbook 2006. European Communities 2007, 60. lpp.

<sup>2</sup> Latvija. Pārskats par tautas attīstību 2004/2005: Rīcībspēja reģionos, Rīga:ANO Attīstības programma, LU Sociālo un politisko pētījumu institūts 2005. 87. lpp

<sup>3</sup> Turpat.

<sup>4</sup> CSP mājas lapas dati [www.csp.lv](http://www.csp.lv)

ministrijas dati liecina, ka neatkarīgi no vecuma, katrs 6-tais ekonomiski aktīvais pilsētu iedzīvotājs meklē darbu.

Vairāk kā 1/5 no darba meklētāju kopskaita 2005.g. bija jaunāki par 25 gadiem (turklāt 55% no tiem ir vīrieši), liecina darbaspēka apsekojuma dati. Vecuma grupā no 25-34 gadiem vīriešu un sieviešu skaits ir aptuveni vienāds, un šī grupa sastāda vairāk nekā 1/3 no darba meklētāju kopskaita. Grupa 35-54 gadu vecumā veido 44% no visiem darba meklētājiem un tajā vīriešu un sieviešu sadalījums ir aptuveni vienāds. Pirmspensijas vecuma grupa vecumā līdz 74 gadiem ir nedaudz mazāka par jauniešu vecuma darba meklētājiem un sastādīja 13,4% no visiem darba meklētājiem. Darba meklētāju sadalījums pēc vecuma 2005.g., salīdzinot ar 2004.g., ir mazinājies darba meklētāju skaits visās vecuma grupās, kā arī būtiski samazinājies sieviešu darba meklētāju skaits par apm. 10 tūkstošiem.

Pēc darba meklētāju īpatsvara grupās ar dažādu izglītību (piem., darba meklētāju skaits, kuriem ir augstākā izglītība, attiecībā pret ekonomiski aktīvo iedzīvotāju skaitu, kuriem ir augstākā izglītība) ir noskaidrots, ka darba meklētāju īpatsvars strauji samazinās, pieaugot izglītības līmenim. Šī tendence saglabājas jau ilgāku laiku. Izglītības līmenis ir cieši saistīts ar augstāko mācību iestāžu atrašanos reģionos un to tuvumu apdzīvotām vietām. Ņemot vērā šos kritērijus, izglītības līmenis, salīdzinot ar citiem reģioniem, ir augstāks Rīgas reģionā – 53% no iedzīvotāju kopskaita ir vai nu vidējā, vai augstākā izglītība. Pārējos reģionos šis vidējais īpatsvars ir ~40%.

Apmēram 60% darba meklētāju pilsētās ir iepriekšēja darba pieredze, taču ir grūti izdarīt secinājumus par pieprasījumu pēc darbaspēka ar profesionālo pieredzi. Visdrīzāk, darba meklētājiem ar profesionālo pieredzi ir priekšrocības darba tirgū. Uzņēmēji darbaspēka izvēlē parasti dod priekšroku pretendentiem ar profesionālo pieredzi, īpaši nelielos amatniecības uzņēmumos, kādi ir raksturīgi Latvijai. Turklāt pilsētās algotā darba strādnieku profesionālā pieredze rūpniecībā (apstrādājošajā) ir izteikti dominējoša darba meklētāju vidū. Varētu būt interesanti atzīmēt atšķirības vīriešu un sieviešu profesionālajā pieredzē. Neatkarīgi no dzimuma darbs rūpniecībā veido iepriekšējo profesionālo pieredzi apmēram 1/3 cilvēku. Otra vīriešiem un sievietēm kopīgā sfēra darba pieredzē, kurā tomēr dominē sievietes, ir tirdzniecība. Līdztekus šiem kopējiem punktiem parādās arī izteikta atšķirība, kas raksturo darba tirgu. Darbošanās apkalpojošā sfērā (viesnīcas, restorāni), nekustamo īpašumu izmantošana; noma un komercdarbība, kā arī dažādu pakalpojumu (komunālo, sociālo un individuālo) sniegšana raksturīga sievietēm, savukārt, būvniecībā, enerģētika, transportā un sakaros – vīriešiem.<sup>1</sup>

---

<sup>1</sup> NVA mājas lapas publikācija. Ziņojums par 2005. gada rezultātiem [www.nva.lv](http://www.nva.lv)

2006.g. ekonomiskā aktivitāte darbspējīgo vecuma grupā bija 58,7% sievietēm un 71,1% vīriešiem. Rajonos, kas atrodas tālāk no Rīgas, darba devēji biežāk atļauj izmantot situāciju, ka darba vietu skaits ir ierobežots. Parasti darba vietu zaudē sievietes, kas personīgu vai ģimenes apstākļu spiestas uz laiku pārtraukt darbu. Centrālās statistikas pārvaldes dati liecina, ka tādu sieviešu skaits, kas pārtraukušas darbu grūtniecības dēļ, lai pieskatītu savus bērnus vai pieaugušo kopšanai, ir 3 reizes vairāk nekā vīriešu. Darba tirgū sievietes biežāk nonāk ekonomiski neizdevīgās situācijās, jo valsts pilnībā nenodrošina pieprasījumu pēc vietām bērnudārzos, kā arī pēc sociālās aprūpes.

Sieviešu īpatsvars ir liels arī starp tām personām, kuras gribētu strādāt, bet darbu nemeklē. 2006.g. Latvijā tādu personu, kas meklē darbu, bet ir atmetuši cerības to atrast bija 25,5 tūkst. jeb 4% no ekonomiski neaktīvajiem iedzīvotājiem, šajā grupā liela daļa bija sievietes, kuras visbiežāk jau ir zaudējušas cerības atrast darbu dzīvesvietas tuvumā, bet mainīt dzīvesvietu nav iespējas vai nav mēģinājušas. Īpaši ass šis jautājums ir tur, kur attīstās mežizstrāde, būvmateriālu ražošana, bet tai pašā laikā tiek slēgtas skolas un ārstniecības iestādes (attālajos Sēlijas un Latgales novados). Šo problēmu apstiprina arī Nodarbinātības valsts aģentūras dati par reģistrēto ilgstošo bezdarbinieku skaitu. No 2005.g. beigās reģistrētā ilgstošo bezdarbinieku skaita 61,3% bija sievietes un 38,7% vīriešu, kā ar lielāka ilgstošo bezdarbinieku skaits, līdzīgi kā iepriekšējos gados, ir reģistrēts Latgales reģionā – 59,1% no visu ilgstošo bezdarbinieku skaita.

Darba tirgus segmentu sadalījumu raksturo zemais sieviešu īpatsvars būvniecībā (9%) un zemā vīriešu līdzdalība (15%) veselības un sociālās aprūpes institūciju darbā, kurās darba samaksa nozaru griezumā ir viena no zemākajām valstī.<sup>1</sup>

Arī LR pilsētās darba piedāvājums sievietēm un vīriešiem bieži vien ir nepamatoti atšķirīgs. Lai situāciju mainītu, piem., Jelgavā tika uzsākta sieviešu bezdarbnieču apmācība darbam ar programmētajiem metālapstrādes darbgaldiem. Līdz tam šajā darbā tradicionāli aicināja tikai vīriešus. Lai sekmētu rīcībspēju, ir jāmainās arī pašu sieviešu izpratnei par “sieviešu” un “vīriešu” darbiem. Pašreizējā izpratne kavē viņu aktīvu iesaistīšanos tajos darba tirgus segmentos, kurus uzskata par vīriešu prioritāti.

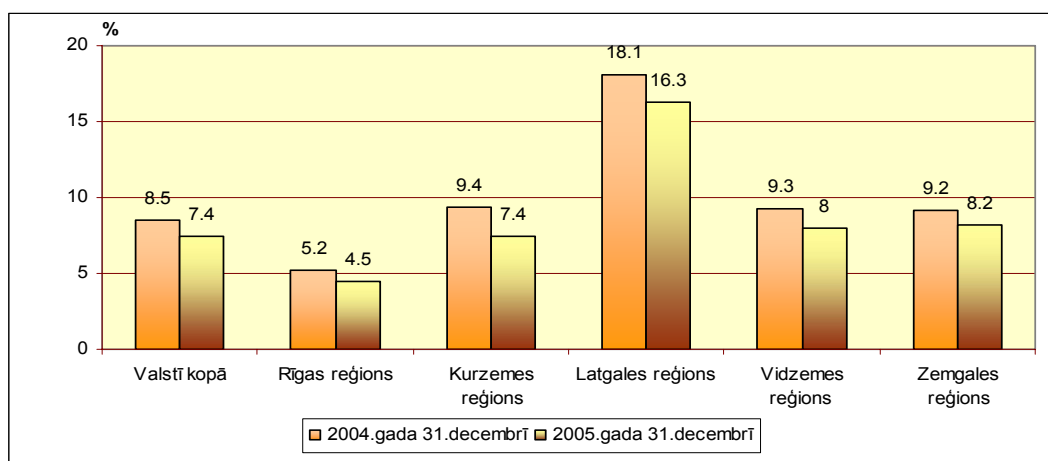
### **5.3. Bezdarba raksturojums**

Bezdarbnieku reģistrācija notiek Nodarbinātības valsts aģentūras filiālēs, kas ir pieejamas visos Latvijas reģionu pilsētu un rajonu centros. Lielākais apmeklētāju skaits saglabājas Rīgas un Latgales reģionos, jo šeit ir lielākais reģistrēto bezdarbnieku skaits,

---

<sup>1</sup> CSP mājas lapas dati [www.csp.lv](http://www.csp.lv)

attiecīgi 31,8% un 31,1% no kopējā reģistrēto bezdarbnieku skaita. Atšķirībā no Latgales reģiona, Rīgas reģionā ir daudz lielāks ekonomiski aktīvo iedzīvotāju skaits, kas pozitīvi ietekmē reģiona bezdarba līmeni. Bezdarba līmeni aprēķina kā reģistrēto bezdarbnieku skaita attiecība pret ekonomiski aktīvajiem iedzīvotājiem (vecuma grupā no 15 gadiem līdz pensijas vecuma sasniegšanai). Ekonomiski aktīvos iedzīvotājus veido nodarbinātie un aktīvie darba meklētāji. Nodarbināto skaitā ietilpst sabiedriskajā sektorā un privātajā sektorā, ieskaitot individuālajos uzņēmumos, zemnieku saimniecībās, piemājas un personiskajās palīgsaimniecībās un individuālajā darbā nodarbinātie. To skaitā neietilpst mācību iestāžu audzēkņi darbības vecumā, kuri mācās un nestrādā algotu darbu. Aktīvie darba meklētāji (gan Nodarbinātības valsts aģentūrā reģistrētie, gan neregistrētie) ir darbības vecumu sasniegušās personas, kuri pārskata periodā bija bez darba, aktīvi meklēja darbu un bija gatavas nekavējoties strādāt.



5.2. att. <sup>1</sup> Bezdarba līmenis LR un reģionos pārskata perioda beigās

Situācija vidējā bezdarba līmeņa ziņā reģionos ievērojami atšķiras. Kā liecina Nodarbinātības valsts aģentūras dati, zemākais bezdarba līmenis ir reģistrēts Rīgas reģionā, bet augstākais – Latgalē. 2004.gada beigās bezdarba līmenis Rīgas reģionā bija 5,2%, bet 2005. gada decembrī – 4,5%. Kurzemes reģionā ir otrais zemākais bezdarba līmenis pēc Rīgas reģiona – 7,4%, tam seko Vidzemes reģions, kurā bezdarba līmenis 2005. gada beigās bija 8%, un Zemgales reģions ar 8,2%. Bezdarba līmenis Latgalē samazinājās salīdzinājumā ar 2004. gadu, tomēr tas pastāvīgi saglabājas augsts – 18,1% 2004. gadā, un 16,3% 2005. gada beigās. Tomēr reālais bezdarba līmenis Latgales reģionā ir vēl augstāks un ir 20% robežās, pateicoties tam, ka pēc PSRS sabrukuma savu darbību pārtrauca liels skaits uzņēmumu, kā arī lēnās mazo un vidējo uzņēmumu attīstības dēļ. 2005. gada beigās četros Latgales rajonos –

<sup>1</sup> NVA mājas lapas publikācija. Ziņojums par 2005. gada rezultātiem [www.nva.lv](http://www.nva.lv)

Ludzas (27%), Balvu (22,9%), Rēzeknes (24,8%) un Krāslavas (21%) rajonā tas pārsniedz 20% robežu.<sup>1</sup>

Kā redzams, attālinoties no Rīgas pieaug arī bezdarba līmenis. Aktīvāki darba meklētāji ir pilsētās. Pilsētu iedzīvotāji ir vairāk atkarīgi no regulāru naudas ieņēmumu saņemšanas. Lauku iedzīvotāji īstermiņā spēj to pārvarēt, jo īres maksas ir zemas (vai nav vispār), vairumam mājsaimniecību ir pašapgādes saimniecības, kurās izaudzēto izmanto savām vajadzībām un pārdod, gūstot papildus ienākumus no tirdzniecības.

Jāatzīmē, ka pilsētās ir plaši pieejamas daudzveidīgas darba meklējumu iespējas – internets, mediju publikācijas (darba sludinājumi), personāla atlases kompānijas, kas daudz mazākā mērā pieejamas lauku rajonos. Iespējams nodarbinātību varētu veicināt, ja valsts pārvaldes iestādes pārceltu uz reģioniem. Sekmējot reģionu pilsētu attīstību, tiktu stimulēta nodarbinātība tās apkārtnē, kas mazinātu reģionu ekonomiski aktīvo iedzīvotāju migrāciju uz Rīgu. Dažās reģionu pilsētās tā jau daļēji notiek, pateicoties pašvaldību aktivitātēm un augstskolu darbībai (piem., Jelgava, Valmiera, Ventspils, Liepāja, Rēzekne utt.).

Pēdējos gados bezdarba līmenis samazinās, taču 2005. gada beigās 26,6% bezdarbnieku bez darba bija jau ilgāk kā gadu. Tas vedina domāt, ka valstī ir kāds strukturālā bezdarba „slazds”, tātad ekonomiskā situācija un politika valstī ir radījusi neatbilstību starp strādātāju kvalifikāciju, dzīves vietu un esošajām darba vietām.

## **5.4. Iedzīvotāju nodarbinātības atšķirības reģionos**

### **5.3.1. Rīgas reģions**

Rīgas reģions ir pirmajā vietā valstī visos attīstības rādītājos, izņemot pastāvīgo iedzīvotāju skaita pārmaiņas. Rīgas pilsēta un Rīgas reģions ir gan valsts, gan starptautiska mēroga transporta mezgls, te ir dzelzceļa līnijas, automaģistrāles, kā arī jūras un upes ostas un lidosta. Galvaspilsētā koncentrējas valsts pārvaldes iestādes, ir finanšu, izglītības, kultūras un veselības aprūpes centrs. Rīgas reģions ir perspektīvs investīciju ieguldīšanas centrs. Rīga un tās reģioni tiek paplašināti – liels daudzums jaunu būvniecības objektu un infrastruktūras attīstība. Pilsēta arvien plešas plašumā, tādējādi piesaistot ne tikai reģiona, bet arī valsts iedzīvotājus, piedāvājot labāk atalgotas darbavietas un labākas dzīves izredzes.

Iedzīvotāju skaita ziņā Rīgas reģions ir lielākais Latvijā. Tajā dzīvo 1 098 524 cilvēku jeb 47,4% no visiem valsts iedzīvotājiem. Neraugoties uz to, ka Rīgas reģionā ir valstī vislabvēlīgākā vide ekonomikas attīstībai, kā arī salīdzinoši zems bezdarba līmenis, tomēr ir

---

<sup>1</sup> NVA mājas lapas publikācija. Ziņojums par 2005. gada rezultātiem [www.nva.lv](http://www.nva.lv)

zemākais dzimstības līmenis: 6,4 uz 1000 iedzīvotājiem.<sup>1</sup>

Reģionā ir viszemākā demogrāfiskā slodze, darbības vecumā ir 63,9% iedzīvotāju līdz darbības vecumam 14,1%, bet 22% vecāki par darbības vecumu.

Rīgas reģionā ir viszemākais bezdarba līmenis valstī – 4,5%. Lielākais nodarbināto skaits pēc pamatdarba strādā apstrādes rūpniecībā, vairumtirdzniecībā un mazumtirdzniecībā. Reģionā notiek visintensīvākā būvniecība valstī, tomēr šajā nozarē darbojas vairāk iebraucēju, kā arī nelegāla darba veicēji. Rīga ir arī valsts izglītības centrs, kas piesaista jaunatni no visas valsts un nodrošina darba vietas vairāk kā 10 tūkst. iedzīvotājiem. Rīgā koncentrējas arī valsts pārvaldes, sociālās aprūpes un sabiedrisko pakalpojumu organizācijas, nodarbinot ap 20 tūkst. iedzīvotāju. Ap 70% no strādājošajiem tiek nodarbināti privātajā sektorā, nodrošinot arī augstāko IKP uz 1 iedzīvotāju rādītāju valstī, kas ir daudz lielāks par vidējo valstī (2003.g. 177% no vidējās vērtības). Reģionā ir arī augstākā vidējā izpeļņa, Rīgā šis rādītājs ir 354 eiro, reģionā 292 eiro, salīdzinoši ar valstī vidējo bruto darba samaksu - 314 eiro.<sup>2</sup>

### 5.3.2. Kurzemes reģions

Lai gan Kurzemes reģions pēc daudziem attīstības rādītājiem ieņem otro vietu aiz Rīgas reģiona, tomēr pēc savas struktūras vairāk līdzinās citiem Latvijas reģioniem. Tas attiecas gan uz iedzīvotāju skaitu, blīvumu, sektoru nodarbinātības rādītājiem u.tml. Kurzemes reģiona attīstības centri ir divas lielākās pilsētas Liepāja un Ventspils, kas lielā mērā nosaka visa reģiona izaugsmes rādītājus. Kā izaugsmi sekmējoši ir jāmin apstākļi, kas ir radīti uzņēmējdarbības attīstībai abās pilsētās uz Saeimā pieņemto likumu pamata, izveidojot Ventspils brīvostu un Liepājas speciālo ekonomisko zonu un pašvaldībām radot labvēlīgu vidi investīciju ieguldīšanai un uzņēmējdarbības uzsākšanai.

Kā liecina Ekonomikas Ministrijas informācija, Kurzemes reģions ir vienīgais no Latvijas reģioniem, izņemot Rīgu, kur radītā IKP īpatsvars kopējā nacionālajā IKP - 14% atbilst iedzīvotāju skaita īpatsvaram – 14%. Pēc IKP uz 1 iedzīvotāju Kurzemes reģions ieņem otro vietu aiz Rīgas reģiona, un tam pamatā ir Ventspils ieguldījums. Lai gan Ventspils īpatsvars valsts kopējā IKP ar katru gadu samazinās, tas joprojām pārsniedz vidējo rādītāju valstī. Tas norāda uz reģiona spēju drīzāk izdzīvot, nevis attīstīties. Reģistrētā bezdarba līmenis visā reģionā ir augstāks nekā vidēji valstī. Visaugstākais tas ir Liepājas pilsētā un rajonā, kā arī Ventspils rajonā.

Analizējot reģiona ekonomiku, ievērojams ir fakts, ka 25% no kopējās pievienotās vērtības reģionā veido transporta sektors. Nākamā svarīgākā reģiona nozare pēc tās īpatsvara

<sup>1</sup> Latvijas reģionu attīstības portāls. Rīgas reģions <http://www.latreg.lv/pub/default.php?lapa=15&oid=104>

<sup>2</sup> LR Ekonomikas ministrija. Ziņojums par Latvijas tautsaimniecības attīstību Rīga, 2006.g. jūlijs, 48. – 52. lpp.

kopējā pievienotajā vērtībā ir apstrādes rūpniecība - 21%. Rūpniecības produkcijas kopapjoms pēdējos gados faktiskajās cenās ir pieaudzis par 50%, kas norāda uz to, ka ir panākta rūpniecības attīstība. Tomēr tā nav vienmērīga visā reģionā. Liepāja ir reģiona lielākais rūpniecības ražotājs, tai seko Talsu rajons. Rūpniecība galvenokārt ir koncentrēta pilsētās un rajonu centros. Kurzemē, līdzīgi kā citos Latvijas reģionos, ir bāzēšanās uz zemu izmaksu darbaspēku un attiecīgi zema pievienotā vērtība saražotajai produkcijai. Galvenās rūpniecības apakšnozares ir pārtikas ražošana, metāla un metālizstrādājumu ražošana un kokapstrāde. Ņemot vērā to, ka darbaspēka izmaksas visos reģionos vienmērīgi pieaug, ir jārod iespējas rūpniecības struktūras transformācijai uz zināšanu un kapitālintensīvākām nozarēm.

Uzņēmējdarbības līmenis reģionā ir salīdzinoši tikpat zems kā citviet, izņemot Rīgu, privātajā sektorā ir nodarbināti 60% reģionu iedzīvotāju. Reģionā ir novērojama liela nodarbinātības atkarība no nedaudzām ekonomikas nozarēm un skaitliski nedaudziem lieliem uzņēmumiem, kas ir liels risks reģionam gadījumā, ja kādu no tiem ietekmē ārējie ekonomiskie un politiskie procesi. Tas norāda, ka reģionā ir nepieciešams stimulēt iedzīvotāju uzņēmējdarbības iniciatīvas, veicināt mazo un vidējo uzņēmējdarbību, jaunu rūpniecības un pakalpojumu nozaru attīstību, tādējādi mazinot atkarību no nedaudziem sektoriem un uzņēmumiem, kā arī pievienojot produkcijai arvien lielāku vērtību un nodrošinot reģionam straujāku izaugsmi. Lai to sasniegtu, nepieciešams īpašs atbalsts gan iedzīvotāju izglītošanas pasākumiem, gan arī uzņēmējdarbības infrastruktūras izveidei. Reģionā joprojām atrodas daudzas bijušās padomju militārās un industriālās teritorijas, kuras ar ievērojamiem kapitālieguldījumiem, ir iespējams pielāgot mūsdienīgas ražošanas un citu ekonomisko aktivitāšu vajadzībām.

Viena no būtiskākajām Kurzemes reģiona īpatnībām ir ievērojami atšķirīgā reģiona teritorijas attīstība. Ventspils pilsēta pēdējo desmit gadu laikā savā attīstībā ir ievērojami apsteigusi ne tikai citas reģiona pilsētas un lauku apvidus, bet pēc atsevišķiem rādītājiem apsteidz pat Rīgas pilsētu, piem., pēc IKP uz 1 iedzīvotāju un uzkrātajām ārvalstu investīcijām.<sup>1</sup> Šie augstie rādītāji rada patiesajai situācijai visā reģionā neatbilstošus reģiona vidējos izaugsmes rādītājus un atstāj iespaidu, ka viss reģions ir salīdzinoši augsti attīstīts. Tomēr tajā pat laikā, piemēram, turpat līdzās esošais Ventspils rajons ir viens no mazāk attīstītajiem, kurā IKP uz 1 iedz. ir 7 reizes mazāks nekā rajona centrā.<sup>2</sup>

Ventspils īpašo izaugsmi nodrošina transporta nozare. Tā veido aptuveni pusi no kopējā pilsētas IKP un tajā nodarbināti 30% darbaspējīgo iedzīvotāju.

---

<sup>1</sup> Latvijas reģionu attīstības portāls. Kurzemes reģions. <http://www.latreg.lv/pub/default.php?lapa=80&oid=90>.

<sup>2</sup> LR Ekonomikas ministrija. Ziņojums par Latvijas tautsaimniecības attīstību Rīga, 2006.g. jūlijs, 48. – 52. lpp.

Savukārt, reģiona lielākā pilsēta – Liepāja ir ievērojama ar savu salīdzinoši augsto industrializācijas līmeni. Rūpniecības kopapjoms turpina stabili pieaugt, tomēr problēma ir rūpniecības un attiecīgi arī nodarbinātības lielā atkarība no nedaudziem lieliem uzņēmumiem, piem., „Liepājas metalurga”. Tas liecina par nepieciešamību attīstīt mazo un vidējo uzņēmējdarbību.

Ņemot vērā iepriekš sniegto raksturojumu, abos lielākajos reģiona centros, lai arī ir vērojama attīstība, tomēr tā nav pietiekama, lai sasniegtu Rīgas reģiona attīstības tempus un ES dalībvalstu vidējos attīstības rādītājus. Ekonomika balstās uz viegli ievainojamiem sektoriem ar nelielu pievienoto vērtību.

Tāpat kā visur Latvijā, vislielākais uzņēmumu skaits ir tirdzniecībā, bet tirdzniecības īpatsvars, kā liecina Centrālās statistikas pārvaldes sniegtie dati, IKP Kurzemes reģionā pagaidām ir zemāks kā vidēji valstī. Arī uzņēmumu skaits uz 1000 iedzīvotājiem (39,5) ir zemāks kā vidēji valstī (44,1).

Reģionā darbojas divas brīvās ekonomiskās zonas - Liepājas brīvā ekonomiskā zona un Ventspils brīvosta.

Reģionā piedāvāto profesionālās izglītības programmu klāsts ir liels un atbilst darba tirgus attīstības tendencēm. Kopumā profesionālās izglītības iestāžu absolventu nodarbinātība ir palielinājusies, sakarā ar absolventu iespējām atrast darbu citā profesijā, jo apgūtajā profesijā strādājošo īpatsvars ir saglabājies iepriekšējā līmenī. Kurzemes reģionā dzīvojošo audzēkņu mobilitātes līmenis nav augsts, reģionā mācības turpina 70,5% audzēkņu, tas nozīmē, ka kvalitatīvam un atbilstoši materiāli-tehniskajam nodrošinājumam ir liela nozīme darba tirgus prasībām atbilstoša darbaspēka sagatavošanai.

### **5.3.3. Latgales reģions**

Vispārējo ekonomisko situāciju Latgalē raksturo tā pati tendence, kas ir visā valstī gan attiecībā uz ekonomisko augšupeju, gan krīzi. Tomēr ekonomiskā situācija Latgalē ar visu tai piemītošo pozitīvo attīstības tendenci ir sliktāka nekā vidēji Latvijā. Latgale ir reģions ar nozīmīgu ekonomiskās attīstības potenciālu. Tā turpmākai attīstībai ir ļoti svarīga labvēlīgas uzņēmējdarbības vides radīšana.

Kā liecina Centrālās statistikas dati, Latgalē uzņēmumu skaits pieaug, lai gan reģistrēto uzņēmumu skaits uz 1000 iedzīvotājiem ir tikai 51% no Latvijas vidējā rādītāja. Šī attiecība nav mainījusies pēdējo triju gadu laikā. Reģiona ekonomiskās aktivitātes veicināšanai ir nodibināta Latgales reģiona attīstības aģentūra un Rēzeknes speciālā ekonomiskā zona.

Latgales reģionā ir zemākie IKP uz 1 iedzīvotāju (Ls 1418,-), kas sastāda pusi no valsts

vidējā rādītāja (Ls 2749,-). Te ir arī zemākā bruto darba alga valstī, kas sastāda 236 eiro. Zemā darba samaksa ir viens no iemesliem, kāpēc cilvēki atstāj šo reģionu un pārceļas uz dzīvi citur.

Reģionā ir lielākais reģistrēto bezdarbnieku skaits un bezdarba līmenis valstī. Attālākajos Latgales reģionu rajonos bezdarba līmenis pārsniedz 20%. Jāņem vērā arī lielais ilgstošo bezdarbnieku skaits reģionā, tas veido 59,1% no visiem ilgstošajiem bezdarbniekiem.

Produkcijas kvalitāte, kvalitātes sistēmas un kvalitātes nodrošinājums ir ārkārtīgi svarīgi Latgales uzņēmējdarbības attīstībai, it sevišķi ņemot vērā tās ciešo saistību ar vajadzību attīstīt jaunus produktus rietumu tirgum. Kā Latgalē, tā arī Latvijā tuvojas nobeigumam privatizācijas procesi, un lielākā daļa uzņēmumu jau pieder privātajam sektoram. Nozīmīgākās darbības sfēras reģionā ir lauksaimniecība, mežniecība un rūpniecība.

Investīciju apjoms, kā liecina Ekonomikas Ministrijas ziņojums, arī Latgalē palielinās, lai arī šis process tur norit relatīvi lēnāk un paliek zemākais valstī. Līdzīgi vispārējai situācijai Latvijā arī Latgalē biznesa asociāciju efektivitāte ir ļoti zema. Latvijā ir reģistrētas vairāk nekā 30 BA un tikai dažām no tām ir savas nodaļas Latgalē. Ir arī citas institūcijas, kuras veicina biznesa attīstību Latgalē - universitātes un profesionālās izglītības institūcijas, lauksaimniecības konsultāciju biroji, Latgales Reģionālais fonds, Latgales reģiona attīstības aģentūra u.c.

Lielākā daļa problēmu, kas saistītas ar biznesa vidi, ir tādas, ko var atrisināt valsts līmenī, piemēram, labvēlīgas vides radīšana investoru piesaistei, vietējā tirgus aizsardzība, skaidri formulētas procedūras utt. Reģionāla līmeņa problēmas ir sadarbības trūkums starp institūcijām, kam jāatbalsta mazo-vidējo uzņēmumu attīstība, vājas nozaru asociācijas un attiecīgi zema spēja aizstāvēt nozaru intereses, biznesa infrastruktūras zemais līmenis. Gan nacionālajā, gan reģionālajā līmenī tiek izstrādātas ekonomiskās attīstības stratēģijas saistībā ar ES prasībām.

#### **5.3.4. Zemgales reģions**

Pārejas periodā pēc neatkarības atgūšanas lielākā daļa rūpniecisko uzņēmumu nespēja pielāgot savu darbību jaunajiem tirgus ekonomikas apstākļiem. Tas noveda pie ražošanas sašaurināšanās vai lielo uzņēmumu bankrota, tādu kā mikroautobusu ražotne Jelgavā vai daudzās būvmateriālu ražotnes Jēkabpilī. Pārejas periodā izdzīvoja un attīstījās tie uzņēmumi, kuri, izmantojot vietējos resursus, spēja ātri reaģēt uz jaunajām tirgus prasībām. Kā liecina Centrālās statistikas dati - 55,6% uzņēmumu savu saimniecisko darbību saista ar vairum- un mazumtirdzniecību, 18,1% - ar rūpniecisko ražošanu, 6,7% - transportu, sakariem un

uzglabāšanu, 7,5% - lauksaimniecību, medniecību un mežsaimniecību.<sup>1</sup>

Vairum- un mazumtirdzniecības uzņēmumi sastāda lielāko daļu no reģistrētām ekonomiski aktīvām firmām un to turpmākā attīstība ir nozīmīga reģionam vairākos aspektos. Pirmkārt, nodrošinot iedzīvotājiem darba vietas. Otrkārt, apmierinot vietējo iedzīvotāju un tūristu vajadzības pēc laba līmeņa tirdzniecības un ēdināšanas pakalpojumiem. Tas attiecināms arī uz transporta, viesnīcu un viesu māju pakalpojumiem.

Attiecībā uz rūpniecisko ražošanu, tradicionālas ir nozares, ko saista ar konkrētu rajonu, piem., ķīmisko rūpniecību - ar Dobeli, jo tur atrodas tādas ražotnes kā ķīmisko būvmateriālu, autoapkopes un sadzīves ķīmijas preču ražošanas un tirdzniecības uzņēmumi "Spodrība AS" un "Tenax" SIA, sveču ražotne SIA "Baltijas sveces" u.c.

Jelgava, savukārt pazīstama kā metālapstādes rūpniecības centrs ar "Jelgavas mašīnbūves rūpnīca" un citiem metālapstādes uzņēmumiem, kas ražo preces eksportam uz Krieviju, Vāciju un daudzām citām valstīm. Jelgavai raksturīga arī linu auduma un keramikas izstrādājumu ražošana, kura piesaistīta Skandināvijas un Krievijas tirgum. Vairākas firmas nodarbojas ar galdniecības izstrādājumu un mēbeļu ražošanu, pārsvarā no ekoloģiski tīriem materiāliem, tāpēc tās ir pieprasītas ārzemju tirgū.

Aizkraukles pirmsākumi saistās ar Pļaviņu HES celtniecību XX. gs. 60-jos gados, tāpēc šī novada ekonomikas dominējošā nozare ir enerģētika. Novadā ir attīstīta arī poligrāfija un kokapstrāde.

Savukārt, Jēkabpils tradicionāli saistās ar būvmateriālu ražošanu, ceļu būvi un kokapstrādi. Pateicoties lielajām mežu platībām, vislielāko celulozes rūpnīcu Baltijā varētu celt tieši Jēkabpils rajonā. Samērā liels skaits darbinieku tiek nodarbināti arī šūšanas un adīšanas uzņēmumos.

Bauska ir Zemgales tūrisma industrijas centrs ar attīstītu pakalpojumu sfēru. Lauku teritorijas ir izteikti lauksaimnieciskas ar specializāciju dārzeņu audzēšanā. Līdz ar to šeit nodarbojas arī ar dārzeņu pārstrādi, kas nav raksturīgi citiem Zemgales novadiem.

Reģionā ir labi izveidots finanšu un apdrošināšanas tīkls. Zemgalē ienākušas visu lielāko banku un apdrošināšanas sabiedrību filiāles. Taču kopumā uzņēmējdarbības vidi Zemgalē nevar nosaukt par ļoti aktīvu, jo ekonomiski aktīvo uzņēmumu skaits uz 1000 iedzīvotājiem Zemgalē ir tikai 10,07, kamēr vidējais rādītājs Latvijā ir 31,3.<sup>2</sup>

Zemgales reģiona ekonomiskie rādītāji ir līdzīgi kā Kurzemē, gan pēc nodarbinātības un bezdarba līmeņa, tikai nedaudz pārsniedz vidējā darba samaksu. Kā pozitīvu rādītāju var

---

<sup>1</sup> LR Ekonomikas ministrija. Ziņojums par Latvijas tautsaimniecības attīstību Rīga, 2006.g. jūlijs, 48. – 52. lpp

<sup>2</sup> Latvijas reģionu attīstības portāls [www.latreg.lv](http://www.latreg.lv)

atzīmēt, ka Zemgalē ir pozitīvs migrācijas saldo, taču tas varētu būt saistīts ar tā izvietojumu tuvu Rīgas reģionam, tādējādi daudzi iedzīvotāji var atrast darbu Rīgā, nemainot dzīves vietu.

Mazo un vidējo uzņēmumu attīstība, it īpaši lauku apvidos, ir vislabākais priekšnoteikums reģiona izlīdzinātai attīstībai un 94% no visiem aktīvajiem uzņēmumiem Zemgalē ir uzņēmumi ar nelielu strādājošo skaitu.

### 5.3.5. Vidzemes reģions

Kas attiecas uz Vidzemi, tad LR Reģionālās attīstības ministrijas pētījumos secināts, ka relatīvi augstais izglītības līmenis, iedzīvotāju vēsturiskās un kultūras tradīcijas ir radījušas situāciju, ka, pat nepastāvot lieliem attīstības centriem, reģistrētais bezdarbs ir zem vidējā valstī. Kaut arī statistika liecina, kā pēdējais apgalvojums nav īsti precīzs, pārējais pareizi raksturo reģiona cilvēku resursus. Kā liecina Centrālās statistikas pārvaldes dati, reģiona iedzīvotāju skaitam ir tendence samazināties par ~0,6% gadā. Tas samazinās visos reģiona rajonos. Iedzīvotāju skaita samazināšanos izraisa kā dabiskā kustība, tā migrācija.

Iedzīvotāju skaita ziņā Vidzemes reģions ir mazākais Latvijā. Vidzeme aizņem ap 25% no LR teritorijas, bet tajā dzīvo tikai ap 10% no visiem valsts iedzīvotājiem. Apdzīvotības blīvums ir 16 cilv./km<sup>2</sup> (laukos 7 cilv./km<sup>2</sup>) - tas ir pats zemākais (~3 reizes) Latvijā.<sup>1</sup>

Cēsu rajons ir viens no tiem nedaudzajiem, kur neto migrācijas rādītāji ir pozitīvi kopš 1995.g. Tomēr ieceļošana pilnībā nevar kompensēt zemos dzimstības rādītājus. Migrāciju uz Cēsu rajonu izraisījis tur radīto jauno darba vietu piedāvājums.

Reģiona IKP struktūra sadalījumā pa tautsaimniecības nozarēm atšķiras no valsts vidējās - lielāks ir lauksaimniecības īpatsvars, bet izteikti mazāks transporta un sakaru pakalpojumiem. Rūpniecības īpatsvars ir augstāks nekā vidēji valstī. Šādas atšķirības no valsts vidējā stāvokļa nosaka, galvenokārt, divas reģiona iezīmes. Pirmkārt, Vidzemes plānošanas reģionu var uzskatīt par izteiktu lauku teritoriju, un, otrkārt, reģiona ienākumos relatīvi maza daļa ir ienākumi no tranzītpakalpojumiem, kam citos Latvijas reģionos ir diezgan liels īpatsvars (vidēji 7-8% no IKP).<sup>2</sup>

Kokapstrādes ražošanas apjomi veido gandrīz pusi no reģiona rūpnieciskās izlaides. Mežsaimniecības un kokapstrādes attīstība vairumam reģiona rajonu ir galvenais izaugsmes veicinātājs. Pirmā rapša biodegvielas rūpnīca Latvijā sākusi savu darbību Valmieras rajona Naukšēnu pagastā ar gada kapacitāti 2500 t degvielas, ko paredzēts pārdot apkaimes uzpildes stacijām. Šai darbībai nepieciešams vismaz 7000 t rapša sēklu, kas nozīmē jaunas iespējas vietējiem zemniekiem.

<sup>1</sup> Reģionu attīstība Latvijā 2005/ Valsts reģionālās attīstības aģentūra, Rīga 2005

<sup>2</sup> Latvijas reģionu attīstības portāls [www.latreg.lv](http://www.latreg.lv)

Bez tradicionālajiem apakšsektoriem reģionā nodarbojas ar vairākām netradicionālās lauksaimniecības formām, t.sk., ar dzērveņu un sēņu audzēšanu, biškopību, kazkopību un kazas siera ražošanu, fazānu, strausu audzēšanu, maksas medībām u.c. Lauku tūrisms tiek uzskatīts kā iespēja lauku apvidu saimnieciskai diversifikācijai.

Pēc apjoma vislielākais devums kopējā reģiona IKP veidošanā ir Valmieras rajonam. Šī rajona produkcijas izlaide veido gandrīz 1/3 daļu no reģiona kopējā ražošanas apjoma. Vidzemes reģionā situācija nav viendabīga. Valmieras un Valkas rajonā IKP uz vienu iedzīvotāju ir krietni lielāks nekā pārējos rajonos. Vismazākais tas ir Alūksnes rajonā.

Latvijas reģioniem ir iespējas attīstīties, izveidojot dažādas nozares un kļūt par pievilcīgām teritorijām, gan investoriem, gan reģionu iedzīvotājiem. Tomēr nepieciešams valsts atbalsts ne tikai ekonomiskos aspektos, bet arī ieguldījumi cilvēku izglītībā un sabiedrības atbalsta veicināšanā. Galvenokārt, visus šos priekšnoteikumus nosaka finanses un ekonomiskie sasniegumi, tomēr jāveicina iedzīvotāju aktivitāte realizēt jaunas, oriģinālas un konkurētspējīgas idejas savu reģionu ietvaros.

## 6. Secinājumi

Teorētiskā materiāla pārskats un statistiskā materiāla analīze ļauj izdarīt šādus secinājumus:

1. Nodarbinātības struktūras izmaiņu rašanās cēlonis ir pāreja uz tirgus ekonomiku un ar to saistītā tautsaimniecības pārstrukturizēšanās. Turpmāko attīstību noteiks gan valsts attīstības tempi, gan arī ES politikas īstenošanas efektivitāte un ātrums.
2. ES ir izstrādājusi vienotu programdokumentu – Lisabonas programmas stratēģiju, kuras mērķis ir panākt, lai tā kļūtu par dinamiskāko un konkurētspējīgāko ekonomiku pasaulē, kas ir spējīga uz pastāvīgu ekonomisko kāpumu, labākām darbavietām un ciešāko sociālo saliedētību. Lai īstenotu šo mērķi, kā prioritāte izvirzīta nodarbinātības un izaugsmes attīstība. To nosaka fakts, ka ES darbaspēks noveco, tādējādi izaugsmi var palielināt attīstot strādājošo produktivitāti, gan iesaistot pēc iespējas lielāku skaitu, gan ražojot augstvērtīgas preces un pakalpojumu ar lielāku pievienoto vērtību. Lai panāktu izaugsmes radītājus visās dalībvalstīs noteikts, ka katra valsts izstrādā savu attīstības īstenošanas programmu.
3. Latvijas Nacionālā Lisabonas programma 2005. – 2008. gadam ir vidēja termiņa plānošanas dokuments, kurā tiek uzrādītas galvenās problēmas un to risinājumi. Latvija ir noteikusi trīs pamatuzdevumus – nodrošināt makroekonomisko izaugsmi un darbavietu nodrošinājumu, mikroekonomiskās reformas un nodarbinātības politikas veicināšanas pasākumus. Tuvojoties programmas termiņa noslēgumam daudzi uzdevumi netiks izpildīti, ko noteica gan pēdējā gada iekšējā ekonomiskā nestabilitāte, gan pārmaiņas darbaspēka tirgū, ko noteica veco dalībvalstu darba tirgus atvēršana.
4. Ir vērojami uzlabojumi nodarbinātības pieaugumā un bezdarba līmeņa samazinājumā. Lai gan nodarbinātības rādītāji ir pozitīvi, tomēr nodarbinātības rādītājus nevar novērtēt, neizvērtējot ekonomiskos un sociālos indikatorus, kas Latvijā ir zemākie ES (neskaitot 2007. gadā pievienojušas dalībvalstis Rumāniju un Bulgāriju). Vairums indikatoru – IKP pieaugums, produktivitāte, darba algas izmaksas sasniedz tikai 50% no vidējiem ES – 25 rādītājiem (skat. Pielikumu). Ar nodarbinātību teorētiski problēmu nebūs, un Latvija spēs sasniegt Lisabonas stratēģijas mērķus vai vismaz ļoti tuvus tiem. Īpaši tad, ja valdība spēs kaut daļēji iesaistīt darba tirgū „slēptās rezerves” – starpību starp darbaspējas vecuma iedzīvotājiem, ekonomiski aktīvajiem un nodarbinātajiem.
5. Lai gan objektīvie bezdarba samazināšanās rādītāji – bezdarba līmeņa kritums, nodarbināto skaita pieaugums, darba meklētāju skaita samazināšanās Latvijā ir pozitīvi, tomēr cerēt uz strauju izaugsmi nevar, jo tam trūkst objektīvu priekšnoteikumu – tuvākajā laikā nav gaidāms straujš ražošanas un pakalpojumu sfēras pieaugums, jaunu darba vietu rašanās un esošo vakancu aizpildīšanās. Tas ir pateicoties valsts neelastīgai nodokļu politikai, izglītības sistēmai, kura, piem., radījusi nepieprasītu humanitārās zinātnēs izglītoto pārpalikumu neražojošajai sfērai, tai pašā

laikā nespējot apmierināt inženierzinātnēs apmācīto, ražošanas pieprasīto deficītu. Arī vidējo profesionālo skolu beidzēju kvalifikācija bieži ir pārāk zema novecojušās mācību bāzes dēļ, un nevienam nav noslēpums, ka profesionāli tehniskajās skolās lielākoties mācās ne labākie pamatskolu abiturienti.

6. Iedzīvotāju ataudze ir viena no vissliktākajām ES valstīs. Nedaudz vērojams dzimstības pieaugums, bet tautas novecošanas un izmiršanas tendences ir acīmredzamas. Pašreizējā bērnu pabalstu lielums (Ls 296,- bērnam piedzimstot, Ls 50,- pirmajā gadā un Ls 30,- otrajā) ir daudz par maz, lai reāli ietekmētu dzimstības būtisku pieaugumu. Latvijā ir vērojama arī liela emigrācija uz jaunatvērtajiem darba tirgiem, kur atalgojums un sociālā sistēma ir augstākā līmenī. Šie faktori nosaka, ka kopējais iedzīvotāju skaits samazinās. Bez tā, Latvija (64,6 tūkst. km<sup>2</sup>, 2,28 milj. iedz.) ir arī viena no vismazāk blīvi apdzīvotajām valstīm Eiropā (35,3 iedz./km<sup>2</sup>)<sup>1</sup>. Šie iemesli norāda skaidri – Latvijai bez darbaspēka imigrācijas neiztikt. Tuvākā, 10 gadu perspektīvā tā varētu būt ierobežota, selektīva pa pieprasītākajām profesijām. Potenciālās valstis, no kurām varētu iebraukt darba meklētāji – Baltkrievija, Krievija, Ukraina, varbūt Polija. To, pēc autores domām, noteiks mums līdzīgie klimatiskie apstākļi, līdzīga sociāli ekonomiskā attīstības pakāpe (prasības pēc dzīves līmeņa un darba apstākļiem) un valoda (krievu). Sagaidāmā darbaspēka imigrācija palielinās konkurenci darbaspēka tirgū, rezultātā darba algu pieauguma tempi kritīsies, jo kurš gan maksās vairāk, ja var dabūt lētāk. Tas nevar neatsaukties uz bezdarbu un darbaspēka arī turpmāku aizplūšanu, jo vairāk tāpēc, ka IKP pieauguma tempiem tuvākajā laikā ir jāstabilizējas vai pat jāsamazinās, lai novērstu ekonomikas „pārkaršanu”, par ko Latviju jau brīdina ekonomisti un dažādas organizācijas. Tas, savukārt, nozīmē to, ka nebūs naudas par ko maksāt ES konkurētspējīgas algas.
7. Vislielākā starpība, 500 tūkst. cilvēku ir starp darbaspējas vecuma iedzīvotājiem un nodarbinātajiem. Ap 30% no tiem mācās-studē (apm. 150 tūkst.), vēl apm. 15% pilnīgi darba nespējīgo (invalidi, rīcībnespējīgie), t.i., vēl apm. 52,5 tūkst., tad vēl apm. 45 tūkst. cilvēki ar speciālajām vajadzībām - daļēji darbaspējīgie<sup>2</sup> (SUSTENTO – Latvijas cilvēku ar speciālām vajadzībām apvienība dati). Rezultātā - vairāk kā 250 tūkst. cilvēku oficiāli nestrādā. Latvijas apstākļos – gandrīz 15% darbaspējas vecuma iedzīvotāju. Pat ja pieņemtu, ka ap 80 tūkst. strādā ārzemēs, vēl paliek 170 tūkst., kas ir agrārie, slēptie bezdarbnieki, bezdarbnieki, māsasaimnieces utt. Tā ir milzīga rezerve, ko varētu tādā vai citādā formā, iesaistīt oficiālā darba tirgus aprītē. Starpība starp ekonomiski aktīvajiem un nodarbinātajiem 2005. gada beigās (1100,8 – 1003,6 = 97,2 tūkst.), varētu rādīt neoficiāli (ēnu ekonomikā) nodarbināto skaitu, tātad gandrīz 100 tūkstoši. Tiesa, paliek vēl cilvēki, kuri vispār negrib strādāt, tautā sauktie „bomži”, tomēr arī to skaitu varētu noskaidrot ar policijas un pašvaldību spēkiem un pacensties,

<sup>1</sup> Brīvā enciklopēdija. [www.wikipedia.org](http://www.wikipedia.org).

<sup>2</sup> Sociālās informācijas agentūra. SUSTENTO dati, [www.social.lv](http://www.social.lv).

- kaut piespiedu kārtā, iesaistīt sabiedriski derīgos darbos.
8. Nekas neliecina, ka tuvākajā laikā mainīsies nodarbinātības reģionālais sadalījums. Gluži otrādi, šķiet, ka urbanizācija vēl straujāk „uzsūks” darbaspēku, īpaši no Latgales nelabvēlīgajiem rajoniem. Dzimos ciematus pamet jaunieši, kā arī daļa, kas paliek, kļūst par alkoholiķiem. Līdzīgas ainas vērojamas arī daudzos Zemgales un Kurzemes rajonos. Tā kā jaunāka un vidēja gadagājuma cilvēki koncentrējas pilsētās, kur ir plašākas darba un dzīves iespējas, darbaspējas vecuma iedzīvotāju īpatsvars visu reģionu pilsētās ir daudz lielāks nekā laukos.
  9. Privātajā sektorā darba devēji nosaka darba samaksu, kas ir mazāka par valstī noteikto minimālo mēneša darba algu vai nosaka zemu darba samaksu, vai zemus izcenojumus. Īpaši raksturīgi tas ir lauku teritorijām, Latgales reģionam un mazpilsētām. Aplūkojot datus pa rajoniem sabiedriskajā sektorā, vērojams, ka darbinieku skaita, kuriem darba samaksa ir valdības noteiktajā minimālās mēnešalgas apmērā vai mazāka par to, vislielākais īpatsvars ir Rēzeknes (17% no darbinieku kopskaita), Krāslavas (16%), Balvu un Liepājas rajonā (14%). Savukārt, lielākā daļa sabiedriskā sektora darbinieku, kuriem aprēķināts atalgojums virs Ls 300, strādā Ventspilī (21% no darbinieku kopskaita), Rīgā (16%) un Rīgas rajonā (14%). Jāatzīmē, ka salīdzinot darba samaksu pa profesiju grupām Rīgā un vidējos rādītājus par visiem rajoniem un 6 lielajām pilsētām kopā, tā atšķiras. Visās profesiju pamatgrupās strādājošie pārejā Latvijas teritorijā saņēma zemāku darba samaksu un tā veidoja 66-86% no darba samaksas Rīgā.
  10. Ekonomiski aktīvo iedzīvotāju īpatsvars norāda uz darbaspēka potenciālu. Šajā ziņā situācija Rīgas reģionā ir vislabvēlīgākā, un tur šis rādītājs pārsniedz 50.
  11. Situācija vidējā bezdarba līmeņa ziņā reģionos ievērojami atšķiras. Zemākais bezdarba līmenis ir reģistrēts Rīgas reģionā, bet augstākais – Latgalē.
  12. Izglītības līmenis valstī ir cieši saistīts ar augstāko mācību iestāžu atrašanos reģionos un to tuvumu apdzīvotām vietām. Ņemot vērā šos kritērijus, izglītības līmenis, salīdzinot ar citiem reģioniem, ir augstāks Rīgas reģionā – 53% no iedzīvotāju kopskaita ir vai nu vidējā, vai augstākā izglītība. Pārējos reģionos vidējais īpatsvars ir 40%. Trešdaļai lauku darba meklētāju ir tikai pamatzglītība vai zemāka. Tas bieži vien nav pietiekami, lai varētu konkurēt darba tirgū.
  13. Apzinoties aktīvās nodarbinātības pasākumu lomu un iespējas cilvēku iesaistīšanai sociālekonomiskajos procesos, jāturpina bezdarbnieku integrēšana darba tirgū, izmantojot nodarbinātības aktīvos pasākumus – profesionālā apmācība un pārkvalificēšana, darba meklētāju klubu izveide, algotu pagaidu darbu organizēšana.
  14. Rīgas reģions ir spēcīgākais Latvijas reģions visos attīstības virzienos. Rīga nodrošina visplašāko pakalojumu un preču klāstu, piesaistot lielu skaitu strādājošo gan privātajā, gan sabiedriskajā sektorā.

15. Kurzemes reģiona nodarbinātības un izaugsmes rādītāji kopumā ir vieni no labākajiem starp pārējiem reģioniem, izņemot Rīgas, tomēr šo rādītāju līmeni nosaka nevis visa reģiona attīstība, bet, galvenokārt, Ventspils pilsētas izaugsme, kas piesaista lielas investīcijas. Reģionā ir novērojama liela nodarbinātības atkarība no nedaudzām ekonomikas nozarēm un skaitliski nedaudziem lieliem uzņēmumiem, kas ir liels risks reģionam gadījumā, ja kādu no tiem ietekmē ārējie ekonomiskie un politiskie procesi.
16. Latgales reģiona rādītāji ir zemākie valstī, lai gan šim reģionam ir vērojama izaugsme. Reģionam ir būtisks valsts ekonomiskās attīstības potenciāls tādās nozarēs kā lauksaimniecība, mežniecība un rūpniecība, tomēr ir jāpanāk lielāka valsts iesaistīšanās Latgales reģiona attīstībā un investīciju piesaistē, kā rezultātā būtu iespējams novērst kritiskos apstākļus, kas pastāv bezdarba un īpaši ilgstoša bezdarba jomā.
17. Zemgales reģions kopš pārejas perioda ir saglabājis savu industriālo nozīmi, šeit ir vairāki ķīmiskās rūpniecības, metalurģijas un būvmateriālu ražošanas uzņēmumi. Liels ir arī vairum un mazumtirdzniecības īpatsvars, to nosaka tūristu piesaiste šim reģionam. Tomēr šo reģionu nevar saukt par ļoti ekonomiski aktīvu. Nodarbinātība tiek nodrošināta ne tikai ar reģiona ietvaros, Rīgas tuvā atrašanās nosaka, ka daļa iedzīvotāju ir nodarbināti Rīgā.
18. Vidzemes nozaru sadalījums ir atšķirīgs no citiem reģioniem, visu reģiona rajonu galvenais izaugsmes nodrošinātājs ir kokapstrāde. Liela loma ir arī lauku tūrismam, šeit ir sastopamas nodarbošanās ar netradicionālās lauksaimniecības veidiem – strausu un fazānu audzēšanu, kazas siera ražošana, biškopība nozres, maksas medības u.c. Jāatzīmē arī pirmā rapša biodegvielas rūpnīcas atvēršanu Valmieras rajonā, kas paver iespējas lauksaimniekiem.
19. Visos valsts reģionos pastāv preču un pakalpojumu ražošana ar zemu produktivitāti. Uzņēmumu darbību uztur lētais darbaspēks. Darba samaksa Latvijas reģionos (izņemot Rīgu) ir zema, kas visos reģionos nosaka gan zemo dzimstību, gan migrācijas palielinājumu. Reģionu darbība ir attīstīta pilsētu centros, bet lauku attīstībā ir vērojams pagrimums.

## 7. Priekšlikumi

1. Atbilstoši Lisabonas programmas stratēģijas noteiktajām prioritātēm par izaugsmi un nodarbinātību, Latvijā ir nepieciešams pirmkārt, veicināt iedzīvotāju labklājību un, otrkārt, mainīt un būtiski ietekmēt nozaru struktūras attīstību, ir jāpāriet no mazkvalificētā un letā darbaspēka nozarēm un kvalificētām un zinātņuietilpīgām.
2. Produktivitātes veicināšanai ir jāveido jauna zinātniskā un pētniecības paaudze. Ir jānotiek stingrām izglītības izmaiņām, sākot ar vidusskolas izglītības programmu – nepieciešams atjaunot par obligātiem tādus priekšmetus kā fizika un ķīmija, lai veicinātu turpmāko studentu pieaugumu skaitu šajās nozarēs. Nepieciešams veidot valsts garantētas darbavietas pētniecības jomās un sniegt atbalstu zinātnes attīstības uzņēmumu izveidei privātajā sektorā.
3. Lai samazinātu migrāciju un novērst darba roku trūkumu vietējā tirgū, ir jāveic vairaki pasākumi vienlaikus – gan darba algu palielinājums, gan atbalsts valsts bužeta finansējamām nozarēm, it īpaši izglītības un veselības nozarēm, kā arī īpaši svarīgi ir darba iespēju paplašināšanu no galvaspilsētas attālākajos reģionos. Šie visi un vēl citi faktori spēs novērst to izmisušo iedzīvotāju un to iedzīvotāju, kas vēlas labākus apstākļus, domas par izceļošanu.
4. Lai veidotu un attīstītu valsts izaugsmi, nepieciešama sakārtota un izplānota valsts ekonomika - viena no visefektīvākajām svirām, ar ko valsts var ietekmēt ekonomiskos procesus. Tie būtu - pārdomāta nodokļu politika, arodbiedrības, kas rūpētos par darbinieku labklājību un godīgu darba apstākļu nodrošināšanu, un veicināt jauno uzņēmēju attīstību un aktivitāti, kas varētu kļūt par Latvijas ekonomikas pamatbalstu.
5. Nekavējoties ir jāsāk īstenot iedzīvotāju dzīves līmeņa uzlabošanās politiku. Šajā ziņā izšķiroša būtu valsts mērķtiecīga orientācija uz darba algu paaugstināšanu. Jāpalielina minimālā darba alga un ar nodokli neapliekamais minimums, kas mazinātu, tā saucamo, „aplokšņu algu” pielietošanu, ar kuru palīdzību uzņēmumi veicina gan konkurētspēju, gan peļņas palielinājumu. Šis faktors būtiski mazina valsts iespēju palielināt sociālās garantijas, kā arī izraisa iedzīvotāju sociālo neaizsargātību.
6. Lai veicinātu dzimstību, valstij būtu jā rūpējās ne tikai par pabalstu sistēmas uzlabošanu, bet arī par bērnudārzu nodrošinājumu, kas ļautu mazināt ģimenes locekļa darba pārtraukumu un ātrāk atsākt apmaksāto darbu, tādējādi palielinot ģimenes budžetu, kas varētu nodrošināt ātrāku nākamo ģimenes pieaugumu. Šobrīd, katra ģimene pati izsver vai var atļauties bērnu, un bieži atbilde ir-nē. Šajā jautājumā būtiski ir veicināt sieviešu tiesību aizsardzību, jo bieži vien, aizejot bērna kopšanas atvaļinājumā, sievietē riskē ne tikai ar savas karjeras izaugsmi, bet zaudēt darbu vispār.

## 8. Izmantotās literatūras saraksts

### Literatūra

1. U. Gods Makroekonomika. Rīga: Biznesa augstskola Turība, 2002, 172. – 181. lpp.
2. Z. Goša Sociālo procesu analīze. LU Statistikas un demogrāfijas katedra. Rīga 1996, 39. – 60.lpp.
3. V. Bikse Makroekonomikas pamati. Rīga 1998., 127. – 135. lpp.
4. LR Ekonomikas ministrija. Ziņojums par Latvijas tautsaimniecības attīstību. 2006. gads, jūlijs, 86. - 89. lpp.
5. LR Ekonomikas ministrija. Ziņojums par Latvijas tautsaimniecības attīstību. 1998.gada decembris, 57. lpp.
6. LR CSP Latvijas statistikas gadagrāmata 2006, Rīga 2006, 64. – 67. lpp.
7. LR CSP Darbaspēka apsekojuma galvenie rādītāji 2005. gads, datu krājums, Rīga 2006, maijs, 51. lpp.
8. LR CSP Darbaspēka apsekojuma galvenie rādītāji 1996.-2005. gadā, LR CSP 2006, 1.- 12.lpp.
9. LR CSP Demogrāfija 2006, Rīga 2006, 140. lpp.
10. LR reģionālās attīstības un pašvaldību lietu ministrija. Latvijas nacionālais attīstības plāns 2007-2013, Jelgavas tipogrāfija 2006, 42. lpp.
11. LR CSP Latvijas reģioni skaitļos 2005, Rīga 2005, 29. - 45. lpp.
12. Latvija. Pārskats par tautas attīstību 2004/2005: Rīcībspēja reģionos, Rīga:ANO Attīstības programma, LU Sociālo un politisko pētījumu institūts 2005, 21. – 43. lpp.
13. LR Vides ministrija. Latvijas ilgtspējas attīstības indikatoru pārskats 2003. Latvijas vides aģentūra, Jelgavas tipogrāfija, 2003, 131. – 135. lpp
14. Latvija. Pārskats par tautas attīstību 1998. Rīga: ANO Attīstības programma, LU Sociālo un politisko pētījumu institūts 1998. 56. – 68. lpp.
15. Valsts reģionālās attīstības aģentūra. Reģionu attīstība Latvijā 2004.Rīga 2004, 24. – 31.lpp.
16. Zemgales plānošanas reģions. Nodarbinātības attīstības programma laika posmam 2006.- 2010. gadam, Zemgale 2005, 17. - 34. lpp.
17. LR Labklājības ministrijas pētījums „Darba alga un to ietekmējošie faktori”. Rīga, 2006, 3. – 7. lpp.
18. A. Zasova, A. Meļihovs „Latvijas darba tirgus elastības novērtējums”. Latvijas Banka, pētījums 3/2005. Rīga 2005, 9. – 21. lpp.
19. A. Lulle „Latvijas un visas ES izaugsmei”. Latvija Eiropas savienībā Nr.2. ES

- informācijas aģentūra, 2006. gada maijs, 5. lpp.
20. D.Barānova "Nodarbinātības tendences un politika Latvijā". LU raksti. 2006, 658. sēj.: Ekonomika, I, 7. - 8. lpp
  21. S. Fatjanovs. Lisabonas stratēģijas indikātori: kur esam? Latvija Eiropas savienībā Nr.2 ES Informācijas aģentūra, 2006. gada maijs. 30. -. 31. lpp
  22. Z. Goša. „Iedīvotāju nodarbinātības līmenis un nodarbinātība Latvijā”. LU raksti. 2005, 689. sēj.: Ekonomika, IV, 116. - 125. lpp
  23. J. Krūmiņš, Z. Leduskrasta „Izglītības loma demogrāfiskajā un tautas attīstībā”, Demogrāfiskā situācija šodien un rīt 3(4)/2005, Zinātne, 2005, 28. – 34. lpp.
  24. Kā dzīvosim Latvijā 2015. gadā? Ziņojums par tūkstošgades attīstības mērķiem Latvijā. Rīga 2005, 27. lpp.
  25. I. Indāns, M. Roze „Latvijas migrācijas politika pēc ES paplašināšanās”, Demogrāfiskā situācija šodien un rīt 3(4)/2005, Zinātne, 2005, 114. – 120. lpp.
  26. Regions: Statistical Yearbook 2006. European Communities 2007, 60. lpp.
  27. Europe in figures. Eurostat Yearbook 2006 – 07. European Communities 2007, 132. – 142. lpp.
  28. Employment in Europe 2006. European Commission, October 2006, 31. lpp.

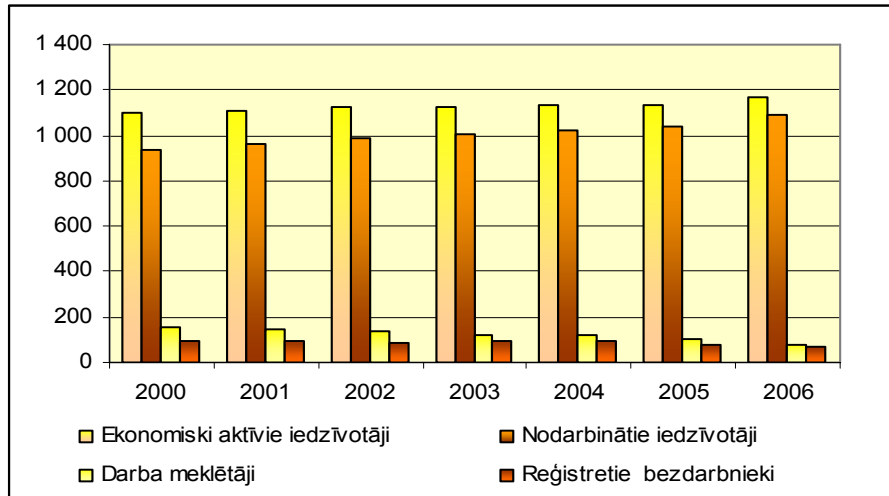
### **Informācija no interneta**

1. LR Centrālās statistikas pārvaldes mājas lapa. Iedzīvotāji un sociālie procesi, ikgadējie statistikas dati <http://data.csb.gov.lv/DATABASE/Iedzsoc/databasetree.asp?lang=16>
2. CSP mājas lapas preses izlaidums. Par demogrāfisko procesu attīstību 2006. gada 1.pusgadā.[http://www.csb.gov.lv/csp/events/csp/events/csp/events/csp/events/csp/events/csp/events/?cc\\_cat=471&mode=arh&period=08.2006](http://www.csb.gov.lv/csp/events/csp/events/csp/events/csp/events/csp/events/csp/events/?cc_cat=471&mode=arh&period=08.2006)
3. CSP mājaslapas preses izlaidums. Par iedzīvotāju ilgtermiņa migrāciju Latvijā 2006. g. [http://www.csb.gov.lv/csp/events/csp/events/csp/events/csp/events/csp/events/csp/events/?mode=arh&period=04.2007&cc\\_cat=471&id=2849](http://www.csb.gov.lv/csp/events/csp/events/csp/events/csp/events/csp/events/csp/events/?mode=arh&period=04.2007&cc_cat=471&id=2849)
4. CSP mājaslapas preses izlaidums. Par darbaspēka apsekojuma rezultātiem 2006. gadā. [http://www.csb.gov.lv/csp/events/csp/events/csp/events/csp/events/csp/events/csp/events/?mode=arh&period=03.2007&cc\\_cat=471&id=2836](http://www.csb.gov.lv/csp/events/csp/events/csp/events/csp/events/csp/events/csp/events/?mode=arh&period=03.2007&cc_cat=471&id=2836)
5. CSP mājaslapas preses izlaidums. Profesiju apsekojumu rezultāti 2005. gada oktobrī. [http://www.csb.gov.lv/csp/events/csp/events/csp/events/csp/events/csp/events/csp/events/?mode=arh&period=04.2006&cc\\_cat=471&id=1011](http://www.csb.gov.lv/csp/events/csp/events/csp/events/csp/events/csp/events/csp/events/?mode=arh&period=04.2006&cc_cat=471&id=1011)

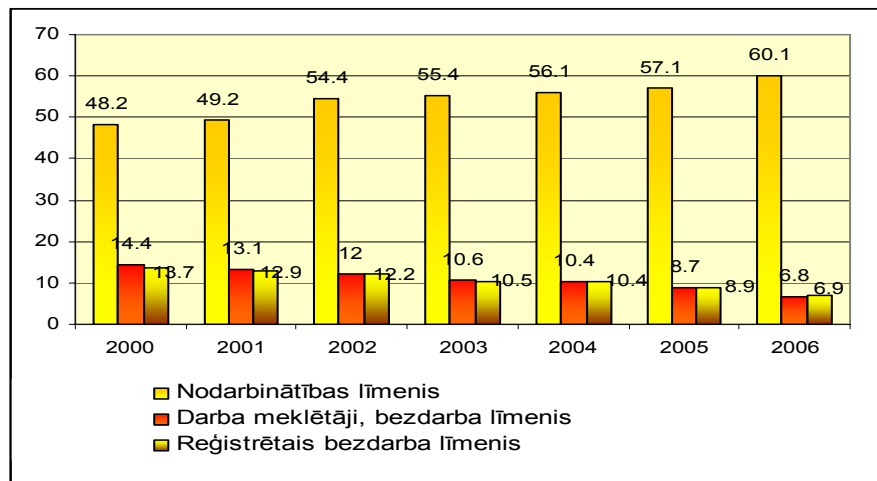
6. LR Ekonomikas ministrijas mājas lapa. Latvijas nacionālā Lisabonas programma 2005. - 2008. gadam [http://www.em.gov.lv/em/images/modules/items/item\\_file\\_11629\\_1.doc](http://www.em.gov.lv/em/images/modules/items/item_file_11629_1.doc)
7. LR Labklājības ministrijas mājas lapa. Nodarbinātība <http://www.lm.gov.lv/?sadala=292>
8. LR Labklājības ministrijas mājas lapa. Darbaspēka kustība. <http://www.lm.gov.lv/?sadala=710>
9. LR Labklājības ministrijas mājas lapa. Pensijas <http://www.lm.gov.lv/?sadala=252>
10. LR Labklājības ministrijas mājas lapa. LM speciālistu sagatavotās atbildes par plānotajiem pasākumiem invalidiātes jomā <http://www.lm.gov.lv/print.php?sadala=511>
11. LR Labklājības ministrijas mājas lapa. Eiropas Savienība <http://www.lm.gov.lv/?sadala=256>
12. Latvijas Pašvaldību Savienības mājas lapas publikācija. Dažādie reģioni. <http://www.lps.lv/faili/Nodarbinatiba/DazadieRegioni.doc>
13. Eiropas Komisijas ziņojums. Sadarbība izaugsmes un darbavietu attīstībai, jauns posms Lisabonas stratēģijā. [http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/site/lv/com/2005/com2005\\_0024lv01.doc](http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/site/lv/com/2005/com2005_0024lv01.doc)
14. NVA mājas lapas publikācija. Ziņojums par 2005. gada rezultātiem [http://www.nva.lv/docs/11\\_44cf3dc292c697.77026948.pdf](http://www.nva.lv/docs/11_44cf3dc292c697.77026948.pdf)
15. Pilsonības un migrācijas lietu pārvaldes mājas lapa. Konceptija par iedzīvotāju migrāciju nodarbinātības kontekstā [http://www.pmlp.gov.lv/images/documents/Iem\\_koncepcija.doc#\\_Toc156699056](http://www.pmlp.gov.lv/images/documents/Iem_koncepcija.doc#_Toc156699056)
16. Latvijas reģionu attīstības portāls. <http://www.latreg.lv/pub/default.php>
17. Saeimas Eiropas Savienības informācijas centra mājas lapa [www.eiroinfo.lv](http://www.eiroinfo.lv)
18. LR likums. Par nodarbinātību. [www.likumi.lv](http://www.likumi.lv)
19. Brīvā enciklopēdija [www.wikipedia.org](http://www.wikipedia.org)
20. Sociālās informācijas agentūra [www.social.lv](http://www.social.lv)
21. EUROSTAT mājas lapas dati <http://epp.eurostat.cec.eu>

## 9. Pielikumi

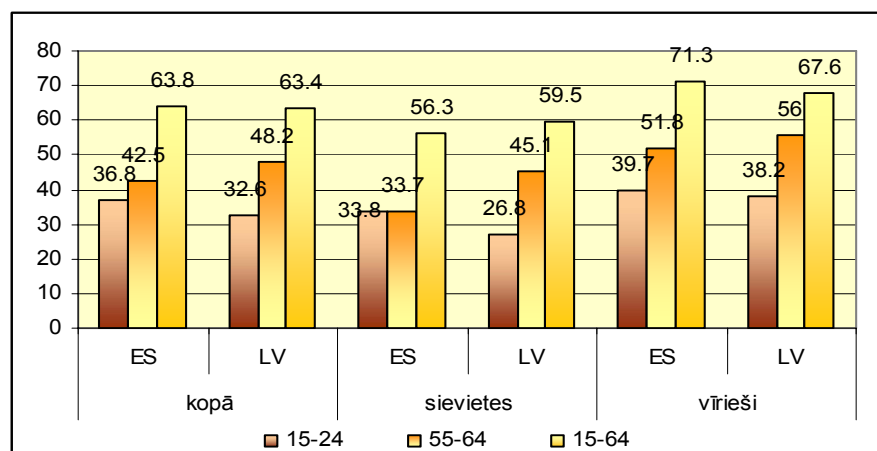
1. pielikums



**Ekonomiski aktīvo, nodarbināto iedzīvotāju, darba meklētāju reģistrēto bezdarbnieku skaits (tūkst.)**



**Nodarbinātības, bezdarba un reģistrētā bezdara līmenis (procentos)**



**Nodarbinātības līmenis pa vecuma grupām Latvijā un ES ( procentos)**

## ES indikatoru salīdzinājumi (EUROSTAT dati)

	alga stundā		nodarbinātība		bezdarbs		darba ražīgums		IKP		IKP pieaugums	
	EUR		%		%		% no ES-25		% no ES-25		% gadā	
	2004.	2005.	2005.	2006.	2005.	2006.	2005.	2006.	2005.	2006.	2005.	2006.
EU-27	20,02	19,91	63,4	64,3	8,7	7,9	96,5	96,5 <sup>(f)</sup>	96,1	96,0 <sup>(f)</sup>	1,7	3,0
<b>EU-25</b>	<b>21,14</b>	<b>21,20</b>	<b>63,8</b>	<b>64,7</b>	<b>8,7</b>	<b>7,9</b>	<b>100</b>	<b>100<sup>(f)</sup></b>	<b>100,0</b>	<b>100,0</b>	<b>1,7</b>	<b>2,9</b>
Euro area	:	:	63,5	64,5	8,6	7,9	106,4	106,1 <sup>(f)</sup>	106,2	105,8 <sup>(f)</sup>	1,4	2,7
Belgium	30,29	30,73	61,1	61,0	8,4	8,2	128,8	129,5 <sup>(f)</sup>	118,0	117,8 <sup>(f)</sup>	1,1	3,2
Bulgaria	1,45	1,55	55,8	58,6	10,1	9,0	32,7	33,3 <sup>(f)</sup>	33,7	35,0 <sup>(f)</sup>	6,2	6,1
Czech Rep.	5,85	6,63	64,8	65,3	7,9	7,1	66,0	67,9 <sup>(f)</sup>	73,6	75,9 <sup>(f)</sup>	6,1	6,1 <sup>(f)</sup>
Denmark	30,70	:	75,9	77,4	4,8	3,9	104,7	104,5 <sup>(f)</sup>	121,8	122,1 <sup>(f)</sup>	3,1	3,2
Germany	26,17	26,43	65,4	67,2	9,5	8,4	102,5	103,0 <sup>(f)</sup>	110,0	110,2 <sup>(f)</sup>	0,9	2,7
Estonia	4,24	4,67	64,4	68,1	7,9	5,9	58,5	60,9 <sup>(f)</sup>	59,8	65,0 <sup>(f)</sup>	10,5	11,4
Ireland	:	:	67,6	68,6	4,3	4,4	129,2	129,4 <sup>(f)</sup>	138,8	139,8 <sup>(f)</sup>	5,5	6,0 <sup>(f)</sup>
Greece	:	:	60,1	61,0	9,8	8,9	101,4 <sup>(e)</sup>	102,6 <sup>(f)</sup>	84,0	85,2 <sup>(f)</sup>	3,7	4,3
Spain	14,76	15,22	63,3	64,8	9,2	8,5	97,1	96,1 <sup>(f)</sup>	97,9	97,6 <sup>(f)</sup>	3,5	3,9
France	28,46	29,29	63,1	63,0	9,7	9,4	118,9	118,4 <sup>(f)</sup>	108,1	106,8 <sup>(f)</sup>	1,2	2,0 <sup>(f)</sup>
Italy	21,39	:	57,6	58,4	7,7	6,8	106,4	104,9 <sup>(f)</sup>	100,7	99,5 <sup>(f)</sup>	0,1	1,9
Cyprus	11,10	:	68,5	69,6	5,2	4,7	80,8	81,3 <sup>(f)</sup>	88,9	88,4 <sup>(f)</sup>	3,9	3,8
<b>Latvia</b>	<b>2,52</b>	<b>2,77</b>	<b>63,3</b>	<b>66,3</b>	<b>8,9</b>	<b>6,8</b>	<b>47,9</b>	<b>50,4<sup>(f)</sup></b>	<b>48,6</b>	<b>53,3<sup>(f)</sup></b>	<b>10,6</b>	<b>11,9</b>
Lithuania	3,22	3,56	62,6	63,6	8,3	5,6	53,4	55,6 <sup>(f)</sup>	52,1	54,8 <sup>(f)</sup>	7,6	7,5
Luxembourg	29,97	31,10	63,6	63,6	4,5	4,7	163,9	165,4 <sup>(f)</sup>	251,0	257,0 <sup>(f)</sup>	4,0	6,2
Hungary	5,54	6,14	56,9	57,3	7,2	7,5	71,3	72,5 <sup>(f)</sup>	62,5	63,4 <sup>(f)</sup>	4,2	3,9
Malta	7,77	8,35	53,9	54,8	7,3	7,3	83,1	83,4 <sup>(f)</sup>	71,7	71,5 <sup>(f)</sup>	3,0	2,9
Netherlands	27,23	27,41	73,2	74,3	4,7	3,9	109,5	109,6 <sup>(f)</sup>	125,5	125,6 <sup>(f)</sup>	1,5	2,9
Austria	25,30	:	68,6	70,2	5,2	4,8	116,0	116,2 <sup>(f)</sup>	122,9	123,0 <sup>(f)</sup>	2,0	3,1
Poland	4,74	5,55	52,8	54,5	17,7	13,8	59,0 <sup>(e)</sup>	59,5 <sup>(f)</sup>	49,7	51,3 <sup>(f)</sup>	3,5	5,8
Portugal	10,20	10,60	67,5	67,9	7,6	7,7	64,8 <sup>(f)</sup>	64,1 <sup>(f)</sup>	71,7	70,4 <sup>(f)</sup>	0,5	1,3
Romania	1,76	2,33	57,6	58,8	7,2	7,3	38,9 <sup>(f)</sup>	40,1 <sup>(f)</sup>	34,2	35,9 <sup>(f)</sup>	4,1	7,7
Slovenia	10,41	10,76	66,0	66,6	6,5	6,0	78,5	80,4 <sup>(f)</sup>	81,9	83,6 <sup>(f)</sup>	4,0	5,2
Slovakia	4,41	4,80	57,7	59,4	16,3	13,4	64,8	67,5 <sup>(f)</sup>	57,1	60,2 <sup>(f)</sup>	6,0	8,3
Finland	25,34	26,39	68,4	69,3	8,4	7,7	106,1	108,6 <sup>(f)</sup>	110,5	113,1 <sup>(f)</sup>	2,9	5,5
Sweden	:	:	72,5	73,1	7,4	7,0	105,1	106,2 <sup>(f)</sup>	114,7	116,1 <sup>(f)</sup>	2,9	4,4
United Kingdom	24,71	24,47	71,7	71,5	4,8	5,3	108,1	108,7 <sup>(f)</sup>	117,6	117,2 <sup>(f)</sup>	1,9	2,8

Apzīm. (f) – prognoze; (e) – aptuveni; : - nav datu

Plānošanas reģioni



Bakalaura darbs „Iedzīvotāju nodarbinātība Latvijā” izstrādāts LU Ekonomikas un vadības fakultātē.

Ar savu parakstu apliecinu, ka pētījums veikts patstāvīgi, izmantoti tikai tajā norādītie informācijas avoti un iesniegtā darba elektroniskā kopija atbilst izdrukai.

Autors: Kate Kauliņa – Mallere \_\_\_\_\_.

Rekomendēju darbu aizstāvēšanai

Vadītāja: Dr. oec., profesore Zigrīda Goša \_\_\_\_\_.

Recenzents: Dr.habil.oec., profesors Pēteris Zvidriņš \_\_\_\_\_.

Darbs iesniegts Statistikas un demogrāfijas katedrā \_\_\_\_\_.

Lietvede: Anita Jankovska \_\_\_\_\_.

Darbs aizstāvēts maģistra gala pārbaudījuma komisijas sēdē

\_\_\_\_\_ Prot. Nr. \_\_\_\_\_ vērtējums \_\_\_\_\_.

Komisijas sekretāre: \_\_\_\_\_.